

**İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİNİN
VE RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİNİN
TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Bilge MUTUGAN ATİLA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN

Kasım, 2024

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİNİN VE RUM
ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hazırlayan
Bilge MUTUGAN ATİLA

Danışman
Doç. Dr. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Rum Ortodoks Dini Müziğinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Araştırma**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti halinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul beyan ve taahhüt ederim.

08/11/2024

İmza

Bilge MUTUGAN ATİLA

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Bilge MUTUGAN ATİLA
	Numarası	210651104
	Anabilim Dalı	Müzik
	Programı	Müzik
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Ve Rum Ortodoks Dini Müziğinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Araştırma
Tez Savunma Sınav Tarihi		08.11.2024
Tez Savunma Sınav Saati		08.30

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİNİN VE RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bilge MUTUGAN ATİLA

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANASANAT DALI**

Kasım, 2024

Danışman: Doç. Dr. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN

Dini müziklerin egemen oldukları topraklardaki sosyo-kültürel yapıyla ne denli iç içe olduğu ve birbirini ne denli etkiledikleri araştırmalarda gözlenmektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Rum Ortodoks dini müziği temeli, Bizans dönemine yani Anadolu topraklarına dayanmaktadır. Rum Ortodoks dini müziğinin oluşmasında ve gelişmesinde bu topraklardaki tarihsel süreç önemli bir rol oynamaktadır. Bu araştırma literatür taramasını esas alan betimsel bir araştırmadır. Araştırmada, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Rum Ortodoks dini müziği hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, tarihsel süreç açısından incelenerek, bu süreçte Hristiyanlıkta Doğu bloğu olarak adlandırılan Ortodoksluk mezhebinin, dini müzik üzerindeki Batı etkileri saptanarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel sürecinin inceleneceği araştırmada, monofonik bir yapıya sahip olan ilahilerin, siyasi sebeplerle polifonikleştirme çabaları üzerine bir durum değerlendirmesi de yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Rum Ortodoks Dini Müziği, Ortodoksluk Mezhebi, Hristiyanlık Dini, Aya Yorgi Kilisesi.

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE HISTORICAL PROCESS OF THE ISTANBUL FENER GREEK PATRIARCHATE AND GREEK ORTHODOX RELIGIOUS MUSIC

Bilge MUTUGAN ATİLA

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
MUSIC DEPARTMENT OF ART**

November, 2024

Advisor: Assoc. Prof. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN

It is observed in research how religious music is intertwined with the socio-cultural structure of the lands they dominate and how much they influence each other. The foundation of Istanbul Fener Greek Patriarchate and Greek Orthodox religious music dates back to the Byzantine period, that is, to Anatolian lands. The historical process in these lands plays an important role in the formation and development of Greek Orthodox religious music. This research is a descriptive research based on literature review. In the research, information will be given about Istanbul Fener Greek Patriarchate and Greek Orthodox religious music. In addition, the Istanbul Fener Greek Patriarchate will be examined in terms of historical process, and in this process, the Orthodoxy sect, which is called the Eastern block in Christianity, will be tried to be revealed by detecting the Western influences on religious music. In the research where the historical process of Istanbul Fener Greek Patriarchate and Greek Orthodox religious music will be examined, a situation assessment will also be made on the efforts to polyphonic the hymns, which have a monophonic structure, for political reasons.

Keywords: Istanbul Fener Greek Patriarchate, Greek Orthodox Religious Music, Sect of Orthodoxy, Christianity Religion, Aya Yorgi Church.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel süreci araştırılmış ve bu doğrultuda İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin tarihsel sürecinin Rum Ortodoks dini müziği üzerine etkileri incelenmiştir.

Doğduğum günden bu yana emeğini esirgemeyen ve bu günlere gelmemde en büyük payı olan ANNEM'e ve BABAM'a en içten dileklerimle teşekkür ederim. Bu bilimsel çalışmayı, başladığımda hayatta olan ama çalışmam esnasında kaybettiğim Babam Abdullah Mutugana'a ithaf etmek bana gurur vermektedir. Çalışmam sırasında bana manevi desteklerini hiç esirgemeyen ağabeylerim Sami Mutugan ve Mustafa Mutugan'a çok değerli arkadaşım Öğretmen Fahrettin Arslan'a ve Lisans döneminden hocam Dr. Öğr. Üyesi Duygu Taşdelen hocama sevgi dolu teşekkürlerimi sunarım. Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hep hissettiğim değerli eşim müzik öğretmeni Sezgin Atıla'ya en içten dileklerimle teşekkür ederim. Yüksek lisansa başladığım günden beri desteğini hiç eksik etmeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN' a ve değerli jüri üyelerim, Dr. Öğr. Üyesi Safiye YAĞCI hocama ve Doç. Dr. Elvan Karakoç hocama teşekkürü bir borç bilirim. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışanlarına ve elbette değerli Patrik I. Bartholomeos Hazretlerine sonsuz teşekkürler.

Bilge MUTUGAN ATILA
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK DİNİ, RUM ORTODOKS DİNİ KAVRAMLARI VE TARİHSEL SÜRECİ

1. HİRİSTİYANLIK DİNİ TANIMI VE TARİHSEL SÜRECİ	4
1.1. HZ. İSA'NIN HAYATI, MESİHLİĞİ VE KUTSAL KİTAP İNCİL.....	6
1.2. HİRİSTİYANLIK DİNİNDE MEZHEP BÖLÜNMELERİNDEN TOPRAK BÖLÜNMESİNE UZANAN TARİHSEL SÜREÇ.....	10
1.3. BATI ROMA İMPARATORLUĞU VE KATOLİK MEZHEBİ	12
1.3.1. Katoliklik Mezhebi	13
1.4. DOĞU ROMA (BİZANS) İMPARATORLUĞU VE ORTODOKSLUK MEZHEBİ	14
1.4.1. Ortodoksluk Mezhebi.....	15
1.4.2. Protestanlık Mezhebi.....	16
2. İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ VE TARİHSEL SÜRECİ	17
2.1. BİZANS İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ	17
2.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ	19
2.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ... 24	24
2.4. İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ VE EKÜMENİKLİK İDDİASI 27	27
2.5. İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN AÇILDIĞI GÜNDEN BUGÜNE SEÇİLEN PATRİKLERİN LİSTESİ VE ÖNE ÇIKAN PATRİKLER . 28	28
3. RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİ	38
3.1. DİNİ MÜZİK VE KİLİSE MÜZİĞİ	38
3.1.1. Dini Müzik.....	38
3.1.2. Kilise Müziği	40
3.1.3. Mezmur Okuma (PSALMODY)	42
3.1.4. İlahiler	44
3.1.5. Katolik Dini Müziği.....	47
3.1.6. Protestan Dini Müziği	48
3.1.7. Rum Ortodoks Dini Müziği Tanımı ve İçeriği.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

1. TEZLER.....	57
2. MAKALELER.....	57
3. KİTAPLAR	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİNİN VE RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	66
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	66
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	67
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	67
4.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	67
4.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU	68
4.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	70
4.3.1. Görüşme Öncesi Hazırlıklar.....	71
4.3.2. Görüşme Sonrası Aşamalar	71
4.4. VERİLERİN ANALİZİ	72
5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMU	73
5.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM	73
5.2. İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM.....	81
5.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM	87
5.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM.....	91
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	100
KAYNAKÇA.....	106
EKLER DİZİNİ	110

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 34 – 293 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi	28
Tablo 2. 303-606 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi.....	28
Tablo 3. 607- 907 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi.....	30
Tablo 4. 907- 1206 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi.....	31
Tablo 5. 1207 – 1513 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi	32
Tablo 6. 1513 – 1813 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi	33
Tablo 7. 1813 – 1991 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi	37
Tablo 8. Bizans Kilise Müziği Notasyonu ve Türk Müziği Karşılıkları	55
Tablo 9. Bizans Kilise Müziği Notasyonu ve Makam Karşılıkları.....	55
Tablo 10. Görüşme Yapılan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Çalışanlarının Demografik Özellikleri.....	69
Tablo 11. Birinci Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi	73
Tablo 12. İkinci Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi	81
Tablo 13. Üçüncü Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi	87
Tablo 14. Dördüncü Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Psalmodie Örnekleri.....	44
Şekil 2. Erken Dönem Hıristiyan İlahi Örnekleri.....	46
Şekil 3. Bizans Kilise Müziği Örneği ve Bizans Kilise Modları.....	51
Şekil 4. Bizans Kilise Müziği İşaretleri.....	52
Şekil 5. Reform Öncesi Notasyon Örneği	54
Şekil 6. Reform Sonrası Notasyon Örneği	54

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Hz.: Hazreti

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

GİRİŞ

Dini müziklerin egemen oldukları topraklardaki sosyo-kültürel yapıyla ne denli iç içe olduğu ve birbirini ne denli etkiledikleri araştırmalarda gözlenmektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Rum Ortodoks dini müziği temeli Bizans dönemine yani Anadolu topraklarına dayanmaktadır. Rum Ortodoks dini müziğinin oluşmasında ve gelişmesinde bu topraklardaki ve dünyadaki tarihsel süreci önemli rol oynamaktadır.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihsel süreci; Bizans İmparatorluğu öncesi, Bizans İmparatorluğu dönemi, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere dört dönemde incelenebilir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin ilk kurulduğu dönem çok eski yüzyıllara yani Bizans İmparatorluğundan dahi daha eski yıllara dayandığı kendi resmî sitesinde¹ ve birçok kaynakta geçmektedir. Müslümanlık, Musevilik gibi tek tanrılı bir din olan Hristiyanlık dininde ayrıcalıklar daha havariler döneminde başlamıştır. Çok uzun süreler birlik ve beraberlikleri sürdürülmüş dini ve idari bir bölünmeye uğramadan Antakya, Kudüs, İskenderiye, Roma ve İstanbul kiliseleri tarafından idare edilmiştir (Yalçın, 2008: 1). Roma'nın Doğu Roma ve Batı Roma olarak ikiye ayrılması Hristiyanlığın da ikiye bölünmesiyle eş zamanlıdır. Doğu Roma Ortodoksluğu, Batı Roma ise Katolikliği benimsemiştir. Dini bir rejim tarafından yönetilen toprakların din adamları arasındaki anlaşmazlıklar neticesinde parçalanması kaçınılmaz olup o dönem Costantinepol olarak bilinen İstanbul başta olmak üzere Anadolu topraklarını kapsayan Doğu Roma halkı Ortodoks mezhebini oluşturmuştur.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin kuruluşu Bizans İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır fakat bu dini kurumda en köklü gelişmeler İstanbul'un fethi ile Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleşmiş olup, gayrimüslimler daha önce hiç sahip olmadıkları haklara sahip olmuşlardır. Bu haklardan dolayı güçlenen İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve patrikler, devlet meselelerinde hak arayışı adı altında fikir sahibi olmaya çalışmışlar, bu durum Osmanlı Devleti ile fikir anlaşmazlıkları yaşamaları ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Patriğinin asılmasıyla son bulmuştur.

¹ <https://www.ec-patr.org/>

Osmanlı Devletinin dağılması ve Cumhuriyetin ilanı ile Mustafa Kemal Atatürk, Lozan Antlaşmasında İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin tüm ekümeniklik² yetkilerine son verip devlet işlerine karışamayacaklarını net maddelerle belirlemiştir.

Rum Ortodoks dini müziği çok seslilikten uzak makamsal müzik denilen monofonik yapıdadır. Türk Müziği makamlarının bazılarının Ortodoks dini müziği makamları ile benzerlik göstermesi Anadolu topraklarının nasıl bir kültürel mozağe sahip olduğunu gözler önüne serer. Rum Ortodoks dini müziğinde tek sesliliği savunan din adamları kadar dönem dönem farklı arayışları farklı denemeleri destekleyen din adamları da olmuştur.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde bulunan Aya Yorgi kilisesi tüm dünya Ortodokslarının bağlı olduğu kurumun bünyesinde olması sebebiyle ayrıca önem arz etmektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi kilisesi tüm Ortodokslar için kesinlikle ziyaret edilmesi gereken kutsal bir emanet olarak görülmektedir. Rum Ortodoks dini müziğinin temelini Bizans müziği oluşturur. Fakat 19. yüzyılda Batı bloğunun yani Katolik mezhebinin Ortodokslardaki yoğun etkisi, o dönemde ilahilerde majör/minör dizilerin kullanımı ile kendini belli eder. Bu araştırmada, sosyo-kültürel değişimler, siyasi gelişmeler gibi sebeplerin o toplumun müziğinin, dini müziğinin yapısını nasıl etkilediği incelenmiştir.

Bu araştırmanın amacı, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihsel süreci incelenerek Hristiyanlıkta Doğu bloğu olarak adlandırılan Ortodoksluk mezhebinin dini müziği üzerindeki Batı etkilerinin saptanması ve bu etkileşimin o dönemin şartları doğrultusunda ve ilahilerdeki farklılaşma bağlamında incelenmesidir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi birçok Ortodoks kilisesinin bağlı olduğu, Ortodokslukta merkezi olma anlamında önem arz etmektedir. Bu sebeple Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi repertuarı ışığında Rum Ortodoks dini müziğinin içeriği ve tarihsel süreci hakkında genel bilgi edinilip Batı'nın Rum Ortodoks dini müziği üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu bilimsel araştırmanın kapsamı, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel sürecini içerir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihsel sürecinde hangi patriklerin görev aldığı, Aya Yorgi Kilisesi'ndeki sabah ve akşam ibadetlerinin nasıl yapıldığı, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin siyasi

² Tüm alemleri kapsayan, evrensel.

ilişkilerden dolayı yaşadığı etkiler ve bu etkiler karşısında izlediğı politika, Anadolu kùltüründen etkilenişi ve bu kùltürel etkileşimin Rum Ortodoks dini müziğine yansımaları bu bilimsel araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Bu bilimsel araştırmanın sınırlılığı öncelikli olarak İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, içerisinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi ve Rum Ortodoks Dini Müziğı ile belirlenmiştir. Bu doğırtuda yer olarak İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, içindeki Aya Yorgi Kilisesi ve Rum Ortodoks dini müziğı dışındaki her şey konu kapsamı dışında kalmaktadır. Rum Ortodoks dini müziğı Hristiyanlık dinine bağı bir mezhep olup bu topraklarda kökleri Bizans’a kadar uzanan bu mezhebin dini müziğı, bu araştırmanın en önemli sınırlıklarından biridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK DİNİ, RUM ORTODOKS DİNİ KAVRAMLARI VE TARİHSEL SÜRECİ

1. HİRİSTİYANLIK DİNİ TANIMI VE TARİHSEL SÜRECİ

Hristiyan (Chiristian, Chretien), kutsanmış anlamına gelen Hristos'da denilen Yunanca “Khristos” sözcüğünden gelir. Kavram olarak Hz. İsa'ya inanan ve onun öğretisini benimseyen kişidir. İslam dünyasında Hristiyan “İsevi”, “Nasrani” gibi adlar da verilmektedir. Orta çağda Farslar, Hintli Müslümanlar ve Parsiler (Zerdüştiler) Hristiyanlara “Tarsa” (Tersa) da demişlerdir. Tarsa sözlük anlamı ile putperest, imansız, kötü ruhlarla tapıcı demektir (Bayrakdar, 2020: 179).

Türkçede Hristiyanlık, Batı dillerindeki Hristiyan dini anlamındaki “Christianisme”, “Christimism” gibi adların karşılığıdır. Batı dillerindeki söz konusu sözcüklerin de temeli Yunanca “Khristos” sözcüğünden türetilmiştir. “Khritos” sözcüğü ise İbranice “Maşiah” sözcüğünden çevrilmiş olup anlamı Mesih demektir. Mesih sözcüğünün sözlük anlamı, “yağlanmış” ve “kutsanmış”tır. İslam dünyasında Hristiyanlık için Hz. İsa'ya “İsevilik”; Hz. İsa'nın doğum yeri olan Nasara kentine de “Nasranilik” denmektedir (Bayrakdar, 2020: 179).

Hz. İsa'nın doğumunun Hristiyanlığın müjdesi olarak adlandırılması ve İsa Mesih'in doğumuna kadarki sürecin ise Hz. İsa'nın gelişinin hazırlık evresi olarak nitelendirilmesi Hristiyanlık dininin temelini oluşturan önemli bir felsefedir (Aydın, 2023: 15).

Havari (Apostolos), “beyaz giyen”, “insanların nefislerini din ile arındıran” demektir. Havari, Hristiyanlıkta, Hz. İsa'ya ilk inananlara ve ona yardım eden yakın arkadaşlarına denir. Havariler 12 kişi olup Hz. İsa tarafından seçilmişlerdir. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından kaleme alınmış olan ve yazarlarının adlarıyla anılan dört İncil'de de havarilerin isimleri farklılık göstermektedir. Örneğin Matta'ya göre 12 isim, Petrus, Andreas, Yakup, Yuhanna, Filipus, Bartalmay, Tomas, Matta, Alfay oğlu Yakup, Taday, Yurtsever Simun ve Hz. İsa'ya ihanet eden Yahuda İskariot iken diğer kaynaklarda farklılıklar vardır. Hristiyanlar ilk kilisenin Kudüs'te Hz. İsa'nın girişimi ile kurulduğuna inanırlar. Kiliselere her ne kadar ilk başlarda ibadet yapılan yer, mabet anlamı yüklense de daha sonraları din adamlarının memuriyetlerini

ve Hristiyanlıkla ilgili mezhepleri ve öğretileri de barındıran anlamlar yüklenmiştir (Bayrakdar, 2020: 179-180).

Kökeni Kudüs'e uzanan Hristiyanlığın, ilk doğuş yılları Kudüs ve civarında Yahudiler arasındaki bölünmeye dayandığı bilinmektedir. Büyük İskender'in Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasındaki işgalleri, Yunan kültürünün, felsefesinin, dilinin ve sanatının bu bölgelerde yayılmasına, kabul görmesine sebep olmuştur. Bu süreçte Roma'nın işgali altında olan Filistin bölgesinde Yunan felsefesini bir kısım Yahudiler benimserken diğer bir kısım ise ahitlerine karşı oldukları için benimsememişlerdir. Gelenekselci Yahudiler tarafından gerçekleştirilen Makkabi İsyanı ile M.Ö. 165 ile M.Ö. 63 yılları arasında Filistin toprakları hâkimiyeti tekrardan Yahudilere geçmiştir. Daha sonra M.Ö 63 yılında Roma Genarali Pombey tarafından Kudüs işgal edilerek, Yahudilerin artık Roma idaresi altında olduğu ilan edilmiştir (Aydın, 2023: 28).

Yahudilerin Roma İmparatorluğu himayesinde olduğu dönemde Vaftizci Yahya öldürülür ve O'nun tarafından vaftiz edilen Hz. İsa Vaftizci Yahya'nın görevini devralır. Yahudiliğin temelini oluşturan bir Mesih'in gelip onları kurtaracağı inancı, azınlık yaşadıkları topraklarda yine kendi içlerinden çıkan Yahudi asıllı olan Hz. İsa'nın tam da böyle bir inanç ve zorlukların yaşandığı dönemde Mesihliğini ilan etmesi tesadüf olmadığı düşünülür (Aydın, 2023: 29-32).

M.S. 38'de İskenderiye'de Romalıların Yahudilere gerçekleştirdiği kıyımdan sonra İmparator Gais Caligula, sulh sağlanması için bir heyet gönderir ve bu heyetin içinde bulunun İskenderiyeli Philo, felsefe alanında aldığı eğitimlerle tanınmış olup eklektik bir kişi olarak nitelendirilir. Hem Pisagorcucu hem de Platoncu olarak tanımlanan Philo, Stoacı akımlardan da etkilenmiştir. Yaşadığı dönem, felsefe üzerine çalışmaları ve bu dönemde üstlendiği heyetteki görevi bağlamında İsa Mesih ve Havarilerden olan Petrus ve Pavlos ile aynı dönemlerde yaşamış olması Hristiyanlığın tarihinin ne denli eski ve felsefî temellere oturmuş olduğu gerçeğini ispatlar niteliktedir (Aykut, 2019: 17-92).

Bugün dünya nüfusunun yaklaşık 2 milyarlık kısmını Hristiyanlar oluşturmaktadır. Avrupa, Avustralya ve Amerika kıtasındaki nüfusun %90'ı Hristiyan olup, Asya ve Afrika kıtalarındaki çeşitli ülkelerde de Hristiyanlar vardır (Bayrakdar, 2020: 177).

1.1. HZ. İSA'NIN HAYATI, MESİHLİĞİ VE KUTSAL KİTAP İNCİL

Hristiyanlık tarihinin Hz. İsa'nın doğumuna dayanması sebebiyle Hz. İsa'nın hayatını ana hatlarıyla incelemek yerinde olacaktır. Yahudilerin Roma İmparatorluğu himayesinde iken başkaldırı ile gerçekleşen Babil sürgünü döneminde inançlarının da temelini oluşturan bir kurtarıcı gelecek düşüncesi yani Mesih beklentisi aslında Hristiyanlığın doğuşuna neden olmuştur. İşte tamda böyle bir dönemde ve böyle bir inanç üstüne Hz. İsa beklenen Mesih olduğu iddiası ile ortaya çıkar. Yeni Ahit'e göre Hz. İsa mucizevi bir şekilde doğar, insanları "Tanrı'nın Krallığına" davet eder ve çeşitli mucizeler gösterir. Her ne kadar mucizeleriyle insanları etkilemeyi başarsa da hem Yahudiler tarafından hem de Romalılar tarafından çok büyük tepkilerle karşılaşır. Nitekim Yahudilerin kışkırtması sonucu, kutsal kitaptaki yazılar ışığında Roma valisi Pilatus döneminde çarmıha gerilerek öldürüldüğü varsayılmaktadır. Öldükten sonra yeniden dirildiği ve sonrasında ise göğe yükseldiği İncillerde geçmektedir (Çoban, 2021: 25-27).

Kaynaklara bakıldığında Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'dir ve Protestanlar hariç tüm Hristiyanlara göre de babasız dünyaya gelmiştir. Keza İslamiyet'e göre de Hz. İsa babasız dünyaya gelmiştir. Luka İncil'inde Hz. İsa'nın babası olarak Yusuf'tan (Marangoz Yusuf) bahseder ve Protestanlarda bu İncil'e dayanarak Hz. İsa'nın babasının Marangoz Yusuf olduğunu savunurlar. Protestan mezhebi Katolik ve Ortodoksların aksine Hz. İsa'nın biyolojik babasının Marangoz Yusuf olduğunu kabul eder (Bayrakdar, 2020: 185-186).

Hz. İsa Meryem'in ilk çocuğudur. Meryem'in bakireyken Hz. İsa'ya hamile kaldığı hem Kuran'da hem de İncillerde geçmektedir. Bazı kaynaklara göre ise, Hz. Meryem Hz. İsa'ya hamile kaldığı sırada zaten Yusuf ile nişanlanmıştır. Hz. İsa'dan sonra da çiftin dört erkek çocuğu daha olmuştur. Hz. İsa'nın kardeşlerinin ismi sırasıyla Yakup, Yusuf, Yahuda ve Simon'dur. Hz. İsa'nın kız kardeşlerinin de olduğu yine İncillerde geçer fakat detaylı bilgi bulunmaz. Hristiyanlıktaki mezhep farklılıklarına göre Hz. İsa'nın soyağacı bilgileri de farklılık göstermektedir (Akyol, 2018: 41-57).

Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili bilgiler az da olsa dört İncil'den sadece Matta ve Luka'da yer alır fakat o bilgilerde de farklılıklar vardır. Hz. İsa'nın doğum tarihi ile ilgili ise kesin bir bilgi yer almaz. Matta Hz. İsa'nın Kral Hirodes döneminde doğduğunu vurgularken, Luka onun M.S. 4-6 yılları arasında Hirodes'in oğlu

Avdelaus'un krallık yaptığı dönemde doğduğunu yazar. Kaynaklarda doğum yerinin ise Filistin'in Beytüllahim veya Nasıra kenti olduğu yazmaktadır (Bayrakdar, 2020: 186-187).

Hiz. İsa'nın doğumuna, hayatına ve ölümüne dair bilgilerin neredeyse tamamı mucizelerden, rivayetlerden, hikayeleştirilmiş anlatılardan, havarilerden ve havari olmayan Hiz. İsa'dan sonra gelen müritlerin yazdığı İncillerden edinilen bilgilerdir (Özyurtkan, 2005: 29).

Hiz. İsa'nın doğduğu güne dair de belirsizlikler vardır. Batı Hristiyanlığı Hiz. İsa'nın doğum günü olarak 25 Aralık, Doğu Hristiyanlığı ise 6 Ocak gününü kabul eder ve kutlama ayinleri yapılır (Bayrakdar, 2020: 186-187).

İncillerde Hiz. İsa'nın çocukluğuna dair çok az şey yazar. Vaftizci Yahya'nın tövbe çağrısı ile Şeria Nehri'ne gittiğinde 30'lu yaşlarındadır ve kaynaklar doğrultusunda yol göstericiliğini de burada açıklar. Yahudiye Çölünde geçirdiği 40 gün nefesine ve şeytana galip gelmesinin ardından üç yıl kadar sürecek olan insanları uyarma, vaaz verme görevine başlar. Hiz. İsa bu süreçte şehir şehir dolaşır ve karşılaştığı her topluluğa vaaz verir (Akyol, 2018: 41-57).

Yine İncillerde geçen anlatılar incelendiğinde Hiz. İsa vaazları sonrası İsa Mesih olarak anılmaya başlanmıştır. Luka İncilinde 30'lu yaşlarda Mesih olduğuna dair bilgiler yer alır. Hiz. İsa'nın vaftiz edilmesi hususunda ise, Matta, Markos ve Luka İncilleri Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildiğine dair bilgi sunar. Fakat Yuhanna İncil'inde Hiz. İsa'nın vaftizine dair bir bilgi geçmez. Hiz. İsa'ya ilk inananlara ve yakın arkadaşlarına "Havariler" denmektedir. Havariler tüm kaynaklarda farklı isimlerle geçer (Bayrakdar, 2020: 188-193).

Günümüz Hristiyanlığı Hiz. İsa'nın Mesihlik yolundaki kırsala çekildiği hazırlık dönemini Paskalya öncesi hazırlık dönemi olarak oruçlu geçirmektedir. Matta, Markos ve Luka'da Hiz. İsa vaftiz edildikten hemen sonra Kutsal Ruh rehberliğinde tövbe etmek ve günahlarından arınmak için çöle çekilir ve burada şeytan tarafından bir sınava tabi olur. Bütün bu bilgiler Markos İncilinde yer alan "O an Ruh, İsa'yı çöle gönderdi. İsa çölde kaldığı kırk gün zarfında şeytan tarafından sınandı. Yabani hayvanlar arasındaydı ve melekler ona hizmet ediyordu" sözleriyle anlaşılır. Matta, Markos ve Luka İncillerine göre Hiz. İsa kırsaldan döndüğünde elçilik görevine başlar. Fakat halk Hiz. İsa'yı sorgular ve reddeder. Bu reddediliş üzerine Hiz. İsa Celile Gölü kenarındaki

Kefernahum'a geçer. Balıkçılıkla uğraşan Simun ve Adreas kardeşlerle karşılaşır ve böylece ilk öğrencilerini de seçmiş olur. Simun, Hz. İsa'nın havarilerinden biri olan Petrus'un ta kendisidir. Hz. İsa daha sonra Yakup ve Yuhanna'ya rastlar ve Onları da müridi yapar. Bütün bu bilgiler İncillerde Havarilerle ilgili olan anlatılarda yer almaktadır. Luka İncilinde ise Havarilerle ilk tanışma hikâyesi çok daha farklıdır (Aydın, 2023: 41-42).

Hz. İsa'nın beklenen Mesih olduğunu açıklaması üzerine Yahudilerle arası bozulur. Yahudi din adamları arasında Hz. İsa dinlerini bozmaya çalışan bir sapkın olarak nitelendirilir. Halkın ileri gelenleri Başkahin Kayafa'nın sarayında toplanarak Hz. İsa'yı öldürmek için hileyle tutuklarlar. Başkahin ve Vali Pilatus Hz. İsa'yı sorgularlar. Bu sorgular üzerine Hz. İsa çarmıha gerilir. Hz. İsa'nın ölüm tarihine dair net bir tarih verilememektedir. Roma İmparatoru Tiberius döneminde öldüğü varsayılmaktadır. İncil'lerde geçen anlatılara göre, Hz. İsa mezara gömüldükten sonra mezarı askerler tarafından korunur. Bütün bu çaba müritleri arasında geçen tekrar dirileceğine dair inancı kırmak içindir. Hz. İsa'nın dirilişi İncil'de, Şubat gününü izleyen haftanın ilk gününde Mecdelli Meryem ile öbür Meryem'in mezarı ziyareti sırasında gökten inen melekler eşliğinde gerçekleştiği yazar (Bayrakdar, 2020: 191-192).

Birbirlerine içerik olarak çok benzeyen Matta, Markos ve Luka İncilleri incelendiğinde Hz. İsa'nın aslında yeni bir din getirmediği kendisinin, *“Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim”* sözleriyle anlaşılır. Yahudilerin Tevrat'tan çıkardıkları Halakha denilen yasalar bütünü yani *“Yahudi Şeriati”*, İsa'nın bağlı olduğu felsefe olarak düşünülmektedir (Akyol, 2018: 41-57).

İncil, Hristiyanlık dininin tarihi boyunca başlı başına tartışma konusu olmuştur. Aslında Hristiyanlar kutsal kitapları için *“Gospel”* ve *“Evangile”* kavramlarını kullanırlar. İslamiyet dininin kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim'de Hz. İsa'ya İncil'in vahyedildiği bilgisi geçtiği için Müslümanlar İncil tabirini kullanmaktadırlar. Günümüzde olan tüm İncillerin bir yazarı vardır. Hz. İsa'nın yazdığı İncil'in çalınıp satıldığı veya saklandığı söylene de herhangi bir ispatı bulunmamaktadır (Bayrakdar, 2020: 202).

Hristiyanlıkta kutsal yazılar Sahih olanlar ve Sahih olmayan kutsal yazılar şeklinde ikiye ayrılırlar. Sahih olan kutsal yazılar, Katolik kilisesi tarafından kabul edilen ve 27 kitaptan oluşan Yeni Ahit'tir. Yeni Ahit içeriğinde ilk olarak dört İncil vardır. Sonrasında sırasıyla Elçilerin İşleri, Pavlus'un 13 mektubu, Yakup'un mektubu, Petrus'un iki mektubu, Yuhanna'nın üç mektubu, Yahuda'nın Kehanet kitabı yer alır. Katolik kilisesi tarafından kabul edilmeyen İnciller, mektuplar ve diğer türden yazılara da Sahih olmayan yazılar denmektedir. Kabul edilmeyen yazılar olmasının sebebi ise Baba, Oğul, Kutsal Ruh diye adlandırılan teslis inancına dayanmamasıdır. Ebionitler İncil'i, İbrani'ler İncil'i, Barnaba İncil'i Yakup İncil'i, İbrani Tomas İncil'i, Tomas İncil'i, Petrus İncil'i ve Filip İncil'i Katolik kilisesi tarafından yok edilmesi sebebiyle günümüze kadar asla gelememiş sahih olmayan yazılardır (Bayrakdar, 2020: 202-204).

Matta İncil'i; Matta'nın yazdığı bilinmektedir. Girişte Hz. İsa'nın doğumuna ve soyağacına dair bilgilerle başlar, Hz. İsa'nın öğretilerini ve mucizelerini anlatarak devam eder. Matta İncil'i Hz. İsa'nın çarmıha gerilip tekrar dirilişini anlatarak son bulur. Matta, Hz. İsa'nın ölümünün ardından Hristiyanlığı yaymak için birçok ülkeye seyahat etmiş, bu alanda çaba sarf etmiş bir havaridir. Kesin olmamakla birlikte İncilini 60 yılı civarında İbranice ve Aramca yazdığı, sonrasında İncil'in başka biri tarafından Yunancaya çevrildiği iddia edilir (Bayrakdar, 2020: 205).

Markos İncil'i; Hz. İsa'nın görevlerini, mucizelerini, ölümünü ve yeniden dirilişini anlatır. Markos İncil'ini Yahudi bir aileden gelen Markos yazmıştır. Markos 12 havariden biri değildir. İncil'ini 63-70 yılları arasında Roma'da yazmıştır. Mısır'da misyonerlik yaptığı sırada öldürülmüştür. Markos'un havarilerden Petrus ile birlikte Hz. İsa'nın tanrılaştırılmasına karşı geldiği bilinmektedir (Kuzgun, 1991: 146).

Luka İncil'i; Luka İncili yapı olarak Matta İnciline benzetilmektedir. Hz. İsa'nın ailesi, soyağacı ile başlayan İncil, Hz. İsa'nın görevleri ve mucizeleriyle devam eder. Hz. İsa'nın ölümü ve tekrar dirilerek göğe yükselişini anlatarak sona eren Luka İncil'i Yunanca yazılmıştır. Luka, havarilerden biri değildir (Bayrakdar, 2020: 205).

Yuhanna İncil'i; içerik olarak Matta, Markos ve Luka İncil'lerinden çok farklıdır. Yuhanna İncil'i Hz. İsa'yı ilahi bir boyuta taşır ve Tanrıyla beraber var olduğuna vurgu yapar. Hz. İsa'nın ilk öğrencilerinden, mucizelerinden, Hz. İsa'nın ölümünden önceki son haftasından ve öldükten sonra dirilişinden, Hristiyanlara nasıl görüldüğünden bahseder. Yuhanna'nın Yunanlı filozof Yuhanna mı yoksa Havari

Yuhanna mı olduğu tam anlamıyla bilinmemekle beraber Hristiyanlarca çoğunluk tarafından Havari Yuhanna kabul edilmektedir. 110 yılları civarında Efes'te ya da Antalya'da Yunanca yazıldığı kabul edilmektedir (Bayrakdar, 2020: 206).

1.2. HİRİSTİYANLIK DİNİNDE MEZHEP BÖLÜNMELEERİNDEN TOPRAK BÖLÜNMESİNE UZANAN TARİHSEL SÜREÇ

Hristiyanlığı, Yahudi bir soydan dünyaya gelen Hz. İsa'yı, zorlu süreçler ardından benimseyerek kabul eden Roma İmparatorluğunun tarihini kısaca incelemek mezhep bölünmelerine giden yolu aydınlatacaktır. Büyük Roma Devleti tarih boyunca farklı isimlerle ve yönetim biçimleriyle var olmuştur. Roma Devleti ilk olarak İtalya'da bulunan Latium bölgesinde kurulmuş olup sonrasında ismi ve yönetim şekli Roma Krallığına evrilmiş, M.Ö. 510 yıllarında Roma Krallığı, Roma Cumhuriyetine dönüşmüştür. M.S. 27 yılında ise Roma İmparatorluğu ismini almıştır. Cumhuriyet yönetiminden İmparatorluğa geçiş sürecinde dini, siyasi, hukuki, sosyo-kültürel, ekonomi ve toplumsal alanlarda derin değişim, dönüşümler yaşamıştır (Barman, 2016: 885).

Roma Cumhuriyetinin İmparatorluğa evrildiği süreçte, başında Augustus bulunmaktaydı ve bu evrede Roma İmparatorluğu Avrupa, Asya ve Afrika'da yayılmış bir güç devletine dönüşmekteydi. Augustus'tan sonra tahta Tiberius geçti ve aynı dönemde Hz. İsa Roma İmparatorluğuna bağlı topraklarda Peygamberliğini ilan etti. Bir yandan Roma İmparatorluğu güçlenerek hızla topraklarını genişletirken öte yandan da Hristiyanlık hızla yayılmaktaydı. Roma İmparatorluğu birçok Kral görmüştü fakat hepsinin döneminde de Hristiyanlığa uzak durulmaktaydı. Birçok Yahudi ayaklanması Roma İmparatorluğunun kısımları ile bastırılmaktaydı. Roma İmparatorluğunda yönetimin gerek siyasi gerek ahlaki yaşam tarzı, Hristiyanlığa mesafeli olmasının en önemli etkenlerindendi. Çünkü İmparatorluk yönetiminde zina, ensest ve erkek erkeğe, kadın kadına ilişkilerin normal karşılandığı bir dönemdi. Öte yandan alt tabaka ve halk arasında ise Hristiyanlık bir o kadar hızlı yayılmaktaydı. Hristiyanlık dini Roma İmparatorluğu üzerinde ilk kazanımını 378-395 yılları arasında İmparator Theodosius döneminde elde etmiş olup, Hristiyanlık, Roma İmparatorluğunun resmi dini oldu (Çalık, 2020: 86-93).

Bu gelişmeler ardından Hristiyanlık artık kabul görmek adına yayılma kaygısından çok, kendini geliştirme yönüne evrilerek ilerlemekteydi. Dini açıdan,

Hristiyanlık içinde de fikir ayrılıkları çıkmakta olup, bir kısım Hz. İsa'yı Tanrılaştırmayan bir yaklaşım olan Arius'culuğu benimser iken, diğer bir kısım ise Hz. İsa'nın Tanrı ile bir olduğunu savunan Athanasius'culuğu benimsemekteydi. Bu iki tartışma konusu günümüz Hristiyanlığının yapısını oluştururken Roma İmparatorluğunun da bölünmesine kadar uzanan sürecin ilk aşaması sayılmaktadır.

Constantinus İznik Konsili ile Hz. İsa'nın özelliklerine dair tartışma konularını bir netliğe kavuşturmuş olup, Kiliseler arası birliği sağlamıştır. İznik Konsili İskenderiye, Antakya ve Roma Kiliselerini, Havariler tarafından kurulduğu için ekümenik ilan etmiştir. Fakat İznik Konsili ile edinilen bir diğer ayrıntı ise, iki başlı bir durum yaratılmış olmasıdır. Siyasi güç İstanbul'da iken, İdeolojik gücün Antakya, İskenderiye ve Roma'nın elinde olması, toprak bölünmesine kadar uzanan sürecin ilk aşamaları sayılmaktadır (Yıldırım, 2004: 17-18).

M.S. 381 yılında toplanan İstanbul Konsili, İznik Konsilinde belirlenen inanç esaslarını kabul etmiştir. İstanbul Konsili, İznik Konsilinin 6. Maddesini (bu maddeyi açıkla) değiştirmiştir. İstanbul Piskopozluğu Roma Kilisesinden sonra İskenderiye'den önce gelecek şekilde bir yetkiye kavuşmuştur (Özel, 2011: 24-26).

İstanbul Konsili ile dini hakimiyet İskenderiye Patrikhanesini verilirken, devletin yönetim merkezi yetkisi İstanbul Piskopozluğuna verilmiştir. Bu durumdan Roma Kilisesinin fazlasıyla rahatsız olduğu düşünülmektedir. Zira Roma merkezli olan İmparatorlukta İstanbul'un merkezileştirilmesine yönelik bu adımın, yetki ve statü tartışmalarının baş göstermesine sebep olduğu düşünülmektedir. Daha sonraki yıllarda Roma İmparatorluğunun Doğu ve Batı şeklinde bölünmesine neden olan sebeplerden biri olarak gösterilmektedir (Yıldırım, 2004: 18-19).

Resmi Hristiyanlık anlayışına aykırı düşünceler sunan bir diğer din adamı ise İstanbul Patriği Nestorius idi. Yine önemli bir din adamı olan Celestine'nin şiddetle karşı geldiği Pelegius doktrini yüzünden Nestorius ile düştüğü fikir ayrılığı Hristiyanlık dünyasında ve Vatikan'da huzursuzluk yaratır. İmparator II. Theodosius Efes Konsil'ini toplayarak 200 piskopos tarafından Nestorius mahkûm edilir (Çalık, 2020: 57-92).

M.S. 431'de toplanan Efes Konsilinde, 381 İstanbul Konsilinin bazı maddeleri kabul edilse de bazı maddeleri değiştirilmiştir. İstanbul patriğinin idamı ve yerine İskenderiyeli bir patriğin yerleştirilmesi, İskenderiye'yi İstanbul üzerine baskın kılmaya yetmiştir. Sonrasında M.S. 449 yılında toplanan Efes Konsilinde de tam olarak

İskenderiye Kilisesinin savunduğu düşünce yapısı kabul görür ve sıralama tekrar değişerek İstanbul piskopozluğu statü kaybeder (Özel, 2011: 26-28).

451 yılında Kadıköy’de toplanan Kadıköy Konsili ise, İstanbul’da bir manastırın başında bulunan Evtiches’in yine Hz. İsa’nın Tanrılaştırılması üzerine yaklaşımlarını reddeder. Kadıköy Konsili, Hristiyanlık dünyasında mezhepsel bölünmeden kaynaklı toprak bölünmesine uzanan süreci hızlandırdığı için, bu konsil ayrı bir önem taşımaktadır. Bir tarafta Roma ve İstanbul Kiliseleri diğer tarafta Antakya, İran, doğudaki Nasturi Kiliseleri ile Kuzey Afrika’daki Kiliseler yer almaktaydı. Roma ve İstanbul Kiliseleri resmi Hristiyanlık kabul edilmekteydi. Hristiyanlık dünyası 1054 yılına kadar ikinci bir bölünme yaşamaz. Fakat 1054 yılında gerek siyasi gerek dini sebeplerden dolayı Roma Katoliklerin, İstanbul ise Ortodoksların merkezi halini alarak Hristiyanlıkta meydana gelen mezhepsel bölünme, aynı zamanda Roma İmparatorluğunun Doğu ve Batı olarak bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Birçok konsil düzenlenmiştir fakat mezhepsel bölünmeyi en çok etkileyen konsiller bunlardır (Çalık, 2020: 83-84).

1.3. BATI ROMA İMPARATORLUĞU VE KATOLİK MEZHEBİ

Roma İmparatorluğunun, Doğu ve Batı şeklinde ikiye bölünmesi Batıda 364-375 yılları arasında İmparator I. Valentinianus, Doğuda ise 376-378 yılları arasında İmparator Valens’in olduğu dönemde görülür. Fakat bu dönemlerde Roma İmparatorluğu her ne kadar Doğu Roma ve Batı Roma şeklinde ifade edilse de yine de tek bir devlet ve tek bir yönetim anlayışı güdülmeye çalışılmaktadır. Fakat İmparator I. Theodosius’un³ 395 yılında ölmesi ile Batı Roma İmparatorluğunun başına oğlu Honorius’un, Doğu Roma İmparatorluğunun başına da diğer oğlu Arcadius’un geçmesiyle beraber bölünme tam şeklini ve en kalıcı halini almıştır (Grant, 2000: 15-17).

Batı Roma İmparatorluğunun çöküşüne giden yolda Doğu Roma İmparatorluğu ile arasındaki fikir ayrılıklarının artması, dil farklılıkları ve elbette en önemlisi Zenon’un Doğu ile Batı’yı barıştırmayı amaçlayan duyuru niteliğindeki Henetikon’un yayınlanmasıyla çöküş serüveni iyiden iyiye hızlanmıştır. 431 yılında düzenlenen Khalkedon Konsili ile Batı ile Doğunun arası daha da açılmıştır. Batı Roma İmparatorluğunda toplum ile devlet arasında ciddi bir yabancılaşma yaşanıp, Kilisenin

³ İspanya sınırlarında olan Cauca bölgesinde üst düzey bir subay olan Yaşlı Theodosius’un oğlu

devlete Doğudaki kadar bağlı olmayışı, ekonomik açıdan da Doğu kadar güçlü olmayışı ve Barbarlara karşı çok iyi korunamayışı çöküşünü hızlandıran etmenler olarak değerlendirilmektedir (Grant, 2000: 58-59).

Batı Roma İmparatorluğu, çoğunlukla Latince konuşulan bölgelerde kurulmuş olup, Kavimler Göçü sonrası Germanlerin bu bölgeye yerleşmesi ile bu imparatorlukta dil ve kültür zenginliği oluşmuştur. Batı Roma İmparatorluğunun başkenti Mediolanum (Milano)'dur ve M.S. 402'de başkent Ravenna olmuştur. Birçok İmparatorun görev yaptığı Batı Roma İmparatorluğu M.S. 476 yılında son imparator Romulus Augustulus, Küçük Augustus'un tahtı Visigot Kralı Odoacer'e bırakması ile yıkılmıştır. M.S. 476 yılından sonra Germanler kendi devletlerini kurarak günümüz Avrupa devletlerinin de temelleri atılmıştır (Tek, 2017: 185).

1.3.1. Katoliklik Mezhebi

Hristiyanlığın resmi din olduğu Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu şeklinde 1054 yılında en ciddi bölünmesini yaşadıktan sonra günümüzde de var olan Katoliklik Mezhebini kabul etmiştir. Hristiyanlıkta cemaati en çok olan mezheptir ve tüm Dünya'da birçok Katolik olduğu bilinmektedir. Fakat en yoğun olarak Fransa, İspanya, Portekiz ve İtalya'da kabul görmektedir. Kısmi olarak Almanya ve Kuzey Amerika'da da yoğunluk olduğu bilinmektedir (Küçük vd., 2010: 406).

Roma Katolik Mezhebi ve Kilisesi, Hristiyanlık dininin en büyük ve en köklü mezhebidir. Merkezi Vatikan olan Katolik Mezhebinin kökeninin, havarilerin ilki ve Hz. İsa'nın vekili Petrus'a dayandığı kabul edilir. Katolik mezhebinde ve kilisesinde Roma Piskoposu Papa, havari Petrus'un halefi kabul edilmektedir. Papa, ruhani reis sıfatıyla Hz. İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi sayılmaktadır. Bu durum, Papa'nın konumunu da kendini de en yetki sahibi kişi olma konusunda özel kılmaktadır (Köftürcü, 2013: 195).

Katolik mezhebini diğer mezheplerden ayıran başlıca özellikler arasında; Papa'nın tek otorite oluşu, Roma'nın tüm Kiliseler içinde ruhani merkez kabul edilişi ve hepsinden üstün oluşu, Kilisenin evrensel oluşu, Kutsal Ruhun Baba ve oğuldan çıktığına inanılışı, yirmibir Konsilin kararlarının kabul edilişi, Ruhban sınıfının evlenmeyeceği esası ve inananların Papaza günah çıkarma yapmaları sayılabilir (Küçük vd., 2010: 407).

1.4. DOĞU ROMA (BİZANS) İMPARATORLUĞU VE ORTODOKSLUK MEZHEBİ

Bizans kelimesi ilk olarak Batı Avrupalı tarihçiler tarafından Rönesans döneminde kullanılmıştır. Bizans Dönemi'nde sadece başkent Constantinopolis (İstanbul)'de doğup büyüyenler için Bizanslı terimi kullanılmaktadır. Bizanslılar kendilerini Romalı olarak saymış, tam bölünme yaşanana kadar kendini Roma İmparatorluğundan ayrı düşünmemiş ve Roma geleneğini devam ettirmiştir. Büyük Constantinus'un başkenti doğu sınırına yakın olan Byzantion'a (Byzantion, M.Ö. 7. Yüzyılın ilk yarısında Yunanistan'dan gelenler tarafından kurulmuş olan bir koloni kentidir) taşımasıyla yeni başkent Constantinopolis adıyla M.S. 324-330 yılları arasında kurulmuştur (Tek, 2017: 229).

Erken Bizans Dönemi olarak adlandırılan M.S. 324-610 yılları arasındaki bu dönem, Bizans Devletinin gelişim dönemlerinden sayılmaktadır. M.S. 610-711 yılları arası, devletin yenilenme dönemi olarak nitelendirilmektedir. M.S. 711-843 yılları arası Bizans Devletinin buhran dönemi olarak tarihi kayıtlara geçmektedir. M.S. 843-1025 yılları arası ise Bizans İmparatorluğunun en parlak dönemi sayılmaktadır. 1204 yılına kadarki dönemi, Asalet sınıfının hakimiyet dönemi olarak kabul edilmekte; 1204-1272 yılları arası Bizans İmparatorluğunun restorasyonu olarak değerlendirilmektedir. 1282-1452 yılları arası da Bizans İmparatorluğunun gerileme, çöküş ve yıkılış dönemidir (İşıltan, 1995: 21-431).

Kökeni 330'lu yıllara dayanan Doğu Roma İmparatorluğunda İstanbul'un yani Byzantion'un kurulmasının önemi büyüktür. Batı'nın gerilemesi nedeniyle Doğu'nun ve kısa süre sonra da İmparatorluğun en kalabalık kenti olmuştur. Constantinus, yeni bir Roma kurmak isterken bağlı olduğu eski Roma'yı terk etmek istememiştir. Amacı Doğu'da İmparatorluğun kalıcılığını sağlamaktır. Yönetimin merkezileşmesi ve İstanbul'un kurulması, Doğu'da İmparatorların sürekli yer değiştirmesinin önüne geçmiş olup, büyük sarayda yaşamaya başlamalarına sebep olmuştur. Bu da Doğu Roma İmparatorluğunun gelişmesindeki önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir. Doğu Roma İmparatorluğu, siyasi gelişimlerin paralelinde dinde de ayrışma yaşayarak Batı'nın Katolik mezhebine karşın Ortodoksluk mezhebini oluşturup kabul etmiştir. Roma İmparatorluğunda toprakların Doğu ve Batı şeklinde bölünmesiyle dinde de mezhepsel bölünme yaşanmıştır (Cheynet, 2008: 9-32).

1282-1452 yılları Bizans İmparatorluğunda “Palaiologos Hanedanı Dönemi” birtakım savaşlar, iç karışıklık ile gerileme dönemine girmiştir. XI. Constantinos, İmparatorluk döneminde Osmanlı ordusu karşısında teslimiyetle yanaşmaması sonucu çarpışırken öldürülmüştür. Böylece asırlardır var olan Bizans İmparatorluğu, Constantinopolis’in Fatih Sultan Mehmet tarafından fethi ile yıkılarak yerine Osmanlı İmparatorluğu kurulmuştur. Ortodoks Kilisesi Constantinos’u şehit ve aziz ilan etmiştir. Yunanlılar ve Rumlar onu mermerleşmiş imparator olarak anmaktadır. Bir gün yeniden canlanacağına ve Constantinopolis’i yani İstanbul’u Türklerin elinden alarak Bizans İmparatorluğunu yeniden kuracağına inanılır. İstanbul’un IV. Haçlı Seferlerinden (1202-1204) mi yoksa fethi sırasında mı daha fazla yıprandığı konusu, Doğulu ve Batılı tarihçiler arasında tartışma konusu olmuştur. Fetihten sonra II. Mehmed’in emriyle yeniden imar edilen İstanbul’un Anadolu’dan getirilen halk ile yeniden canlanması sağlanmıştır (Tek, 2017: 245-248).

1.4.1. Ortodoksluk Mezhebi

Ortodoksluk kelime olarak “Doğru Yol” anlamına gelen, tüm dünyada 400 milyon civarı cemaati ile Katolik mezhebinden sonra Hristiyanlık dininin ikinci büyük mezhebidir. Ortodoksluk mezhebinin coğrafyası Doğu Avrupa ve Anadolu toprakları olup, Ortodoksluğun tarihi aslında coğrafi konumundan daha önemlidir. Ortodokslukta özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla modern dünyaya ayak uydurma çalışmalarının yoğunlaştığı düşünülebilir. Büyük oranda Anadolu coğrafyasında gelişip yayılan Ortodoksluk, genel çizgisini ve karakterini Hristiyanlaştırılmış Grek kültüründen almaktadır. Katoliklik ile Ortodoksluk arasındaki en büyük farklılık, Katoliklerin, dini köklerini antik Latin düşüncesi üzerine temellendirmiş olmalarıdır (Harman, 2002: 187-188).

1054 yılından sonra Bizans Ortodoksluğun merkezi olmuştur. İstanbul’un 1453 yılında Türkler tarafından Fethedilmesiyle Rus Ortodoks Kilisesi ile İstanbul Ortodoks Patrikliği arasında mesafe açılmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi 1439 yılı itibariyle bağımsızlık çabaları göstermiş olup, 1589 yılında Moskova Metropolitliği, Patriklik statüsü elde etmiştir. Rus Ortodoks Kilisesi, İstanbul Rum Ortodoks Kilisesinin otoritesini asla kabul etmemiştir (Küçük vd., 2010: 408).

Ortodoks inancı ve ibadetleri, özellikle Yuhanna İncili ve kilise babaları tarafından oluşturulan “en mysterion” denilen kuşaktan kuşağa aktarılan geleneklerden

oluşmaktadır. Ortodoksluk mezhebinin kökeninde yatan melankoliklik, Tanrısal alemin bilgisinin bilinemez fakat yaşanabilir bir şey olduğu düşüncesiyle açıklanmaktadır. Teslis inancı Ortodoksluğun da temelinde yer almaktadır. Baba, oğul ve Ruhulkudüs Katoliklikte de kabul edilir, fakat Ortodokslukta, Katoliklerden farklı olarak Baba'ya daha çok önem verilmektedir. Ortodoksluğu Katoliklikten ayıran diğer önemli bir husus da, Ruhulkudüs'ün yani kutsal ruhun Baba'dan çıktığı inancıdır. Bu doktrin bile, Baba'nın önemini vurgular niteliktedir (TDV, 2007: 409-414).

Ortodoks Mezhebini diğer Hıristiyanlık mezheplerinden ayıran en temel ibadet özellikleri; sadece ilk yedi Konsili kabul etmesi, Papanın üstünlüğünü ve yanılmaz tek otorite oluşunu reddetmesi, Papazlarının evlenebilir oluşu, geleneğin önemli oluşu fakat vahiy ürünü olmadığı düşüncesi, Kutsal ruhun sadece Baba'dan oğul yoluyla çıktığı inancı şeklinde sıralanabilir. Hz. İsa ve Hz. Meryem'i tasvir eden resimlere Ortodokslukta "İkon" denmektedir ve Kiliselerde bolca bulunur. Ortodokslukta İkonların önemi büyüktür (Küçük vd., 2010: 409).

Dünyanın çeşitli bölgelerinde Tüm Ortodoksluk mezhebi mensuplarının bağlı oldukları dört ana Patriklik merkezi vardır. Bu merkezler; İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs'tür. Birçok Kilise de bu merkezlere bağlıdır. Bu dört patrikliğin dışında Moskova, Belgrad, Bükreş, Sofya ve Gürcistan Ortodoks Patriklikleri de bulunmaktadır. Kıbrıs, Yunan, Arnavutluk, Finlandiya, Polonya, Slovakya, Ukrayna ve Kuzey Amerika kiliseleri de Ortodoks'tur. Bunları diğerlerinden ayıran özellik ise bazıları merkezi Patrikliklere bağlıdır, bazıları ise özerktir. Her ne kadar kendilerine özgü olarak nitelendirse de hepsi "Doğu Kiliseleri" adı altında toplanan kiliselerdir (Küçük, vd., 2010: 408).

Doğu ve Batı'nın toplanan konsillerle ilk ayrılıkları sonrasında 1054'te yaşanan ikinci ve kalıcı Katolik-Ortodoks şeklinde bölünmesi son değildir. Üçüncü büyük bölünme, Katolik-Protestanlık bölünmesi şeklinde ortaya çıkmıştır (Harman, 2002: 188).

1.4.2. Protestanlık Mezhebi

Katolik kilisesinin ve Papa'nın devlet işlerine çok karışması, Papalık makamını çok üstün ve tek emir komuta merkezi yapması sonucu Katolik Kilisesine karşı Reform Hareketi başlamış ve Protestanlık mezhebi bu etkilere tepki niteliğinde XV. yüzyılda doğmuştur. Protestanlık Mezhebi, Katolik ve Ortodoksluktan çok daha hızlı olarak

geniş bir alana yayılmıştır. Reform Hareketinin ortak adı Protestanlık olsa da Almanya’da “Evanjelik”, Fransa’da “Hugvenat” İsviçre, Hollanda ve İskoçya’da ise “Reform Kilise” olarak adlandırılmaktadır. Protestanlık Mezhebinde, Papa’nın otoritesi ve yanılmazlığı reddedilir, Kutsal Kitap her Hristiyan tarafından yorumlanabilir, kilisenin yanılabilirliğine inanılır ve ruhban sınıfının da evlenebileceği gibi doktrinlere dayanır (Küçük vd., 2010: 415-420).

2. İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ VE TARİHSEL SÜRECİ

Günümüz ismi İstanbul Fener Rum Patrikhanesi olan kurumun ilk olarak Havari Apostol Andrew tarafından Konstantinapolis’te kurulduğu iddia edilir. Konstantinapolis Kilisesi 381 yılına kadar “Konstantinapolis Psikoposluğu” adı ile Efes Metropolitliğine bağlı bir kilise statüsündedir. Daha sonra Roma İmparatorluğunun bölünmesiyle Bizans İmparatorluğunun ve Ortodoksların mabedi olmuş ve tüm dünyada Ortodoks Kiliselerinin bağlı olduğu bir kurum halini almıştır (Yalçın, 2008: 1).

İstanbul Fener Rum Patrikhanesini;

- Bizans İmparatorluğu Döneminde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi,
- Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi,
- Cumhuriyet Döneminde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi şeklinde incelemek yerinde olacaktır.

2.1. BİZANS İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ

Bizans İmparatorluğunda İstanbul’un merkezileştirilmesi I. Teodosius ile başlamış ve belli bir zamana yayılarak gerçekleşmiştir. İlk başta küçük bir episkoposluktur⁴. Yüzyıllar içinde episkoposluktan piskoposluğa, piskoposluktan da İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’ne dönüşmüştür. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’ni kuranın her ne kadar Havari Andrew (Andreas) olduğu rivayet edilse de bazı kaynaklarda Havari Andrew’in M.S. 34 – M.S. 38 tarihleri arasında görev yaptığı göz önüne alındığında, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin kuruluşu ve kuruluş tarihinin daha eskiye dayanabileceği düşünülebilir. Böyle bir durumda tarih konusunda kesin yargıya varmak zor görünmektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi,

⁴ Pisikopos’un makamı, oturduğu kürsü

“Konstantinopolise Psikopozluğu” adı ile kuruluş süreçleri konsillere dayanmaktadır ve özellikle de Ortodoksluğun da kabul ettiği ilk 7 konsil etkili olmuştur (Aktar, 2011: 19-26).

M.S. 300 yılında Konstantinopolis’i kuran İmparator Constantine, bu şehri Doğu Roma İmparatorluğunun merkezi ilan ederek Roma’daki Katolik mezhebine ve Papalık otoritesine karşılık bir dini merkez kurmak istemiştir. 325 İznik Konsiline kadar Piskoposluk olan ve 24 piskoposun görev yaptığı bu kurum, İznik’te toplanan Ekümenik⁵ konsili tarafından “Patriklik” olarak ilan edilmiştir. Son olarak 25. Piskopos olan I. Mitrofanis (Metrophanes) ise ilk Patrik olarak seçilmiştir. İstanbul Piskoposluğu olan kurum daha sonra İmparator Constantine tarafından İstanbul Patrikliği adını alır ve uzun yıllar merkezi Patriklik ünvanını taşımıştır (Şahin, 2003: 13).

Papalık, IV. Haçlı seferlerinde 1204 yılında İstanbul’u işgal ettiği dönemde İstanbul Ortodoks Patrikliği İznik’e taşınmıştır. Papa III. İnnocente İstanbul’a Kardinal göndererek dini işlerin yürütülmesini istemiş fakat halk yine de İznik’teki Patriğe bağlılığını sürdürmüştür (TDK, 1995: 342-348).

Bizans İmparatorluğunda İmparator, sadece yönetimde en yetkin kişi sayılmamaktadır. Onu daha da özel kılan Tanrı’nın dünyadaki vekili olduğuna olan inançtır. Bu sebeple Bizans İmparatorluğunda din ile devlet işleri arasında keskin bir ayrım bulunmamaktadır. İmparatorun kilise üzerindeki etkin rolü ile Caesaro-Papizm, Sezarapapizm⁶ kavramı bağlantılı tartışmalara neden olmuştur. Ruhban olmayan İmparator kilisenin koruyucusu, kilisenin birlik ve bütünlüğünden sorumlu sayılmaktadır. Ortodoks inancının özünü muhafaza etmekle yükümlü olan İmparatorun, kiliselerin iç meselelerine dâhi karışma yetkisi vardır. O denli yetkileri vardır ki, bunların arasında en dikkat çekici olan Patrik seçimlerini ve Patrik istifalarını yönetmektir. Kilise her ne kadar kendi kurallarını oluşturmaya çalışsa da bu kurallar veya yenilikler İmparatorun onayından geçmek zorundadır ve bu sebeptendir ki İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Bizans İmparatorluğunda siyasetle ve yönetimle hep içi içe olmuştur (Özel, 2011: 42-44).

⁵ Evrensel

⁶ Dünyevi iktidarın dini iktidar üzerinde baskın olması ve yönetmesi ile her iki makamında tek kişi elinden -yani İmparator elinden- yönetilmesi

Bizans İmparatorluğunda Patriğin, İmparator ve yönetimin üzerinde gücü çok azdır. İmparatorun ve yönetimin din ve patriklik üzerinde yönlendirme ve yönetme gibi güçleri varken, Patriğin gücü, İmparator iradesini “şer-i hukuka”⁷ uydurulmasında göz yummaktan öteye gidememiştir. Çünkü Bizans İmparatorları, Konstantinopolis Patriklerinin yetkilerini dini işlerle sınırlamıştır. Bizans İmparatorluğunun, zayıflama ve çöküşüne yakın dönemlerde Katoliklerle birleşme gayretleri olsa da başarılı olunamamış ve bu birleşme çabaları, İstanbul Patriği Athanasios’un istifa etmesine sebep olmuştur. Yerine Patrik seçilemediği için Fetih döneminde bu kurumun Patriklik makamı boş kalmıştır (Yalçın, 2008:1-5).

2.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ

Bizans İmparatorluğunun son dönemlerinde ciddi oranda gücünü kaybetmiş olan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Kilisesi 29 Mayıs 1453’te İstanbul’un fethiyle yeniden eski güçlü konumuna gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’un fethiyle bir ferman yayınlamıştır. Bu fermana kadar İstanbul’daki gayrimüslimler, kendilerine verilecek haklardan habersiz özgürlüklerinin kısıtlanacağını, belki başka topraklara göçe zorlanacaklarını, belki dini açıdan baskı altında olacaklarına dair tedirginlikler yaşarken fermanla beraber ve daha sonrasında da kademeli olarak çok geniş haklara sahip olmuşlardır. Fatih Sultan Mehmet’in fermanı ile Patrik ve yanındaki papazların can ve mal güvenliği emniyet altına alınmıştır. Balkanlardaki Ortodokslar İstanbul Patrikliğine bağlanmıştır. Patriğe çeşitli törenlerle Vezir statüsünde yetkiler verilmiştir. En önemlisi ise Ortodokslar, Osmanlı İmparatorluğu sayesinde Katolik Batı Kilisesi hakimiyeti altına girmekten kurtarılmışlardır. Osmanlı’nın uyguladığı siyasetle genişlettiği topraklarda, Latinlerin baskılarıyla Katolikleştirilmeye çalışılan Ortodokslar, dini özgürlüklerine kavuşturulmuşlardır (Yıldırım, 2004: 28-32).

1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Konstantinopolis’in fethi ile Bizans İmparatorluğu yıkılır ve Konstantinopolis’in ismi de İstanbul olur. Günümüz ismi İstanbul Fener Rum Patrikhanesi olan bu kurumun adı Fetihle beraber İstanbul Patrikliği olarak değiştirilir, fakat Bizans İmparatorluğunun yıkılma evresinde başına bir patrik seçilememiş olan bu kurumda Fatih Sultan Mehmet’in daha ilk fermanı ile ciddi düzenlemeler gerçekleşir. İstanbul’da artık azınlık durumuna düşen gayrimüslimler ve

⁷ Dini kural ve kanunlar

özellikle Ortodokslar, fetihten sonra daha kötü bir son beklerken, Fatih Sultan Mehmet'in fermanı ile İstanbul Patrikliğinin başına "Gennodios" adıyla Georgios Kurtios Skholarios getirildi. Bizans İmparatorluğunda Doğu-Batı birleşmesine karşı olduğu için tepki çeken ve Edirne'de bir evde saklanarak kaçak yaşayan Georgios'u bu makamın başına getirilmesi, Fatih Sultan Mehmet'in üstün siyasi öngörüsünü göstermektedir (Yalçın, 2008: 5).

Gennodios'a yapılan patriklik töreninden sonra Padişahın patrikliğe sunduğu vaatler ile yeni İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Pammakaristos'taki⁸ makamına gönderilir. Padişahın Patriğe bir berat gönderdiği rivayet edilir fakat bu beratın varlığı tarihçiler arasında tartışma konusudur, kimi bir rivayettir derken, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi üzerine birçok çalışması bulunan Elçin Macar ise;

"Kimse Patriğe tahakküm etmesin, kim olursa olsun hiçbir kimse kendisine ilişmesin; patrik maiyetinde bulunan büyük rahipler her türlü hizmet-i umumiyyeden (herkesin yapmakla yükümlü olduğu işlerden) müebbeden mafuv olsun, kiliseleri camiye tahvil edilmesin, izdivaç ve definleri, adet-i saireleri Rum Kilisesi usul-u kavaidine tevfikân kemakan ifa olunsun, paskalya yortularının icrasında devam olunarak bu münasebetle Fener, yani Rum mahallesi kapıları üç gece açık kalsın" (Macar, 2003: 38-39) şeklinde kitabında paylaşmıştır.

Daha önce Ayasofya Kilisesinde bulunan patriklik makamı, Ocak 1454'te Patrik II. Gennodios döneminde Havariler Kilisesine taşınmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul Fener Rum Patrikhanesine ve cemaatine verdiği haklardan bazıları; *"İstanbul Fener Rum Patrikhanesi kendi tüzüğüne göre yönetilerek, kendi içinde cemiyetler kurabilecek, nikâh, cenaze, vasiyet, miras vs. gibi sosyal hayatı düzenleyici işleri yürütebilecek, kilise ruhani mahkemeleri medeni hukukla ilgili kararlar verebilecek ve bunlar devlet tarafından uygulanacak, kilise çalışanlarını atayabilecek kendi ihtiyaçları kadar cemaatten para toplayabilecektir"*. Gayrimüslimlerin ticaretle uğraşmaları, İstanbul'un tüccarlarının ileri gelenlerinin gayrimüslim olmaları, Fatih'in siyasi öngörülerine göre dünyanın her yerine yapılan ticaretin sekteye uğramaması İstanbul'un kalkınmasında Ermeni, Rum ve daha birçok gayrimüslimin düzeninin bozulmamasıyla sağlanmıştır (Yalçın, 2008: 6-7).

Osmanlı İmparatorluğu ilk olarak Ortodoks Kilisesi'ne devletten ayrı bir özerklik vermiş ve ikinci olarak da İstanbul Kilisesini, Ortodoks kiliselerinin üstüne çıkarmıştır. O zamana kadar İstanbul Kilisesi'nin böyle bir yetkisi yoktu. Bu yetkiler,

⁸ Havariyyun Kilisesi- günümüzdeki Fatih Camii'nin yeri

Batı'nın uyguladığı siyasetle yüzyıllar içerisinde birçok ayaklanmaya sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, bu ayaklanmalar nedeniyle bazı patrikler idam edilmiştir (Berkes, 2005: 17-38).

Önceleri günümüz Fatih Camii yerinde olan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, birkaç kez yer değiştirdikten sonra 1602 yılında Fener Odun Kapısındaki “Hagios Georgios Kilisesi ”ne taşınarak ismi kayıtlara “Fener Patrikhanesi” olarak geçmeye başlamıştır (Yalçın, 2008: 10).

Osmanlı İmparatorluğunda İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin yaşadığı önemli gelişmelerden biri de Patrik I. Kirillos zamanında yaşanmıştır. Kirillos, 1612-1638 yılları arasında farklı tarihlerde görev yapmıştır. Kirillos 1627'de Rum Cemaatinin ilk matbaasını kurdurmuş ve Kitab-ı Mukaddes'i halk diline çevirtmek için çalışmalarda bulunmuştur. Matbaada Protestan yayınlarının da basılması, Ortodoks cemaati tarafından Reformcu bir davranış kabul edilip aşırı tepkilere neden olmuştur. Hatta matbaaya zarar vermekle sonuçlanan olaylar yaşanmıştır. 18.yüzyılda Ege ve Akdeniz kıyılarında yaşayan ticaret ve gemicilik ile uğraşan Rumların, ticarete palazlanması ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından tanınan hakların artık yetmemesi ile bir hoşnutsuzluk başlamış ve Rumların 12 Şubat 1821'de Mora İsyanıyla Osmanlı'dan kopması ve 1829'da Yunanistan'ın kurulması paralellik göstermiştir. Mora İsyanı her ne kadar birçok patriğin asılmasıyla bastırılmış olsa da artık hiçbir şey eskisi gibi değildir (Macar, 2003: 40-46).

Yunanistan'ın kurulması noktasında Megalo İdea'dan bahsetmek yerinde olacaktır. Megalo İdea, “Büyük Fikir, Büyük Ülkü” manasına gelmektedir ve amacı, İstanbul merkez olmak şartıyla Bizans İmparatorluğunu en geniş sınırlarıyla tekrar ayağa dikip, doğuda Yunan devleti kurmaktır. Her ne kadar Yunanlar Bizans'ı ecdadı gibi görseler de gerçekte Yunanlıların Bizans'la tarih, soy, ırk, medeniyet ortaklığı adına hiçbir bağlantıları yoktur. Megalo İdea da ilk hedef, sınırları çizebilmek adına Yunanistan'ı bağımsızlığına kavuşturmak daha sonra sırası ile yedi adayı ele geçirmek, Teselya ve Epir'i ele geçirmek, Girit Adası, On iki Adalar ve Kıbrıs Adasını ele geçirmek, Anadolu'nun Sakarya'ya kadar olan kısmını, İstanbul da dâhil elde etmek ve Karadeniz'i de ele geçirip Pontus Rum Devlet'ini kurmaktır. Bütün bu iddialar Mora İsyanından sonra basılan İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde bulunan birtakım gizli harita ve belgelerle ispatlanmıştır (Şahin, 2003: 36-37).

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi etrafındaki Rumlara “Fener Beyleri” denilmektedir. Fener Beyleri, Rumlara tanınan imtiyazları sonuna kadar kullanmış, birçok dil bilmeleri sebebiyle de normalde Gayrimüslimlere yasak olan devletin askeri işleri içinde tercüman olarak görev yapmışlardır. Bu dönemlerin Osmanlı İmparatorluğunun zayıflama dönemlerine denk gelmesi tesadüf değildir. Donanma-i Hümayun ve Tersane-i Hümayun gibi Osmanlı İmparatorluğunun en önemli askeri kurumlarında görev yapmışlar ve birçoğu sistemli olarak devletin resmi belgelerinde tahrifat yaparak Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğunun güç kaybettiği dönemlerde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’ne yapılan baskınlarda, Rum Beylerinin devletin bekasına yönelik belgeleri İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’ne sızdırdıkları bulunan belgelerle ispatlanmıştır. Rum beylerinin bağlı olduğu, 1814 yılında kurulan Etnik-i Eterya Cemiyeti, kurulduğu günden 1919 yılına kadar İstanbul Fener Rum Patrikhanesi tarafından yönetilmiş ve yönlendirilmiştir (Yalçın, 2008: 15).

1900’lü yıllara gelindiğinde artık Osmanlı İmparatorluğu çöküş dönemine girmiş, bir dönem Yunanistan’ın kuruluşunu iştahla açıklayan dünya devletleri Osmanlı topraklarında kol gezmiştir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Yunanistan’ın büyük projesi Megalo İdea’ı adım adım uygulamış ve İzmir’i işgal ettiği dönem Rum Ortodoks Patriği, Osmanlı Rumlarının her türlü uyrukluk sorumluluklarından muaf olduklarını açıklamıştır. Sonrasında ise, Yunan Ordusunun Hristiyanlık adına Cihat yaptığını vurgulayan bir açıklama ile Osmanlı topraklarındaki Rumların Yunan ordusuna katılmasına yönelik bir beyanname yayınlamıştır. 1 Eylül 1919’da da yine bu doğrultuda Patriğin, Yunan ordusunu öven, işgalle gelen başarılarını anlatan bir bildirisi bulunmaktadır (Şahin, 2003: 79-87).

1914 yılı ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı başladığında İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ile Osmanlı devleti arasında çekişmeler hız almıştır. Anadolu ve Trakya’daki Rumlarla, Makedonya ve Epir’deki Müslümanların mübadeleleri için görüşmeler yapılmışsa da İstanbul Fener Rum Patrikhanesi cemaatinin azalacağı endişesiyle bu anlaşmaya karşı çıkmıştır. Zaten aynı dönemde savaşın çıkmasıyla mübadele anlaşması imzalanamamıştır. Yine aynı yıllarda Osmanlı İmparatorluğunun Yunanistan’a karşı yaptığı boykotları Osmanlı topraklarındaki Osmanlı vatandaşı Rumlara da uygulamış, bu durum İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ile gerginliği artırmıştır. Bunlara sebep olarak, bazı Osmanlı vatandaşı Rumların Yunanistan’a

yaptıkları yardımlar gösterilmiştir. Laik hukuk uygulamalarının İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin yetkilerini kısıtlaması sebebiyle, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin cemaati üzerinde kontrolünü yitirmesine sebep olduğu için, Tanzimat Dönemi yeniliklerini pek hoş karşılamamışlardır (Yıldırım ve Sofuoğlu, 2010: 99-104).

Kurtuluş Savaşı dönemi, İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Osmanlı hükümetiyle ve sonrasında kurulan Ankara hükümetiyle ilişkilerinin en kötü olduğu dönemdir. Kaybedilen Birinci Dünya Savaşı ile işgal edilen Osmanlı İmparatorluğu topraklarına, 15 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'e çıkartma yapmasıyla Ege Bölgesini işgal etmesi İstanbul Patrikliği tarafından hiç de yadırganmamıştır. Bu dönemde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nde görevden alınan Patrik Yermanos'un yerine vekil olarak Bursa Metropolitisi Dorotheos getirilmiştir. Dorotheos'un 9 Mart 1919'da Osmanlı Rumlarının Osmanlı vatandaşlıklarından muaf olduklarını ilan etmesi, işgal güçlerini ne denli desteklediklerini ispatlar niteliktedir (Benlisoy ve Macar, 1996: 46).

Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşında yenilmesiyle İstanbul müttefikler tarafından işgal edilmiştir. Anadolu'nun da İstanbul'dan farkı kalmamıştır ve önemli bölgeleri kısa sürede işgale uğramıştır. Yunanistan ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Bizans İmparatorluğunun yeniden canlanabilmesi rüyası ile 1919'da Mavri Mira⁹ Derneğini kurmuştur. Mustafa Kemal Atatürk 22 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresinde, İstanbul Fener Rum Patrikhanesine ve Mavri Mira kuruluna dair, talimatların direkt Venizelos'tan alındığını, Rumların ve Yunan Hükümetinin maddi yardımlarıyla beslendiğini, Osmanlı topraklarında birçok ilde çete oluşturarak ve bu çeteleri yöneterek Pontus Rum Devletinin kurulması hayalini kurduklarını dile getirmiştir. Yurdun işgallerden kurtulabilmesi için üstün çaba gösteren Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları, İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Yunan Konsolosluğunun cephanelik halini aldığını, kiliselerin ibadet yerinden çok askeri mühimmat deposuna çevrildiğini belgeleriyle yine Erzurum Kongresinde sunmuşlardır. Cumhuriyet'in İlanına kadar İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışmalarına devam etmiştir. Cumhuriyet ilanı ile Lozan Antlaşmasında tüm bu belgeler ortaya çıkarılmıştır (Yalçın, 2008: 42-44).

⁹ Kara Kader

I. Londra Konferansı'nın 11 Mart – 10 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan toplantılarında, özel bir maddeyle İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin korunması istenmiştir. 63 No.lu bu ek maddenin Yunanistan tarafından istenmesi Cumhuriyet'in ilanının ayak sesleri olarak nitelendirilebilir. 6 Aralık 1921'de Meletios Metaksakis Patrik seçilmiştir. Patrik Meletios'u diğer patriklerden ayıran en önemli özellik, kendi döneminde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ile hükümet arasındaki sorunların büyümesi ve geri dönülmez noktalara ulaşmasıdır. Bu sebeple bu döneme bakıldığında İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin aleni siyaset yaptığı, Yunanistan ile koordineli çalışmaları ve akabinde Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesi ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin bu işgali öven açıklamalar yapması gibi durumlardan anlaşılmaktadır (Benlisoy ve Macar, 1996: 47).

2.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ

21 Kasım 1922 yılında Lozan Barış Konferansı başlamıştır. Genel olarak Cumhuriyetin ilanı öncesi Türkiye'nin siyasi varlığı ve birçok açıdan önem arzeden Lozan Barış Konferansı azınlık gayrimüslimler ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi açısından da önemli kararların alındığı, görüşmeler ardından Lozan Barış Antlaşmasının da imzalandığı bir konferanstır.

Mustafa Kemal Atatürk ve beraberinde TBMM ile ortak kararları İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin İstanbul'dan Yunanistan'a taşınmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk ve TBMM'nin belirlediği heyet Lozan'da konferans görüşmelerini sürdürürken, Mustafa Kemal Atatürk 25 Aralık 1922'de Le Journal muhabiri Paul Herriot ile yaptığı röportajda “Lakin bir fesad ve hıyanet ocağı olan, memleketimize nifak tohumları eken, uyuşmazlıklar yaratan, Hristiyan hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin İstanbul Fener Rum Patrikhanesi için sığınacağı bir yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesat ocağının hakiki yeri, Yunanistan değil midir?” sözleriyle İstanbul Fener Rum Patrikhanesine dair net görüşünü sert bir dille vurgulamıştır (Yıldırım, 2004: 85).

Lozan Barış Konferansı'nda Türk Hükümet yetkililerinin İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Türk topraklarından tamamen taşınmasını istemesi birçok işgal devlet temsilcileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu kurumun Hristiyanlık ve özellikle

Ortodoksluk dünyasındaki önemi vurgulanarak dini özgürlüklerin yara alacağı vurgulanmıştır. Bu noktada Lord Curzon devreye girerek, Yunanistan'ın da başta olduğu itiraz eden ülkelere çeşitli teklifler sunması, bir nevi arada köprü vaziyeti kurmuştur. İsmet Paşa, Lord Curzon'un İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin kapanmayacağı, görev yetkilerinin dini görevlerin dışına çıkmayacak şekilde sınırlandırılacağı ve Patrik Meletios'un Patriklik görevinden alınabileceği yönündeki teklifini kabul etmiştir (Macar, 2003: 107-108).

Lozan Barış Konferansında 10 Ocak 1923'te İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin hukuki haklarını ve sınırlarını çizen bir “sözlü senet” kararı alınmıştır. Sözlü anlaşmaya göre, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi siyasetten uzak duracak, siyasi hiçbir faaliyette bulunamayacak, yalnızca dini konularda çalışmalar yapabilecek ve kendi cemaatine karşı sadece dini konularda hizmetler verecektir. Patrik seçimi hususunda sadece Türk hükümetinin belirlediği kişiler arasından Patrik seçilebilecek ve yine seçilen Patriklerin dini konular dışında çalışma yürütüp yürütmedikleri de yine Türk Hükümeti tarafından denetlenecektir. Lozan Antlaşmasında, bir taraftan azınlıkların bu toprakların bir parçası olduğu ve bu toprakların vatandaşları olduğu gerçeğinden uzaklaşmamak, diğer yandan ise işgal güçlerinin mağaları olmalarına izin vermemek amaçlanmıştır (Yıldırım, 2004: 86).

24 Temmuz 1923'te nihai olarak Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde elde ettiği tüm hakları yitirmiştir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi cemaatini yüksek oranda azaltan, Ahali Mübadelesi¹⁰ sözleşmesi yapılmıştır. Bir tek Gökçeada ve Bozcaada Rumları mübadeleye tabii tutulmamışlardır. İşgalci ülkelerin etkisi altında kalmamaları adına, bu topraklarda yaşayan ve bu ülkenin vatandaşı olan bütün azınlıklar Ankara hükümetine bağlanmıştır. Müslümanlar gibi Müslüman olmayan azınlıkların da tamamına kanunlar önünde tam eşitlik hakkı verilmiştir. Din, vicdan, ibadet özgürlüğü, basın ve eğitim de dâhil her alanda kendi ana dillerini kullanma özgürlüğü, örf, adet, gelenek ve göreneklerine uygun yaşama özgürlüğü, eğitim kurumları, ibadethaneler açma ve bu konuda Türkiye Cumhuriyetinden yardım alabilme hakları verilmiştir (Yıldırım, 2004: 87-88).

¹⁰ Türkiye ile Yunanistan arasında, Rumların göçüne dair imzalan protokol

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin Lozan Antlaşması ile siyasi bütün yetkileri elinden alınmış, ekümenikliği reddedilmiştir. Sadece dini faaliyetler yürütebileceği, Türkiye Cumhuriyetindeki diğer dini kurumlardan hiçbir farkının ve ayrıcalığının olmadığı, onlarla eşit haklara sahip olduğuna dair çalışma alanları ile ilgili bir sınır konmuştur (Berkes, 2005: 17-38).

29 Ekim 1923' te Cumhuriyet'in ilanı ile İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde Lozan Antlaşması çerçevesinde çeşitli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlere örnek olarak, istifa etmeden Yunanistan'a giden Patrik Meletios'un 10 Kasım 1923'te istifa etmek zorunda kalması verilebilir. Sonrasında yerine 6 Aralık 1923'te yapılan seçimde Kadıköy Metropolit VII. Grigorious İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Patriği seçilmiştir. Papa Eftim, Grigorious'un Patrik olmaması için çok mücadele etmiş, fakat başarılı olamamıştır. Patrik Grigorious 11 ay Patriklik yapmış, 16 Kasım 1924'te ölüm sebebiyle görevden düşmüştür. Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde, Patrikhanenin hükümetle görüşme taleplerinde de kısıtlamalar olmuştur. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi hükümetle gelişigüzel her an görüşme yapamamaktadır. Ancak hükümet ve onu temsilen İstanbul Valisinin belirlediği gün ve saatte bu görüşmeleri yapabilmektedirler. Bu kurallardaki tek amaç, Türk devletine bağlı, dini amaçlarla hizmet veren ve Türk devletindeki diğer dini kurumlardan hiçbir farkı olmayan basit bir kurum algısının öğretilmeye çalışılmasıdır (Yıldırım ve Sofuoğlu, 2010: 201-206).

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Cumhuriyet Döneminde her ne kadar siyasetten arındırılmaya çalışılsa da yine çeşitli dönemlerde çeşitli haklar adına birtakım çalışmalar yürütmeyi ihmal etmemiştir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin özellikle 2000'li yıllarda dünya genelinden üst düzey ziyaretçilerin akınına uğraması, yine aynı şekilde Patriğin ve beraberindeki heyetin yurtdışı seyahatleri ve dünya ülkeleri liderleriyle ve siyasi liderlerle yaptıkları görüşmeler soru işaretleri yaratmaktadır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Türkiye Cumhuriyeti Devletine ait bir kurum olması hasebiyle denetlenmesinin ne kadar kurallara uygun yapılıyor olduğu tartışma konusudur. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışmalarını sürdürebilmesi adına İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışanlarının maaşlarını ve tüm giderlerini, yaklaşık olarak üç bin civarında olan cemaatinin yardımları ile karşılamaktadır. Cemaat sayısının azlığı, bu giderleri nasıl karşılayabiliyor sorusunu doğurmaktadır (Yalçın, 2008: 276-278).

2.4. İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ VE EKÜMENİKLİK İDDİASI

Köken olarak, Yunanca Oikos¹¹ ve Oikouman kelimelerinden türemiştir. “Ekümen” dini bir terim olarak Hristiyanlığın var olduğu ve yaşandığı topraklar anlamına gelir. Ekümeniklik, Kilisenin evrensel olduğu anlamı da taşımaktadır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesine dair en eski tartışma konularından biri olan Ekümeniklik iddiası, eski Türkçe’de “cihanşümul”, yeni Türkçe’de “evrensel” kelimeleriyle karşılık bulur (Öztekin, 2010: 11).

İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ekümeniklik sıfatı her ne kadar Lozan Antlaşması ile elinden alınsa da İstanbul Fener Rum Patrikhanesi kendi web sitesinde Ekümenik İstanbul Rum Patrikhanesi ismini kullanmakta, Patriği ise Ekümenik Patrik olarak tanıtmaktadır. Böylece bu isim bilmecesindeki evrensellik iddiası, iddia olmaktan bir adım öteye taşınmış olur (<https://ec-patr.org/>).

Ortodokslukta Vatikan’la yarışırılan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Ortodoks kiliseler ile olan ilişkilerine bakıldığında “eşitler arası birinci”¹² konumunda olması sebebiyle Türkiye dışındaki kiliseler ile etkileşimleri uluslararası olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple İstanbul Fener Rum Patrikhanesine evrensellik sıfatı yüklenmektedir. Türkiye dışında Yunanistan’da Aynaros, Girit, Onikiada, Finlandiya, ABD, Kanada, Güney Amerika, Avustralya, Hong Kong ve Batı Avrupa’daki Ortodoks kiliselerde İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin dini yetkisi bulunurken, Rus Ortodoksları üzerinde dini yetkisi bulunmamaktadır. Bu doğrultuda Ortodoksluk dünyasında merkezi olma ve evrensellik iddiaları tartışma konusudur (Özel, 2011: 106-107).

Buraya kadar hukuki açıdan incelenen ekümeniklik meselesine dini açıdan bakılacak olunursa, yine ekümenik olup olmadığı tartışma konusudur. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Havarî Aziz Andrew tarafından kurulduğuna inanılmaktadır. Bir Patrikhanenin Havariler tarafından kurulması ekümeniklik sıfatını alabilmesi için temel şarttır. Fakat kutsal kaynaklarda Havarî Aziz Andrew’ın bu topraklara ne zaman geldiğine ve Patrikhaneyi nasıl kurduğuna dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Havarî Andrew tarafından kurulmuş olsaydı, bu topraklarda ekümenikliği kabul gören ve kutsal kaynaklarda da geçen İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patrikhaneleri içinde de isminin geçmesi gerekiyordu (Cipof, 2010: 4).

¹¹ Ev, barınak

¹² Aynı rütbe, makam veya mevkiye sahip kişiler ve kurumlar arasında en kıdemli olanı belirtir

2.5. İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİ’NİN AÇILDIĞI GÜNDEN BUGÜNE SEÇİLEN PATRİKLERİN LİSTESİ VE ÖNE ÇIKAN PATRİKLER

Tablo 1. 34 – 293 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Konstantinopolis Kilisesi’nin kurucusu Havari Andrew	34-38
Havari Stachys	38-54
Onesimus	54-68
Polikarpos I.	69-89
Plutarkhos	89-105
Zedekion	105-114
Diyojen	114-129
Fileléftheros	129-136
Felix	136-141
Polikarpos II.	141-144
Athenodorus (Athenogenes)	144-148
Euzoios	148-154
Laurentius	154-166
Alypios (Olympios)	166-169
Pertinaks	169-187
Olimpianos	187-198
Markos I.	198-211
Filadelfos	211-217
Kyriakos I.	214-230
Kastinos	230-237
Eugene I.	240-265
Titus	242-272
Dometius	272-284
Rufinos I.	284-293

Tablo 2. 303-606 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Provos	303-315
Mitrophanis I.	306-314
Aziz İskender	314-337
Paul	337-339

Tablo 2 (Devam). 303-606 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Nicomodeia'lı Eusebius	339-342
Makedonios I.	342-346
Eudoxius (Antakya'lı)	360-370
Euagrius	370
Dimófilos	370-380
Nazianzus'lu Gregory I.	379-381
Máximos I. o Kynikós	380
Nektários	381-397
Ioánnis A' o Chrysóstomos	398-404
Arsákios	404-405
Attikós	406-425
Sisínios	426-427
Nestórios	428-431
Maximianós	431-434
Próklos	434-446
Flavianós	446-449
Anatólios	449-458
Gennádios	458-471
Akákios	472-489
Fravítas	489
Effímios	489-495
Makedónios II.	495-511
Timótheos I.	511-518
Ioánnis II.	518-520
Epifánios	520-535
Ánthimos I.	535-536
Minás	536-552
Eftýchios	552-565
Ioánnis III. o Scholastikós	565-577
Ioánnis IV o Nisteftís	585-595
Kyriakós (Kýrillos)	595-606

Tablo 3. 607- 907 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Thomás I.	607-610
Sérgios	610-638
Pýrros	638-641
Pávlos	641-653
Pétros	654-666
Thomás II.	667-669
Ioánnis	669-675
Konstantínos	675-677
Theódoros	677-679
Geórgios	679-686
Pávlos III.	687-693
Kallínikos	693-705
Kýros	706-711
Ioánnis St.	712-714
Germanós	715-730
Anastásios	734-754
Konstantínos II.	754-766
Nikítas	766-780
Pávlos D´	780-784
Tarásios	784-806
Nikifóros A´	806-815
Theódotos A´ Kassiterás	815-821
Antónios A´ Kassimátis	821-836
Ioánnis Z´ Grammatikós	836-842
Methódios A´	842-846
Ignátios A´	846-858
Fótios A´	858-867
Stéfanos A´	886-893
Antónios V´ Kavléas	893-901
Nikólaos A´ Mystikós	901-907

Tablo 4. 907- 1206 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Efthýmios o A´	907-912
Stéfanos V´	925-928
Trýpfon	928-931
Theofýlaktos	931-956
Polýefktos	956-970
Vasíleios A´ Skamandrinós	970-974
Antónios G´ Stoudítis	974-980
Nikólaos V´ Chrysovérgis	984-995
Sisínios V´	996-999
Sérgios V´	999-1019
Efstáthios	1020-1025
Aléxios Stoudítis	1025-1043
Michaíl A´ Kiroulários	1043-1059
Konstantínos G´ Leichoúdis	1059-1063
Ioánnis I´ Xifilínos	1063-1075
Kudüslü Kosmas	1075-1081
Efstrátios Garidás	1081-1084
Nikólaos G´ o Kyrđiniátis	1084-1111
Ioánnis TH´ Ieromnímon	1111-1134
Léon Styppís	1134-1143
Kurkuas'lı Michael II.	1143-1146
Kosmás V´ o Attikós	1146-1147
Nikólaos D´ Mouzálon	1147-1151
Theodósios o A´ veya Theódotos	1151-1153
Neófytos A´	1153
Konstantínos D´ Chliarinós	1154-1156
Loukás Chrysovérgis	1156-1169
Michaíl G´	1170-1177
Charítion Evgeneiótis	1177-1178
Theodósios B´ , o Vorradiótis	1178-1183
Vasíleios V´ Kamatirós	1183-1186
Nikítas V' Mydánis	1187-1189
Leóntios Theotokítis	1189-1190
Theodósios veya Dosítheos	1190-1191
Geórgios V´ Xifilínos	1191-1198
Ioánnis I´ Kamatirós	1198-1206

Tablo 5. 1207 – 1513 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Michaíl D' Aftoreianós	1207-1213
Theódoros V' Eirínikós	1213-1215
Máximos V'	1215
Manouíl A' Charitópoulos	1215-1222
Germanós V'	1222-1240
Methódios V'	1240
Manouíl V'	1240-1255
Arsénios Aftoreianós	1255-1260
Nikifóros V'	1260-1261
Germanós G'	1267
Iosíf A'	1267-1275
Ioánnis IA' Vékkos	1275-1282
Grigórios V'	1283-1289
Athanásios A'	1289-1293
Ioánnis IV'	1294-1304
Nífon A'	1311-1315
Loánnis IG' Glykys	1316-1320
Gerásimos A'	1320-1321
Isaías	1323-1334
Ioánnis ID' Kalétas	1334-1347
Isídoros A'	1347-1349
Kállistos A'	1350-1354
Kızıl Filótheos	1354-1355
Makários	1376-1379
Neílos	1380-1388
Antónios D'	1389-1390
Kállistos V' Xanthópoulos	1397
Matthaíos A'	1397-1410
Efthýmios V'	1410-1416
Iosíf V'	1416-1439
Mitrofánis V'	1440-1443
Grigórios G' Mámmas	1443-1450
Athanásios V'	1450-1453

Tablo 5 (Devam). 1207 – 1513 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Gennádios V' o Scholários	1454-1456
Isídoros V'	1456-1462
Gennadios B'	1462
Sofrónios A'	1463-1464
Gennádios V'	1464
Ioásaf A'	1465-1466
Márkos B'	1466
Şimeon A	1466
Dionysius A	1467-1471
Şimeon B	1471-1475
Raphael A	1475-1476
Máximos G	1476-1481
Symeón A	1482-1486
Nífon B (a)	1486-1488
Dionýsios A	1488-1490
Máximos D	1491-1497
Nífon B (b)	1497-1498
Ioakeím A' (a)	1498-1502
Nífon B (c)	1502
Pachómios A' (a)	1503-1504
Pachómios A' (b)	1504-1513
Ioakeím A' (b)	1504

Tablo 6. 1513 – 1813 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Theóliptos A'	1513-1522
Ieremías A'	1522-1545
Ioanníkios A'	1526
Dionýsios B'	1546-1556
Ioásaf B'	1556-1565
Mitrofánis G' (a)	1565-1572
Ieremías B' (a)	1572-1579
Mitrofánis G' (b)	1579-1580

Tablo 6 (Devam). 1513 – 1813 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Ieremías B´ (b)	1580-1584
Pachómios B´	1584-1585
Theóliptos B´	1585-1586
Ieremías B´ (g)	1587-1595
Matthaíos B´ (a)	1596
Gavriíl A´	1596
Theofánis A´	1597
Melétios A´ o Pigás (epitiritís)	1597-1598
Matthaíos B´ (b)	1598-1602
Neófytos B´ (a)	1602-1603
Rafaíl B´	1603-1607
Matthaíos B´ (g)	1603
Neófytos B´ (b)	1607-1612
Kýrillos A´ Loukaris (epitiritís)	1612
Timótheos B´	1613-1620
Kýrillos A´ (b)	1620-1623
Grigórios D´	1623
Ánthimos B´	1623
Kýrillos A´ (g)	1623-1633
Kýrillos B´ (a)	1633
Kýrillos A´ (d)	1633-1634
Athanásios G´ (a)	1634
Kýrillos A´ (e)	1634-1635
Kýrillos B´ (b)	1635-1636
Neófytos G´	1636-1637
Kýrillos A´ (st)	1637-1638
Kýrillos B´ (g)	1638-1639
Parthénios A´	1639-1644
Parthénios B´ (a)	1644-1646
Ioanníkios B´ (a)	1646-1648
Parthénios B´ (b)	1648-1651
Ioanníkios B´ (b)	1651-1652
Kýrillos G´ (a)	1652

Tablo 6 (Devam). 1513 – 1813 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Athanásios G' (b)	1652
Paísios A' (a)	1652-1653
Ioanníkios B' (g)	1653-1654
Kýrillos G' (b)	1654
Paísios A' (b)	1654-1655
Ioanníkios B' (d)	1655-1656
Parthénios G'	1656-1657
Gavriíl B'	1657
Parthénios D' (a)	1657-1662
Dionýsios G'	1662-1665
Parthénios D' (b)	1665-1667
Klímis	1667
Methódios G'	1668-1671
Parthénios D' (g)	1671-1673
Dionýsios D' (a)	1671-1673
Gerásimos B'	1673-1674
Parthénios D' (d)	1675-1676
Dionýsios D' (b)	1676-1679
Athanásios D'	1679
Iákovos (a)	1679-1682
Dionýsios D' (g)	1682-1684
Parthénios D'	1684-1685
Iákovos (b)	1685-1686
Dionýsios D' (d)	1686-1687
Iákovos (g)	1687-1688
Kallínikos B' (a)	1688
Neófytos D'	1688-1689
Kallínikos B' (b)	1689-1693
Dionýsios D' (e)	1693-1694
Kallínikos B' (g)	1694-1702
Gavriíl G'	1702-1707
Neófytos E'	1707
Kyprianós A' (a)	1707-1709

Tablo 6 (Devam). 1513 – 1813 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Athanásios E´	1709-1711
Kýrillos D´	1711-1713
Kyprianós A´ (b)	1713-1714
Kosmás G´	1714-1716
Ieremías G´ (a)	1716-1726
Paísios B´ (a)	1726-1732
Ieremías G´ (b)	1732-1733
Serafeím A´	1733-1734
Neófytos St´ (a)	1734-1740
Paísios B´ (b)	1740-1743
Neófytos St´ (b)	1743-1744
Paísios B´ (g)	1744-1748
Kýrillos E´ (a)	1748-1751
Paísios B´ (d)	1751-1752
Kýrillos E´ (b)	1752-1757
Kallínikos G´	1757
Serafeím B´	1757-1761
Ioanníkios G´	1761-1763
Samouíl A´ (a)	1763-1768
Melétios B´	1768-1769
Theodósios B´	1769-1773
Samouíl A´ (b)	1773-1774
Sofrónios B´	1774-1780
Gavriíl D´	1780-1785
Prokópios	1785-1789
Neófytos Z´ (a)	1789-1794
Gerásimos G´	1794-1797
Grigórios E´ (a)	1797-1798
Neófytos Z´ (b)	1798-1801
Kallínikos D´ (a)	1801-1806
Grigórios E´ (b)	1806-1808
Kallínikos D´ (b)	1808-1809
Ieremías D´	1809-1813

Tablo 7. 1813 – 1991 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Kýrillos St´	1813-1818
Grigórios E´	1818-1821
Evgénios B´	1821-1822
Ánthimos G´	1822-1824
Chrýsanthos	1824-1826
Agathángelos	1826-1830
Konstántios A´	1830-1834
Konstántios B´	1834-1835
Grigórios St´ (a)	1835-1840
Ánthimos D´ (a)	1840-1841
Ánthimos E´	1841-1842
Germanós D´ (a)	1842-1845
Melétios G´	1845
Ánthimos St´ (a)	1845-1848
Ánthimos D´ (b)	1848-1852
Germanós D´ (b)	1852-1853
Ánthimos St´ (b)	1853-1855
Kýrillos Z´	1855-1860
Ioakeím B´ (a)	1860-1863
Sofrónios G´	1863-1866
Grigórios St´ (b)	1867-1871
Ánthimos St´ (g)	1871-1873
Ioakeím B´ (b)	1873-1878
Ioakeím G´ (a)	1878-1884
Ioakeím D´	1884-1886
Dionýsios E´	1887-1891
Neófytos I´	1891-1894
Ánthimos Z´	1895-1897
Konstantínos E´	1897-1901
Ioakeím G´ (b)	1901-1912
Germanós E´	1913-1918
Melétios D´	1921-1923
Grigórios Z´	1923-1924

Tablo 7 (Devam). 1813 – 1991 Yılları Arası Üç Yüz Yıllık Patrikler Listesi

Patriğin İsmi	Patriklik Yaptığı Yıllar
Konstantínos St´	1924-1925
Vasíleios G´	1925-1929
Fótios B´	1929-1935
Veniamín	1936-1946
Máximos E´	1946-1948
Athinagóras	1948-1972
Dimítrios	1972-1991
Bartholomeos	1991

3. RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİ

Bu başlıkta Rum Ortodoks Dini Müziğine dair; Dini Müzik ve Kilise Müziği kavramları, Mezmur ve İlahi kavramları incelenmiş olup daha da alt başlık olarak Hristiyanlık dini ve Hristiyanlık dinindeki diğer mezhepler olan “Katoliklik Mezhebi” ve “Protestanlık Mezhebi” de kısaca incelenmiştir.

3.1. DİNİ MÜZİK VE KİLİSE MÜZİĞİ

Yunanca kökenli bir kelime olan müzik “Mousike” ve “Mousa” kelimelerinden türemiştir. Yüzyıllar boyu insanların, duygu, his, sevinç ve üzüntülerini ses ve sessizliği de içinde barındırır bir şekilde ifade etme aracı olarak kullandıkları müzik, insanın ve ihtiyacın olduğu her alanla etkileşim içinde olmuştur. İnsanların bir araya gelerek toplulukları oluşturması ve her toplumun bir kültürü olması ve her kültürün kendine has bir inancının ve müziğinin oluşması dinle müziğin birbiriyle nedenli etkileşim içinde olduğu birçok antropoloji ve etnomüzikoloji çalışmalarında incelenmiştir (Gönül ve Altıntuğ, 2014: 43-52).

3.1.1. Dini Müzik

Eski medeniyetlere bakıldığında, toplumların yaratıcı kavramına ve bir dine ihtiyaç duymaları beraberinde dini müziği doğurmuştur ve müziğin doğuşu dinler kadar eski ve inanç paralelliğinde gelişmiştir. İnsanların doğa olayları karşısında kendilerini güçsüz görmeleri inanç ihtiyacını, bir kurtarıcı gücü hissetmeleri de dini doğurmuş ve dini ritüellerde müzik bol bol kullanılmıştır. Müziğin ve inancın ihtiyaçtan doğduğu kavramı bu iki olgunun ortak özelliğidir. Neredeyse tüm eski medeniyetlerde dini ritüellerde dans ve müzikten yararlanılmıştır. Müziğin ilk doğduğu yer de “Dini Müzik” formunda olmuştur (Yiğit, 2023: 130).

T.S. Eliot, din ve kültürü birbirinden ayrı fakat aralarında kuvvetli bağ olan iki olgu olarak nitelemiştir. Tek bir ağacın ayrı dalları değil de ayrı ağaçların dallarının birbirine bağlanması olarak örneklendirilebilir. "Birbirinden farklı anlamlara sahip olan din ve kültür, fert ve grup için yalnız sahip oldukları bir şey değil, aynı zamanda ulaşmaya çalıştıkları bir hedef anlamına da gelmelidir" cümlesiyle bir tümün iki ayrı parçası olduğunu vurgulamıştır. (Akt. Gönül ve Altıntuğ, 2014: 44). Yine T. S. Eliot'a göre kültür bir dine bağlı olarak ortaya çıkıp gelişebileceği gibi, dini tek başına kültürün basit bir ahlaki unsuru olarak göstermenin ise kısır kalacağını belirtmiştir. Kültür ve dinin toplulukların ürünü olduğu düşünülürse o topluluğu oluşturan insan popülasyonunu incelemek yerinde olacaktır. En ilkel insan topluluklarında, doğa ile iç içe olan insanlar gök gürültüsü, rüzgârın uğultusu, suyun akışı, yer kayması gibi doğa olaylarından etkilenerek, tabiat olaylarının her birine ayrı anlamlar katmışlardır. Korunma içgüdüğü ile korku, inanış, din, tapınma, müzik gibi kavramları yaratıp, birbiri ile harmanlayarak birbirini etkileyen ve tetikleyen kavramlar halini almıştır. İlkel insan toplulukları, doğada gerçekleşen bu gelişmeleri kontrol altında tutabilmek adına müzik ve danslı ayinler düzenlemeye, büyüler yapıp kendi varlığını ispatlama çabasına girmiştir (Gönül ve Altıntuğ, 2014: 43-60).

İnsanlık tarihinde, ilkel toplumlara bakıldığında müziğin, insanları Tanrıya yaklaştıran bir ibadet ve tapınma aracı olduğu görülmekte, hatta insanlara yaratıcı tarafından bahşedilmiş bir güç olarak nitelendirilmektedir. Din temelli toplumlarda müzisyenlerin aynı zamanda etkin roldeki din adamları oldukları görülmektedir. Dini müzik kavramı çeşitli dinlerde ve kültürlerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Yunan kültürüne bakıldığında, müzik üzerindeki etkisi müziğin kavramsal tanımlanmasını belirleyecek kadar yoğundur. Müziğin kelime anlamı, Yunan kültüründeki, Tanrılarla ve o Tanrıların kızlarının isimleriyle belirlenmiştir. Oysaki müzik, kökeni antik medeniyetlere kadar dayanan ve bu medeniyetlerin kendi dillerinde tanımları yapılan bir kavramdır. Tüm bu bilgiler ışığında “müziğin kaynağında din vardır” cümlesi söylenebilir ve bu kaynak müziğe ilahi bir nitelik kazandırır. Kaynağı din olan müzik, ilk insanla başlayan dinler tarihi kadar eski olup bu süreçte şekil alıp gelişmiştir. Antik medeniyetlerin dinî ritüelleri incelendiğinde kullanılan müzikler, ilahi nitelik kazanmasına sebep olmuş, özellikle Anadolu medeniyetleri, ilahi müzik tarihçesi hakkında yol gösterici olmuştur (Yiğit, 2023: 128).

Din ile müzik arasındaki ilişki bir dini gelenekten diğesine farklılık gösterebildiğı gibi yine o dinin farklı dönem ve ekolleri arasında da farklılık göstermektedir. Fakat din ile mziğın yani ses, ritim, tını arasındaki ilişkinin çok daha eskiye dayandığı düşünülmektedir. Hinduizm'deki "Om" hecesi, İslamiyet'teki zikir esnasında söylenen "Hu" heceleri ibadette sesin önemini ve gizemini gözler önüne serer. Sesin dinin en temeline ne denli nefes verdiğini ispatlar. İlkel kabilelerde yüce yaratıcı ile iletişim kurabilmek ve bütünleşebilmek adına bir ipin ucuna tahta parçası bağlanarak havada çevrilmesi ile boğa sesine benzeyen bir ses çıkar. Bu sesi tanrısal ses olarak niteleyen ilkel kabileler kutsalla irtibata geçmek için kimi zaman bu çalgıdan yararlanmışlardır. Boğa sesi ile bu çalgının arasındaki benzerlik sebebi ile de Afrika, Avusturalya, Okyanusya ve Kuzey Amerika yerlilerince Boğa sesinin yaratıcı gücün sesi olduğuna inanmışlardır. Yerel kabile dinlerinde yine insanların buldukları aletlerden çeşitli sesler çıkararak inançları doğrultusunda kullanmışlardır. Yine yerel kabileler ibadetlerinde kendi buldukları aletler kadar dansı da kullanmışlardır kendi kültürlerine has her topluluk ve dine göre değişen türde danslarla dini ritüeller yaptıkları bilinmektedir. Hristiyanlık, Yahudilik, Musevilik ve İslamiyet'te de dini ritüellerde müzik ve dans kullanılmıştır. Kiminde müzik ve dans İbadethanelere girmiş kiminde ise yasak kılınmıştır. Kiminde ibadetlerde ve ibadethanelerde kadın yer almıştır kiminde bu ibadetler ve dans müzik kadına haram kılınmıştır ve yasaklanmıştır. Kimi ibadethanelere çalgı girmişken, kimi ibadethanelere çalgı girememiştir dolayısı ile çalgı yerine insan sesi odaklı dini ritüeller yapılmıştır (Batuk, 2013: 48-50).

İnsanlık tarihi boyunca ilahi dinler olarak tanımlanan Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te müzik çok önemli bir yere sahip olmuştur. Büyük yaratıcı güce ulaşma yolunda bir araç olarak kullanılan müzik, dini açıdan önemli olan toplanma yerleri, havra, kilise, cami gibi ibadethanelere de girmiştir. İlahi dinlerde en önemli eserler ibadet meclisleri için bestelenen ve çalınan eserlerdir. Bunlara dini müzik formları denmiştir (Gönül ve Altıntuğ, 2014: 43-62).

3.1.2. Kilise Müziğı

Dini müzik denildiğinde akla ilk gelen Hristiyanlık dinidir. Hristiyanlıkta müzik, kilisenin içine kadar girmiştir ve "Kilise Müziğı" adında ekol oluşmuştur. İlahiler ve mezmurlardaki sözler, çeşitli ritim aletleriyle ve kilise orgu dediğimiz çalgılar eşliğinde söylenmiştir. Kökleri Yahudiliğe dayanan Hristiyan müziğı ilk dönemlerde Roma müziğinden etkilendiğı kadar Grek müziğinden de etkilenmiştir. Bir

kesim tarafından Batıda dini müzik kökleri Ortadoğu ve Akdeniz'e dayandırılıp sonraki dönemleri de İslamiyet dini müziğinden etkilendiği varsayılsa da, mezmurlara ve ilahilere bakıldığında Yahudi dini ilahileriyle aynı olduğu görülmekte ve Yahudilik dini daha eski olduğu için temel olduğu düşünülmektedir (Batuk, 2013: 58-59).

Vahiy temeline dayanan dinlerde, dini müziğin temelini Tevrat ve İncil'in oluşturduğu ve ilk dini müzik bestelerinin de İlkçağ sonlarına doğru Patristik dönemde bestelendiği bilinmektedir. İlk dini müzik besteleri Kilise Babaları tarafından yapılmıştır. Kilise Babaları Kitab-ı Mukaddesi yorumlayan ve Eski Kilise'yi tanıtmak için çaba sarf eden Hristiyan din bilginleridir. İskenderiyeli St. Klement (ö.220). St. Origen (ö.254), St. Basil (ö. 379) ve St. Yuhanna Krisostom (ö. 407) gibi bazı papazlar Yunanca; St. Ambroz (ö. 397), St. Ogüstün (ö. 430) ve St. Jerome (ö. 420) gibi papazlar ise Latince eserler yazmışlardır. Bu önemli din adamları müziğin gücünü ve sınırlarının ne denli geniş olduğunu bilmektedirler. İnançlarına göre, sadece daha müzikal ilahiler ortaya koymak için değil, aynı zamanda iyi ya da kötü dinleyicilerin karakterini etkilemede müziğin gücünden yararlanmışlardır (Çağıl, 2013: 9).

Kilise babalarından olan Milano Piskoposu St. Ambroz'un özellikle dini müziğe çok fazla katkısı olmuştur. Kilise müziği külliyatlarının içinde en eskileri olan, Helenistik kökenli ilahilerin antifon'lara¹³ benzer bir şekilde Rum Ortodoks Kilisesi'nden alınıp Katolik Kilisesi'ne aktarılması St. Ambros tarafından yapılmıştır. St. Ogüstün ise müziğe dair 6 kitap yazmıştır. Bunlardan ilk beşi müziğin tanımı, ilahi okuma ve ilahilerde vezin kurallarını anlatırken, altıncı kitap, psikoloji, ahlak, müzik ve ilahilerin estetik okunması bilgilerini içermektedir (Çağıl, 2013: 10).

İlk dönemler müzik, dans, şarkı vs. konusunda daha sade olan Hristiyanlık müziği daha sonraları daha geniş bir hal almıştır. İlk başlardaki sadelik, mezmurların ilahilerin müzik kavramından destek alarak daha da etkileyici olacağı düşünülmüş ve müziğin ilahilerdeki etkileyciliği artıracığı düşüncesi bu sofistik gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Kilise Müziği incelendiğinde, kilise şarkıları söylenirken bütün cemaatin eşlik etmesi beklenmiştir. Augustine'e göre bu ilk defa Milano Kilisesi tarafından başlatılmıştır. Bu koro çalışmalarıyla dindarlık desteklenmeye çalışılmış, sadece bir korodan ziyade birden fazla sesin lider olan şefin karşısında birliği yani çoktan gelip bire varmayı vurgulamıştır. Fakat bu birlik vurgusuna rağmen dindarlığı yayma

¹³ İlahilerde nakarat

amacıyla birçok çalışma yapılırsa da üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda kadınların kilisede ilahi söylemeleri yasaklanmıştır. Kilise repertuarlarındaki kadın seslerinin olduğu pasajları, kadın sesine en yakın ses olan hadım edilmiş 15 yaş erkek çocuklarına okutulduğu rivayet edilmektedir (Batuk, 2013: 55-60).

Ortodoks Kilisesinde ise kilise müziği tek seslidir, enstrümanlı ve erkek muganniler tarafından ilahiler okunmaktadır. Ortodoks Kilise müziğinde kadının yer almadığı günümüz Ortodoks kiliselerinden de gözlenmektedir. Bu durum günümüze kadar gelmiştir. Bazı din adamları bunun Yahudilikte Mabet Müziği geleneğinin devamı niteliğinde olduğunu savunmaktadır. Ortodoks Kilisesinde müzik, bir ilahici psaltis ya da sesli ahenk isocrates eşliği ile erkeklerden oluşan bir koro şeklinde icra edilir. Enstrüman yoktur insan sesi ön plandadır (Batuk, 2013: 55-60).

Ortodoks Kilisesinde, Kilise Mugannileri ibadetlerde üçerli şekilde sağ ve sol tarafa bölünürler. Bunlardan biri sağ baş muganni sağ koronun şefi Protopsaltis, diğeri ise sol koronun şefi Lambadarios'dur (Pappas, 2007: 25).

Kilise müziği incelemesi yapılırken özellikle 1. ve 6. yüzyıllar arasındaki kilise müziklerine bakıldığında; Kilise müziğinin temelini oluşturan ve “Christian Chant” olarak adlandırılan üç çeşit tür vardır. Bunlar; Mezmur Okuma¹⁴, İlahiler¹⁵, Kutsal Şarkılar¹⁶’dır. Kilise müziğinin ilk dönemleri Aziz Pavlus dönemine dayanmaktadır. 3. yüzyıla kadar yasaklı olan Hristiyanlar 4. yüzyılda reform niteliğinde olan Milano Fermanı ile bütün yasaklardan kurtulup inançlarının gereğini özgürce yerine getirebilmişlerdir. Bu özgürlükle erken Hristiyan kilise müziğinin ivme atladığı bir dönem olduğu kabul edilmektedir (Michels & Vogel, 2015: 181).

3.1.3. Mezmur Okuma (PSALMODY)

Kilise müziğinin temelini oluşturur. Hz. Davud’un kutsal kitap Zebur’u pes tonlu sesiyle okuması Hristiyanlıktaki mezmur okuma türünün de temelini oluşturur. Ortodoks Kiliselerindeki ilahilerin okunma şeklinin de Hz. Davud’un okumalarına benzediği düşünülmektedir. Musevi Mezmurları, Süleyman Neşideleri ve Şükran Duaları (Doxologies) güçlü birer mezmur okuma örnekleridir. Mezmurların da kendi içlerinde çeşitlilikleri vardır. Örneğin, tabiat ve doğa için yazılan mezmurlar, dini

¹⁴ Psalmody

¹⁵ Hymns

¹⁶ Spiritual Songs

görevleri yerine getirmek için ibadete çağırıcı amacı olan ibadet mezmurları, hac şiiirleri¹⁷, dini tören ilahileri, hamd ve şükür ilahileri, ulusal ruhu güçlendirici milli mezmurlar ve dualar, savaş ve zaferler için yazılmış mezmurlar, Aşağı Rabbani¹⁸ mezmurları, öğretici mezmurlar şeklinde sıralanabilir. Mezmurlarda çoğunlukla Allah korkusu, kâinat düzeni, mümin veya günahkâr kimsenin yaptırımları, iyi kul nasıl olunur öğretileri, bağışlanma ve bağışlama, vatan-toprak-tabiat sevgisi ve İsrail tarihine dair ibret içerikli öğretiler bulunmaktadır (Çağıl, 2013: 13-14).

Mezmurlar, farklı hece sayıları ile ayetleri oluştururken, ayetler ise belli bir tonda ve aynı kalıptan oluşan mezmurlar şeklinde okunur. Tenor, mezmurlarda ezberden okunan kısımları belirtir ve seslerin sayısı ayetin hece sayısı ile ilintilidir. Flexa, ayet içerisinde sözlere göre belirlenen minik duraklamalardır. Mediatio, tek bir hecede birden fazla nota şeklinde söylenen orta kadanstır. Terminatio ise, bitiş sesine geri döndürür. Bir mezmurda geçişlerin etkili olması için mezmur ayetinin sonu antifon başlangıcına göre değiştirilir. Mezmuru söyleyen kişi veya kişiler kısaltılmış olarak gösterilen harf dizimini (a u o u a e) iyi bilmelidir. Bir mezmur tümüyle seyrek olarak okunur ve genel olarak da tekli dizelerden seçilen kısımlar söylenir. Responsorium Psalmodie'si ise koro ve solonun dönüşümlü okunduğu Psalmodie'lerdir. Ustalıkla okuma gerektiren mezmurlardır (Michels & Vogel, 2015: 181).

Hristiyan mezmurları okunuş olarak Musevi mezmurlarına bağlı kalmıştır. Musevi ve Hristiyan mezmur tonları arasında bariz benzerlikler çok geç dönemlere kadar korunmuştur. Hristiyanlıktaki mezmurların, Musevi Sinagogundan alınıp benimsenmiş ve okuma biçimleri dahi değiştirilmemiştir. Berberilerde de mezmur okuyuşlarının genel bir karakteri vardır. Özellikle Yortu arifesinde geceleyin kadınlar da dahil tüm cemaat mezmur okumaktadır (Çağıl, 2013: 14).

¹⁷ Neşidesi

¹⁸ Özlem ve sevinci anlatan, yardım ve bağışlanma ilahileri

Şekil 1. Psalmodie Örnekleri

B Psalmodie, bir mezmur kalıbının, antifon ve farklarla birlikte yapısı

Responsorium

De-us vir-tu- tum, conver-te nos, et o - sten-de fa-ci -em tu - - - am, et

sal - vi e - ri - mus. V. Qui re - - gis I - sra -el in - ten - -

C Responsorium psalmodie'si, Milano litürjisi (4. yüzyıl?)

Metin	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	A ₆	Basit
Müzik	a	a	a	a	a	a	tekrar

Metin	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	A ₆	Progressive
Müzik	a	a	b	b	c	c	Wienderholung

Metin	A ₁	A ₂	C	A ₃	A ₄	C	Refrainformen
Müzik	a	b	N	a	b	N	

antiphonal

Metin	A ₁	C	A ₂	C	A ₃	C	
Müzik	a		a		a		

Metin	A ₁	C	A ₂	C	A ₃	C	
Müzik	a	N	b	N	c	N	

responsorial

V Vers A Antwort R Refrain
A Ayet C Cevap N Nakarat

Kaynak: Michels & Vogel, 2015: 180.

Yukardaki mezmur örneğine teorik açıdan bakıldığında, giriş olarak kullanılan kısım bir kalıp şeklinde olup çoğunlukla çıkıcı bir diziden oluştuğu görülmektedir. Bu giriş kalıbına “Initium” denmektedir (Michels & Vogel, 2015: 180).

3.1.4. İlahiler

Yüce Yaratıcıya şükür içeren ve hece sistemiyle oluşturulmuş dini şarkılardır. Kelimeler hecelere bölünür ve her bir heceye bir ya da iki nota yazılarak melodi oluşturulur. Hristiyanlıkta ilahiler, kilise müziğinin temelini oluşturur. Yine köken Doğuya dayanmaktadır. İskenderiyeli Atanasyus'un mezmurlarının düzenlenmesi ve sonrasında yine Doğu kökenli birçok değişime ve düzenlemeye maruz kalması, ilahilerdeki gelişmelere örnek verilebilir. İlahiler ilk başlarda söyleme geleneği ile nesilden nesile aktarıldığı kadar birçok din adamı tarafından da düzenleme yapılarak birçok gelişmeye uğramıştır. İlk dönemlerde üç beş mısralık şiir kıtaları şeklinde olan ilahilerde her mısrada üç tempo vardır. Ancak İlk dönemden sonra İskenderiyeli

Klement meşhur Paedagogus¹⁹ adlı trilojisini²⁰, nota uzunluğuna bağlı bir şiir vezni halinde, Hz. İsa'yı kutlayan bir ilahi ile sonlandırmaktadır (Çağır, 2013: 14-15).

Kilise Müziğinin önemli bir temel taşı olan ilahiler hem Ortodoks hem de Ortodoks karşıtı olan Heterodoks Hristiyanlar tarafından geliştirilerek ya da yeniden düzenleyerek kullanılmıştır. Bu ilahiler icra yoluyla öğretilirken ve düzenlemeler yapıldığı dönemlerde o kadar popüler olmuştur ki zaman zaman yanlış öğretilere sebep olmakla suçlanmıştır. Dolayısı ile 360-381 yılları arasında toplanan Laodikya Konsili ile toplu dua okumalarında İncil dışındaki tüm metinler yasaklanmıştır. Ayrıca Yakubiler Kilisesi'nin de bir üyesi olan St. Efraim (ö. 381), Süryani şiir ve müziği üzerine temellendirilen yeni bir şiir formu bulmuştur. Bu form, vurgulu bir şekilde okunan hecelerle, ölçülebilir mısraların olduğu birlikteliğe ikincil olarak eşit heceli mısraların yerleştirilmiş halidir. Sonrasında yine Suriye'li ilahi yazarı olan Bardesanes'in oğlu Harmonius, kendine has bir ilahi stili yaratmıştır. Bu ilahi formu, hızlı bir şekilde yayılıp Yunancaya çevrilmiştir. Daha sonraki yüzyıllara damgasını vuran Bizans stili olan "Kontakion" un öncülü olmuştur. Bu Suriye Stili daha sonra St. Hilary (ö.366) tarafından Latice'ye çevrilmiştir. İlahi formunda en önemli gelişmeyi St. Ambroz ve öğrencisi St. Oğüstün gerçekleştirmiştir. Son olarak da, İspanyol Avrelyus Prudentius (ö. 405), Kathemerinon ve Peristephanen isimlerinde iki cilt eser bırakarak ilahi formuna önemli katkıda bulunmuştur (Çağır, 2013: 14-15).

Hristiyanlıkta İlahilerin söyleniş biçimlerine bakılacak olunursa, erken Hristiyanlıkta, dönüşümlü söylendiğine dair belgeler bulunmaktadır. Yunanca "karşı sesli" anlamına gelen antifonik ve Latince responsorik yani "cevap veren" anlamına gelen terimlerden ve söyleniş biçimlerinden bu biçimler anlaşılmaktadır. Daha çok eşlerin benzerliğine vurgu yapan antifonik, koronun iki yarısının, responsorik ise solo ve koronun karşılıklı değişimini belirtmektedir. Basit tekrarda, her ayet aynı melodiyle söylenir. Pogresif tekrarda, her iki ayet aynı melodiyle söylenir aynı zamanda korolar değişir. Nakarat formlarına da, Koro I ve Koro II'nin aynı anda söylediği iki ayrı ayet ve melodinin sonunda ortak nakaratta buluşması denilebilir (Michels & Vogel, 2015: 181).

¹⁹ Pedagog

²⁰ Üçleme

Şekil 2. Erken Dönem Hristiyan İlahi Örnekleri

D Erken Hristiyan ilahisinin söyleniş biçimleri

- Antifon
- Psalmtan (Versus)
- Farklar
- Solo
- Koro
- Koro yarıları

E Aziz Ambrosius İlahisi (ö. 397)

A Oxyrhynchus İlahisi, Son dize (Ms 3. yüzyıl)

De quinque pani - bus et du - o - bus pisci - bus sa - ti - a - vit Domi - nus quin - que mi - li - a hominum

Pri - mus tonus..., sic flecti - tur, ... sic me - di - a - tur, ... et sic fi - ni - tur. De quin - que

1 Initium 2 Tenor 3 Flexa 4 Mediatio 5 Terminatio (Punctum)

sae - cu - lo - rum a - men. Ad - ju - tor in

e u o u a e Ad - ju - to - ri - um.

Kaynak: Michels & Vogel, 2015: 180.

Kutsal Şarkılar: Temeli Mezmur ve İlahilere dayanan bir türdür. Daha ileri yüzyıllarda değişimden kaynaklı ilahilerin daha süslü halleridir. Kökeni eski Ahit'e dayanan ve eski Ahit'te yer alan Halelûyah²¹ ayeti ile sevinçli, coşkun ve biçim olarak da gösterişli notalarla süslenmiş okuma şekilleridir. Kökeni sinagoglara kadar dayanan ve mezmurların nakaratlarında da bulunan Halelûyah ayeti Doğu ve Batı'da yaygın kullanılmış Musevilikten kalan bir mirastır. Bu biçimdeki mezmurlar eskiden, dini ritüellerde, Aulos'a benzer bir nefesli çalgıyla, telli sazlar eşliğinde okunurdu (Çağır, 2013: 15-16).

²¹ Rabbe hamd edin, Elhamdülillâh!

3.1.5. Katolik Dini Müziği

Katolik Kilise müziğinin temelini Gregoryen Koralı oluşturmaktadır. Trento konsülü²² tarafından, koralin yenilenmesinin kararlaştırılmasıyla, Koraller çok sesli orgla değişimli olarak söylenmeye başlanmıştır. Katolik kilise müziğinde, koralin yanı sıra çoksesliliğin eski (a-capella) ve yeni²³ stil olarak yer aldığı görülmüştür. Katolik kilise müziğinin yapısında Missalar ve Konçertant²⁴ tekli bölümler, ikindi duası, magnificat demetleri, konçertant mezmurları ve ilahiler yer almaktadır. Barok döneminde Venedik çok koroluluğu Roma’da gelişmeye devam ederken, bu döneme en iyi örnek 53 parti içeren tören missasıdır. Tören missası, sürekli basın üzerine kurulan dört sesli yazıdan oluşmaktadır. Erken Barok döneminde Katolik kilise müziğine en önemli katkısı Monteverdi sağlamıştır (Michels & Vogel, 2015: 293).

Katolik Kilise müziğinde metinler, ayinin standart sözleridir. Ayinin sözleri besteciler tarafından müziğe uyarlanmıştır. Ölüler için “Requiem Mass” olarak adlandırılan müzik türü yapılmıştır. 16. yüzyıla kadar org sadece şarkılara eşlik etmek için kullanılmıştır. Bu kilise müziğine örnek olarak, Rönesans döneminde Giovanni da Palestrina ve Orlande de Lassus’un Katolik Kilisesi için yazdığı çoksesli müzikler gösterilebilir. Dönemin bestecileri genellikle litürjinin bir parçası olmayan metinlerden oluşan kısa parçalar şeklinde motetler yazmışlardır (<https://tr.alegsaonline.com/>).

17. yüzyılda motetlerle beraber giriş sinfoniası²⁵ ve orkestra eşliğinden bahsedilebilir. P. Lappi, homofon tutti ve polifon solo koronun yer değiştirdiği korolu konçertant, motet ve missalar yazmıştır. 18. yüzyılda Napoli ekolü kilise müziği üzerinde de etkisini göstermiş ve A. Scarlatti, koro için 200’den fazla missa ve serbest dinsel kantat bestelemiştir. J. S. Bach’ın, si minör missası da en iyi kantat missa örneği olarak gösterilebilir. Caldara’nın ünlü Missa Dolorosa’sı klasizim akımı üzerinde etki yaratmıştır. G. Pergolesi de bu dönemin önemli isimlerindendir (Michels & Vogel, 2015: 295).

Katolik Kilisesi evrensellik iddiasında bulunan bir yapıya sahiptir. Evrenselliğin yönlerinden birisi, bütün dünyada aynı şekilde inanmak ve aynı şekilde ibadet etmektir.

²² Katolik Kilisesinin kabul ettiği ekümenik konsil

²³ Monodik, konçertant, sürekli bas ile

²⁴ Birden fazla solistin bir arada çaldığı form

²⁵ Küçük senfoni

Kilisenin haftalık ibadetleri Evharistiya ayini bu sebeple tüm dünyada aynı düzende yapılmaktadır (Karatosun, 2019: 293).

3.1.6. Protestan Dini Müziği

Protestan kilise ilahileri form olarak, eski Latince ilahiler temeline dayanmaktadır. Luther büyük bir reform gerçekleştirmiştir. Bu reform, ilahiler yeniden düzenlenerek, yeniden ritimleme yoluyla eskiyi tamamen yok etmeden yeni bir tür oluşturma gayreti taşımaktadır. İlk başlarda koral melodinin üst partilerde olduğu, ön, orta ve sonda çalgıların eşlik ettiği ve cemaatin söylediği ilahilere motetik²⁶ kompozisyon sitili kullanılmaktadır. Sonrasında şarkı moteti ve vecize moteti formları motetik sitilin çeşitlenmesi olarak nitelendirilebilir. Daha sonra yine yenilik yapılarak, dinsel bir metni kişisel olarak açıklama gayreti taşıyan yeni konçertant kilise müziği Protestan kilise müziğinin yeni formu olmuştur. Yeni parçalara Geistliche Konzerte²⁷ adı verilmiştir. Konçerto, Sinfonia, Arya ve Kantat gibi formlardan oluşmaktadır (Michels & Vogel, 2015: 297).

Protestan dini müziğinde çağdaş tapınma müziğinden bahsedilmektedir. Övgü ve Tapınma (Praise And Worship) olarak da bilinen bu form, 1970'lerden sonra Pentekostal'ların²⁸ ve diğer kiliselerin Pazar ibadetlerinde yer almaya başlamıştır. 1980'li yıllarda artık bu form, birçok kilisede yaygınlaşmaya ve Pazar ibadetlerinde kullanılmaya başlanmıştır. 1980'lerden sonra Protestan Kiliseler arasında da Çağdaş Tapınma Müziği'ne ilgi artmıştır. 1990'lar sonu 2000'ler başı Amerika'daki Protestan Kiliselerinin %31'i bu müziği pazar ayinlerinde kullanmıştır. 2003 yılında satılan 47.1 milyon Hristiyan albümlerinden %11.1'lik bölümünün Çağdaş Tapınma Müziği oluşturduğu gözlemlenmiştir (Aslan, 2015: 24).

Bütün kiliselerde kullanılan iki kitap, “Rab’be Tapınalım” ve “Tanrı’yı Yüceltelim” başlıklı kitaplardır. İbadet sırasında ilahiler, genellikle orijinal tondan çalınmaktadır ve bu ilahiler aynı zamanda ne çok tiz ne de çok bas ezgiler içermemektedir. İbadet esnasında, sert bir sound yaratacak çalgılar kullanılmamaktadır. İbadette tekrarlama sık başvurulan bir yöntem olup, scene soundunu belirleyici

²⁶ Çok sesli kısa bestelenmiş ilahi

²⁷ Dinsel Konçertolar

²⁸ Pentekostalizm akımını savunan Protestanlar

unsurlardan birisidir. Bütün bunların yanı sıra ibadet sırasında çalınacak ilahiler hızlı tempodan yavaş tempoya doğru sıralanmaktadır (Aslan, 2015: 5).

3.1.7. Rum Ortodoks Dini Müziği Tanımı ve İçeriği

Roma İmparatorluğunun bölünmesi ile Doğu Roma ve Batı Roma İmparatorluklarının kurulması Hristiyanlık mezhepsel ve toprak olarak ikiye bölünmüştür. Batı Roma İmparatorluğu Katolikliği seçer, Vatikan kuralları belirleyicidir ve Papa tarafından yönetilmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu ise Ortodoksluk mezhebinin benimsenerek Papa'yı ve emirlerini yok saymıştır. Doğu Roma İmparatorluğu Batıya göre daha uzun yüzyıllar var olmuştur. Bütün bu bilgiler tarihsel süreçte detaylı anlatılmıştır. Fakat şu önemle bilinmelidir ki Doğu Roma İmparatorluğu denilen İmparatorluk şu an Anadolu toprakları olarak adlandırılan Bizans toprakları yani Bizans İmparatorluğunun ta kendisidir. Ortodoks dini müziğinin temeli aslında Bizans Müziğinin ta kendisidir diye biliriz.

Rum Ortodoks dini müzik tarihini ve özelliğini, doğuşu kabul edilen Bizans Müziği, sonraki evrede Osmanlı İmparatorluğu döneminde evrildiği Rum Ortodoks dini müziği, son olarak da Cumhuriyet Döneminden günümüze Rum Ortodoks dini müziği olmak üzere üç dönemde incelemek yerinde olacaktır.

Helen ve Roma kültürel altyapısı üzerine yükselen Bizans İmparatorluğu egemen olduğu başta Konstantinopolis, Trakya, Anadolu, Akdeniz ve çevresi ile Ortadoğu topraklarında yüzyıllar boyu gelişen kültürel birikimlerini 'de bünyesinde harmanlayarak Hristiyanlık potasında eritmiş ve kendine has Bizans uygarlığını yaratmıştır. Bizans'ta gelişen pek çok sanat dalında olduğu gibi müzikte de çeşitli etkileşimler yaşanmış ve müzikal özellikler yüzyıllar içerisinde kendine has bir üslup yaratmıştır. Bizans müziği, bugün araştırmacıların anlatımıyla Doğu Kilise müziği, imparatorluk ailesi ya da önemli dini kimlikler onuruna söylenen törensel şiirlerdeki melodilerden oluşan bir tanıma sahiptir (Hetto, 2022: 217).

Büyük Konstantin'in başkenti, 330 yılında Antik Roma'dan Konstantinopol'e taşınması, Konstantinopol'ü merkezileştirmede ilk adım olmuştur. Sonrasında Hristiyanlığın 391'de resmi olarak devlet dini olması, Bizans İmparatorluğunun 395 yılında Doğu ve Batı İmparatorluğu şeklinde ikiye bölünmesi ve daha sonra Batı Roma İmparatorluğunun daha önce yıkılması, Doğu Roma İmparatorluğunun başkent olması, Konstantinopol'ün dünya merkezi olması açısından önem arz etmiştir. Doğu Kilisesinin,

Ortodoks dini müziğinin temelini oluşturan Bizans Müziği incelenirken, ilk dönem, orta dönem ve son dönem şeklinde üç ayrı dönemde incelenmesi yerinde olacaktır (Michels & Vogel, 2015: 183).

Bizans Kilise Müziği dönemlere ayrılarak incelenecek olunursa, Ekfenitikon dönemi, 6.-13. yüzyıl arası; Neuma Dönemi, 8-19. yüzyıl arası; yeni Rum notası dönemi, 19. yüzyıl ve sonrası şeklinde dönemlere ayrılmaktadır (Gezek, 2006: 25-26).

İlk dönem Bizans müziğine, eski şarkı devri de denilmektedir. 9. yüzyıldan 14. yüzyıl ortalarına kadar uzanan bir süreçtir. 843 yılı sonrasında ilk olarak Neuma²⁹ çizimlerine rastlanır. Mezmur okumaları ile beraber, Troparion, Katakion ve Kanon isimli eski ilahi formları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Troparion'un; 5. yüzyıl civarlarında geliştiği rivayet edilmektedir. Kitab-ı Mukaddesten alınan mezmur ayetlerinin arasına yeni yazılmış basit şarkı formu yerleştirilen dizelere denmektedir. Ayrıca bağımsız kilise ilahilerine de Troparion denmektedir. Kontakion; Kudüslü Sophronios, Bizanslı Sergios ve en önemlisi de Suriyeli Aziz Romanos tarafından 6. yüzyılda yazılıp söylenmiş, birden fazla nazım birimi olan bir formdur. Önce bir girişle başlayan ilahi sonra 20 ile 40 eş yapılı nazım birimi ile son bulmaktadır. Romanos'un akrostiş olan ve Meryem'e adadığı 24 nazım birimli "Akathistos Hymnos" bu forma dair verilebilecek en meşhur örnektir. Kanon; kelime anlamı, birden fazla sesin eşit aralıklarla fakat aynı anda okunmayıp birbirinin ardı sıra duyulacak şekilde okunan ilahi formu olarak tanımlanabilir. 7. ve 9. yüzyıllar arasında ortaya çıkan, eski dönem Bizans müziği formudur. Dokuz cantica³⁰ ya da odd'tan³¹ beslenir. En ünlü Kanon ozanları, Giritli Andreas (ö. 740) ve Şamlı Johannes (ö. 750) dir. Heirmologion, Sticharion ve Kontakarion isimlerinde üç çeşit Kanon vardır. Heirmologion kanon, odd'larının tonalitelere göre düzenlenmişliğini göstermektedir. Sticharion, kilise yıllarına göre düzenlenmiş ilahileri, troparion ve büyük antifonları içermektedir. Kontakarionlar ise, Asmatikon, Pisalmatikon ezgilerini barındıran kitapları ve daha ustalıkla ilahileri içermektedir (Michels & Vogel, 2015: 183).

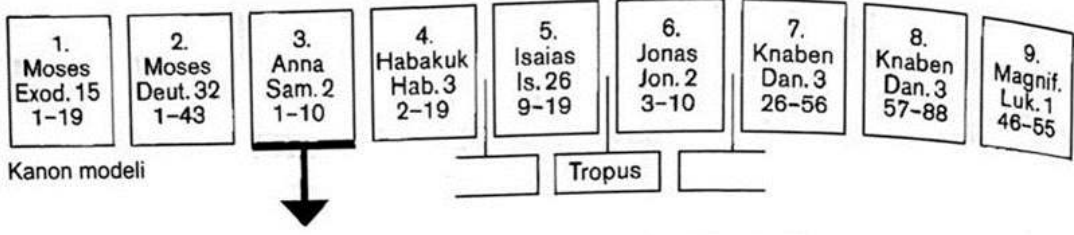
²⁹ Nota yazısı

³⁰ Hristiyan ayini bağlamında, bir ilahi.

³¹ Bir ölçüye veya bara eşit olarak uymayan bir dizi vuruş.

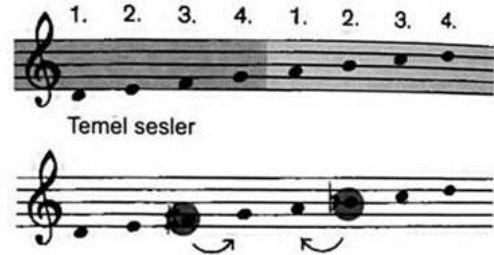
Şekil 3. Bizans Kilise Müziği Örneği ve Bizans Kilise Modları

A Bizans kilise müziğinin ana dönemleri

B Kanon, J. v. Damaskus'un Orta Bizans Neume'leri ile yazılmış Paskalya Kanonunun 3. odunun şeması ve başlangıcı, bugünkü yazıya aktarımı (Heirmologion'dan şarkı)

1. Echos:	α = doryen	(d-d)
2. Echos:	β = frigen	(e-e)
3. Echos:	γ = liden	(f-f)
4. Echos:	δ = miksolidyen	(g-g)
1. Echos:	$\pi\alpha$ α^1 = hypodoryen	(A-a)
2. Echos:	$\pi\alpha$ β = hypofrigen	(H-h)
3. Echos:	$\pi\alpha$ γ = hypolidyen	(c-c)
4. Echos:	$\pi\alpha$ δ = hypomiksolidyen	(d-d)

C Sekiz mod (oktoechos) ve bir kromatik dizi örneği

D Kutsal Cuma antifonu, Nr. 1, başlangıcı (Sticherarion'dan şarkı)

E Akathistos ilahisi, 1. nazım birimi, kesit (Kontakarion'dan şarkı)

eski	Bizans şarkısı	Litürjinin sabitlenmesi	otantik
orta		İkonoklazm	plagal
yeni		Türkler Bizans'ta, 1453	yeden ses

Kaynak: Michels & Vogel, 2015: 181.

Şekil 4. Bizans Kilise Müziği İşaretleri

Prosodia işaretleri:		Ekfonitikon işaretleri:	
Oksiya 'Oxieta	/	Oksiya 'xieta	✓
Perispomeni Περισπόμενι	~	Sirmatiki Σιρματική	✓
Variya Βαρεία	✓	Variya Βαρεία	✓
Makra Μακρά	✓	Kendimata Κεντήματα	✓
Vrakhia Βραχία	✓	Kathisti Καθιστή	✓
Dasiya Δασεία	✓	Kremasti apeso Κρεμαστή άπесо	✓
Psili Ψιλή	✓	Kremasti apekso Κρεμαστή άπεξο	✓
Apostrofes 'Απόστροφες	✓	Apostrofes 'Απόστροφες	✓
Ifen 'Υψεν	✓	Sinemva Σύνεμβα	✓
Diyastoli Διαστολή	✓	Ipokrisis Υπόκρισις	✓
Teliya Τελεία	✓	Teliya Τελεία	✓
		Paraklitiki Παρακλητική	✓

Kaynak: Gezek, 2006: 25-26.

Orta dönem Bizans müziği, 14. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasını kapsamaktadır. Johannes Kuzeles'in besteleri dönemin en bilindik ilahileridir. Son dönem Bizans müziğine yeni Bizans müziği de denilmektedir. Bu son dönem, baş psikopos Chrysantos'un 1821'de yaptığı reform ile başlamaktadır. Aslında orta dönem ve son dönemde tarih olarak birçok siyasi gelişme yaşanmış olması sebebiyle Bizans müziğini temel alarak, Ortodoksluk dini müziğine başka siyasi bir devlet adı altında evrildiği dönem de denilebilir. Reformla beraber son dönemde çok seslilik denemeleri yapılsa da yeterli etkiyi sağlayamamıştır. Son dönemin form yapısı, 4 plagal ve 4 otantik olan 8 echostan (mod) oluşur. Ayrıca bolca kromotik dizilerden oluşan yapıları vardır (Michels & Vogel, 2015: 183).

Bizans müziğinde dini müzik dışı tüm müzik türlerine dair kanıtlar günümüze pek kalmamış, fakat çeşitli resim ve minyatürlerde askeri ve eğlence müziği şeklinde isimlendirilebilecek müzik türlerine dair de kalıntılar olduğu yapılan bilimsel çalışmalarla ispatlanmıştır. Bu incelemelerde, çalgılı eğlence müzikleri şeytanla bağdaştırılırken, kilise müziği ise arındırıcı ruh olarak betimlenmektedir. Sosyal hayatta müzik hep vardır, fakat yine bir kilise baskısı ve din adamları tarafından bu eğlence müziğine bir kınama söz konusudur (Hetto, 2022: 217).

Bizans dini müziği, 4. yüzyıldan sonra kalıplaşan ve Ortodoks Kilise müziği haline evrilen, bugün Yunanca, Latince, Süryanice, Gürcüce, Rusça ve Ermenice dillerinde icra edilen tüm Ortodoks Kilisesi ayinlerinin temelini oluşturan, günümüze en net biçimde ulaşmış Bizans müziğinin türüdür. Bizans dini müziğinde insan sesi her şeyden önde gelmiş olup, çalgı kullanılmadan insan sesinin ahengi ile oluşturulan monofonik bir yapıda oluşu gözlemlenmiştir. Pagan ve Musevi etkileriyle şekillenen

Hristiyan dini müzik ve ayinleri Bizans dönemine gelindiğinde belli kalıplara girerek daha da zenginleştiiği görülmüştür (Hetto, 2022: 217).

Bizans Dini Müziğinde çalgının yeri olmadığı için, ilahilerin önemli bir yeri vardır ve bu ilahilerin sözleri önemli yer tutar. Sözlerin yazılı olmaktan çok ezberletme yöntemi ile uzun yüzyıllar aktarımı sağlanabilmiştir. Hristiyan öğretileriyle kendi kültür birikimini harmanlayarak oluşturulan Bizans dini müziğinde, kiliseye müzik aleti hiç girmemiştir. Kilisede kadın mugannilere³² resmi olarak yer verilmediği bilinmektedir.

Her ne kadar Ortodoksluk dininde kiliseye çalgı girmediği iddia edilse de, günümüzde Ortodoks Kilise’lerinde kullanılan buhurdanlık bir nevi çalgı sayılabilir. Buhurdanlığın farklı ritmik hareketlerle sallanması ve ibadetle, ilahilerle bütünleşmesi ona farklı anlamlar katmaktadır. Hatta ibadete ağrı niteliğindeki an sesine de dikkat çekmekte fayda vardır (Köroğlu, 2015: 65).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Bizans müziğinin başlangıcı, M.S. 330 yılı, sonu ise 1453 İstanbul’un fethidir. Osmanlı İmparatorluğunun gayri Müslimlere tanıdığı haklarla güçlenen Ortodokslar ve eski adı “Konstantiniyye Ekümenik Patrikhanesi” şu anki adı “İstanbul Fener Rum Patrikhanesi” olan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi tüm dünyada Ortodokslarının bağlı olduğu bir kurum olma özelliğini Osmanlı İmparatorluğu döneminde de korumuştur. Osmanlı döneminde Ortodoks dini müziği tek sesli yapısını korumuş, fakat daha önceki dönemlerde Batının etkisi ile bazı ilahilerdeki çok sesliliğe karşı keskin bir sınır çizilmiştir. Makamsal yapıda kalınmasını savunan Patriklerin ve din adamlarının bu alandaki çalışmaları ve ilahilerde yapılan düzenlemeler bunu ispatlar niteliktedir. Yine insan sesi n plandadır ve kiliselere insan sesi ve buhurdanlık harici hiçbir çalgının girmediği yazılı kaynaklardan ve ilahilerden anlaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Osmanlı sınırları dışında Rum Ortodoks ayin müziğinde birtakım Batılılaşma abaları olmuştur. İlk olarak 19. yüzyılın ilk on yıllarında meydana gelen büyük bir reform girişiminden bahsedilebilir. 19. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu’nun yerel müzik gelenekleri önemli bir değişimden geçmiştir. Hemen hemen aynı yıllarda Gregoryen Ermeni muganni Baba Hamparsum ile Rum Ortodoks Metropolit Maditoslu Hrisanthos, ayin müziğinin eğitimini

³² Kadın ses sanatkârı

kolaylaştırmak ve ilahi söyleyişlerini unutulmaktan kurtarmak için, notalama sistemleri icat etmişlerdir (Erol, 2021: 78-86).

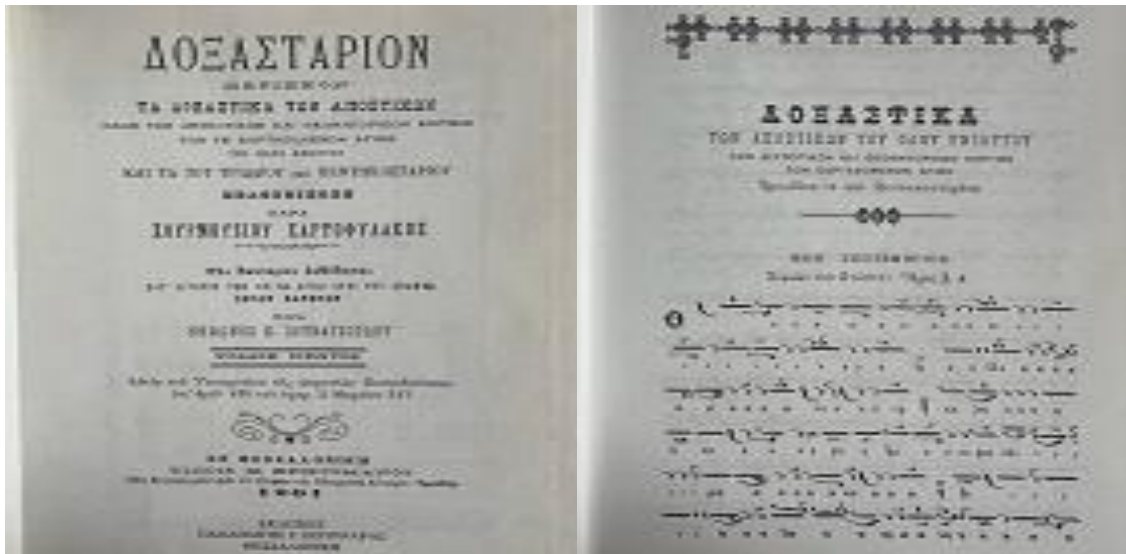
Rum Ortodoks dini müziğine en büyük reformu “Üç Hoca” olarak adlandırılan Maditoslu Hrisanthos, Baş Muganni Grigorios ve Arşivci Hurmuzios getirmiştir. 1814’te bu Üç Hoca yeni bir kuramsal sistem ve yeni bir müzik notasyonu yaratmıştır. Hrisanthos Avrupa sisteminin re, mi, fa, sol, ... gibi notalarından esinlenerek daha önce neuma’ları belirten çok heceli terimlerin yerine pa, vu, ga, di, gibi tek heceli notalar getirmiştir (Erol, 2021: 78-86).

Şekil 5. Reform Öncesi Notasyon Örneği

Kaynak: Stelyo Berber Arşivi

Şekil 6. Reform Sonrası Notasyon Örneği

Kaynak: Stelyo Berber Arşivi

Tablo 8. Bizans Kilise Müziği Notasyonu ve Türk Müziği Karşılıkları

PA	RE	DÜGAH
VU	Mİ	SEGAH
ĞA	FA	ÇARGAH
Dİ	SOL	NEVA
KE	LA	HÜSEYNİ
ZO	Sİ	EVİÇ
Nİ	DO	GERNANİYE

Kaynak: Gezek, 2006: 25-26.

Tablo 9. Bizans Kilise Müziği Notasyonu ve Makam Karşılıkları

İHOS-PROTOS	UŞŞAK MAKAMI
İHOS-THEFTEROS	HÜZZAM MAKAMI
İHOS-TRİTOS	ÇARGAH MAKAMI
İHOS-TETARTOS	NEVAMAKAMI
İHOS PLAGİOS PROTOS	NİHAVENT MAKAMI
İHOS PLAGİOS THEFTEROS	HİCAZ MAKAMI
VARİS	BESTENİGAR YA DA ÇARGAH
İHOS PLAGİOS TETARTOS	RAST MAKAMI

Kaynak: Gezek, 2006: 25-26.

Ortodoks Kilisesi'nin tek sesli ilahi söyleyişine Batının müzikal kavramlarını yani bir nevi çoksesliliği dahil etme örneklerine 19. Yüzyıldan çok daha önceleri de rastlanmıştır. 16. yüzyılda İtalya'da 9 yıl eğitim almış ve Venedik'te Gioseffo Zarlino'dan ders almış olan Kıbrıslı İeronimos, Batı müzik sisteminin majör ve minör tonlarına dayalı yenir bir sistem önermiştir. Yine tanınmış bir müzisyen olan Agapios Paliermos, mevcut notasyonu basitleştirmeye girişmiş, sonunda Patrik V. Grigorios'u İstanbul Fener Rum Patrikhanesi müzik okulundaki müzik derslerinde porte kullanmaya ikna etmiştir (Erol, 2021: 78-86).

Cumhuriyet Döneminde Rum Ortodoks dini müziği monofonik yapısını korumuştur. Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde bir takım reformlar yaşansa da en çok 19. ve 20. yüzyılda polifonik denemeler olmuştur. 19. yüzyılda Panayia Kilisesi'nde ibadet eden kentli halk, baş muganniye ikna edip kilisede ilahilerin çok sesli okunmasını istemiştir. Bunun üzerine bir polifoni denemesi yapılmış fakat daha sonra Patrik, kilisenin idare heyetine bir mektup göndererek "Kilise idare heyetlerinin finansal işleri düzenlemek dışında başka şeylere müdahale etmeleri mümkün değildir. Hele de dinî

ritüele müdahale etmeleri söz konusu değildir” şeklinde ihtarda bulunmuş. Bu ihtar mektubundan sonra aynı yıl içerisinde genelgeler yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu tekil denemeler sert bir engellemeyle karşılaşmıştır. 20. yüzyılın başlarında polifonik bir deneme daha yapılmıştır. Bu denemeden 8-10 yıl sonra bu sefer de İstanbul’daki Kilise Musikisi Derneği yetkilileri, yani müzisyenler Patrik IV. Meletios’a bir mektup gönderip “Bizim müziğimizin armonize olmasına imkân yoktur. Asıl melodisini bozmadan armonize etmek imkânsızdır çünkü yarım sesten küçük aralıklar vardır. Biz kendi müziğimizin esas özelliklerini kaybetmek istemiyoruz. Kilisemize yabancı müzik sokmak istemiyoruz, lütfen bunun gereğini yapın” şeklinde şikâyetle bulunmuşlardır (Erol, 2016: 41).

Sonuç olarak belirli aralıklarla yenilikçiler olarak adlandırılabilen bir kesim tarafından polifonik ilahi örnekleri denense de Rum Ortodoks cemaatinin ve dini liderlerinin büyük bir kısmı buna karşı çıkmıştır. Yeniliklere ve modernizme daha katı yaklaşan Rum Ortodoks cemaati, Yunanistan ve Avrupa’daki kiliselerinde polifoni denemeleri yapmış, fakat aynı olumsuz tepkilerle karşılaşmışlardır (Erol, 2016: 41).

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, yapılan çalışmayla ilgili yayın ve araştırmalara yer verilmiştir. Liste olarak gösterilen araştırmalar güncel olandan daha eski çalışmalara doğru sıralanmıştır.

1. TEZLER

Yıldırım (2017), “Ortodoks Kilisesi’nde Paskalya” adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Hristiyanların bir yıl boyunca birçok bayram kutladıklarını, bayramlarının türlerini, her bir bayramın farklı öneminin olduğunu anlatmaktadır. Bu bilimsel araştırmada, Hristiyanlık dininin bir mezhebi olan Ortodoksluk mezhebinde paskalya dini bayramının önemini anlatmak, nasıl kutlandığını anlatmak amaçlanmıştır. Ayrıca Hristiyanlığın mezhepsel bölünme yaşamadan önceki dönemine dair Paskalya Bayramını anlatarak, Ortodoksluk mezhebi ile bir kıyaslama amaçlanmıştır. Bu araştırma Hristiyanlık dininde Paskalya ve Ortodoks Kilisesi’nde paskalya ile sınırlıdır. Nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak temel veriler toplanmıştır. Araştırmada, Ortodoks Hristiyanlarında Paskalyanın önemini, paskalya öncesi yaptıkları hazırlıkları, paskalya süresince yapılan kutlamaları kapsamaktadır. Paskalya başlangıcı ve paskalyaya özel yiyecek ve etkinliklerin yanında paskalyada yapılan yiyecek, içecek ve eğlenceler araştırılmaktadır. Paskalya kutlamalarının sona ermesi ile birlikte sonu Pentekost’la biten elli günlük bir devre takip etmektedir. Pentekost devresinin kırkıncı günü olan İsa’nın göğe yükselmesi ile Pentekost dönemi de son bulmaktadır. Araştırmada, Hristiyanlık dininin³³ ve Ortodoks Kilisesi’nin paskalya başlangıç tarihlerinin farklı olduğu, paskalyanın bazı ülkelerde resmi devlet töreni ile kutlandığı, fakat her ne kadar farklılıkları olsa da Hristiyanlıkta ve Ortodoks Kilisesi’nde paskalya bayramının var olduğu, kutlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

2. MAKALELER

Şen (2020), “Süryani Kadim Ortodoks Kilise Müziği’nde Kullanılan Makamların Anlamları Üzerine Kültürel Bir Analiz” adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebi çatısı altında toplanan Süryanilere ait inanç müziği olan Kadim Ortodoks Kilise müziğine ait makamların anlamları, kültürel

³³ Protestanlık ve Katoliklik mezhebi

boyutuyla ele alınmıştır. Araştırma, Süryani kadim Ortodoks Kilise müziğinde kullanılan makamlar ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada, Süryani toplumunun özellikleri, tarih boyunca yaşadıkları bölgeler, günümüzde dünyada ve Türkiye’de yaşadıkları bölgeler yer almıştır. Sayı mistisizmi içerisindeki en temel sayı ve bu sayının sırları araştırılmıştır. Süryanilerin kısa tarihçesi, dünya ve Türkiye üzerindeki demografik durumları, Süryani kadim Ortodoks Kilise müziğini ‘İnanç Müziği Etnolojisi’ açısından değerlendirmesi, Süryani kadim Ortodoks Kilisesi müziğinin genel ve yapısal özellikleri ele alınmıştır. Makam, mod, ton ve ezgi kalıbı kavramları üzerine araştırma yapılmıştır. Sonuç olarak bakıldığında Süryani Kilisesi dinsel müzik metinlerinin ana kaynağını Eski Ahit³⁴ ve Yeni Ahit³⁵ oluşturduğu gözlemlenmiştir. Süryanice manzum eserler, çoğu ibadet esnasında okunmak veya halka dini esasların, erdemli hayatın öğretilmesi için düzenlenmiş şiirlerdir. Temel olarak inançsal öğretileri insanların hafızalarına yerleştirmek ve değişik türdeki duaları belirli makamlarla uyum içinde sunmak için “Mor Balay”, “Mor Efrem”, “Mor Yakup”, “Kukoyo”, “Mor Severiyus” ve “Altın Ağızlı Yuhanna” gibi Süryani Kilisesi Azizleri’nin kutsal kitaplardan ilham alarak belli kalıplarda yazdıkları ve hemen hemen her bir ritüel için kitaplaştırılmış kutsal metinler, ritüellerin yazılı kaynakları olduğu, Süryani Kadim Ortodoks Kilise müziklerinde kullanılan makamlar her birinin ayrı bir anlamının ve felsefi bir özelliğinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hetto (2022), “Bizans Kilise Müziği Üzerine Bir Değerlendirme” adlı makalede, Bizans İmparatorluğunun, Hristiyanlık dini öğretileri ışığında, Doğunun kültürel altyapısı ile oluşturduğu Bizans Kilise müziğine dair, nasıl oluşturduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Doğu ve Batı arasında sentez bir kültüre ev sahipliği yapan Bizans İmparatorluğunun müzik kültüründe geniş coğrafyanın etkilerini görmek mümkündür. Bizans müziğini dini, askeri ve eğlence müziği olarak çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Makalede bilgi ve belgeler yanında günümüze ulaşabilen verilerden de hareketle Bizans Kilisesinde icra edilen müzik değerlendirilmeye çalışılmıştır. Görsel sanatlar ile işitsel sanatları da ele alınmıştır. Çalışmada farklı yönleriyle araştırmalara konu olan Bizans dönemi kilise müziği sanat tarihi ve müzikoloji disiplinleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma Bizans Kilise Müziği ile sınırlıdır. Sonuç olarak bakıldığında, Bizans Kilise Müziği Hristiyan öğretisinin getirilerini kültürel

³⁴ Tevrat ve Zebur

³⁵ İncil

birikim ile harmanlayarak kendine has bir müzik ve seremoni ortaya koymuştur. Müzik aleti olmaksızın müzikal okumalar yapıldığı, kalıplaşmış monofonik bir dini musiki görülmektedir. Bizans Kilisesi'ndeki müzikal atmosfer tanıtılmaya çalışılmıştır. Kilise içerisindeki ayin sırasında birbiri ardına bağlantılı olarak ilerleyen ritüeller gözlenmektedir. Ayini yöneten din adamlarının taşıdığı buhurdan üzerine yerleştirilmiş olan küçük zincirler ya da çingirak benzeri bağlantılar tören esnasında din adamının tütsüyü her sallamasında ritmik bir ses çıkarması kilisede müziğin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Batuk (2013), “Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişkisine Genel Bir Bakış Denemesi” adlı makalesinde, dinlerin tarihsel süreçleri dikkate alınarak, müziğe yaklaşımları ve yükledikleri anlam incelenmektedir. Din ve müziğin farklı ve karmaşık bir şekilde birbirine çok yakın bir ilişki içinde olduğu ve bu nedenle de her iki terimi de ifade etmenin ve tanımlamanın zor olduğu belirtilmiştir. Bu bilimsel araştırmada dinlerdeki tarihsel gelişmeler dikkate alınarak, dinlerin müziğe yaklaşımları ve yükledikleri anlamların incelenmesi amaçlanmıştır. Müzik kavramlardan kelimelerden çok daha güçlüdür. Bir Mevlevi ayinindeki ney sesi, Müslüman olmayan pek çok insanı bile etkiler. Bu araştırmada, müziğe yaklaşım konusunda dinlerin hiç birisinde toptan müziğe karşı çıkma gibi bir durum söz konusu olmadığı, bütün dinlerde genel olarak müziğin dini müzik ve din dışı olarak kategorize edildiği, kutsal müzik teşvik edilip övülürken, seküler müzik³⁶ genellikle uzak durulması gereken bir müzik türü olarak kabul edildiği, sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çağıl (2013), “Kutsal Metinler ve Müzik” adlı makalesinde, musikiyi üç ana başlıkta incelemektedir. Birincisi musikinin mahiyeti, felsefi ve ontolojik değeri, ikincisi Kutsal Metinlerin tilâvetinde yaşanan içsel ve suni musikinin mukayesesi, üçüncüsü ise bu Metinlerin musikiye onay verip vermemesi hususlarının incelenmesidir. Araştırmada müziğin ne zaman, nerede, nasıl ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi bulunmazken doğada, insanların tüm güçlüklerle savaşabilmesi ve dini açıdan bir yaratıcıya duyulan ihtiyaç doğrultusunda müziğin ortaya çıktığına dair bir sonuca ulaşılmıştır. İlk başlangıçta din ve müziği kültür bağlamında inceleyip sonrasında Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet dinlerinde dini müzik formlarını anlatmayı amaçlamıştır. Sonuç olarak din ve müzik var oldukları günden beri hep iç içe olup,

³⁶ Dindışı müzik

mükemmellik ve estetik yönünden birbirlerine zenginlik ve çeşni kazandırmışlardır. Dinî ve seküler müzik her ikisi birbirini etkilemiş ve birbirinden etkilenmiştir. Müzik, Kutsal Metinlerin insanın ruhuna ve kalbine hitap etmesinde, yaşam alanında yer bulmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Kur'an tilâvetinde içsel musiki, Kilise tilâvetinde ise sun'î musiki ön plana çıkmakla birlikte, Kur'an tilâvetinde de muhteşem sun'î musiki örneklerinin icra edilebildiği bir gerçektir.

Terzioğlu (2019), “Ortodoks Dini Kültürüne Ait Yazılı Müzik Örneklerindeki Anlatım Formlarının Analizi” adlı makalesinde, Ortodoks Kilise şanlarının modal, ritmik, yatay ve/veya dikey çok sesli anlatım şekillerini incelemektedir. Araştırma, Ortodoks Kilisesi ile sınırlandırılmıştır. Makalede; Bizans, Rus, Yunan, Bulgar, Gürcü, Ermeni ve Makedon Kilise'lerinin dini müzikleri “Ortodoks Kilise Müziği” başlığı altında ele alınarak her ekolün geliştirdiği stilistik özelliklere bakılmıştır. Bu araştırma ile, Ortodoks dini müziği her ne kadar Bizans modal sistemi üzerine kurulmuş ve dini bir müzik olarak ekol oluşturmuş olsa da Rus, Gürcü, Ermeni Ortodokslarında oluşan dini ritüel ve dini müzik farklılıklarını sebep – sonuç ilişkisi ile incelemek amaçlanmıştır. Hristiyanlık inancına sahip olan kültürlerin ibadet geleneklerinin içerisinde her birinin kendine has müziksel anlatım tarzını oluşturduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Sonuç olarak Bizans Ortodoks Kilisesi, müziğin dini metinler ile buluşturulması ve Hristiyan cemaatine kutsal şanların öğretilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bizans Kilise Müziği kültürü her ne kadar diğer Ortodoks Kilise'leri için önemli stilistik kaynak oluştursa da Ortodoks dini inancını icra eden farklı bölgelerde kilise müziği kanonları yöresel kültür ve anlatım tarzı ile iç içe girmiştir. Her bölgenin veya kültürün kendi müziğinde uyguladığı modal sistemin yer aldığını söylemek mümkündür.

3. KİTAPLAR

Erol (2021), “Rum Ortodoks Musikisi Reform Çağında Ulus ve Toplum” adlı kitabında, İstanbullu Rum Ortodoksların oluşturduğu müzik komisyonları, müzik cemiyetleri, dergiler ve gazeteler, etnik ve dini kimliğin merkezine konulan müziği ve onun tarihi incelenmektedir. Araştırma, Osmanlı Rumları ve Rum Ortodoks musikisi ile sınırlandırılmıştır. Bu kitap, yirminci yüzyılda yaşanan çeşitli olaylar ve alınan kararlar sonucunda, nüfusu azalan İstanbul Rumlarının etnik ve dinsel kimlik politikalarının kayıplarını anlatmaktadır. Rum Ortodoks Dini Müziğinde, siyasi ve kültürel etkiler sebebiyle gerçekleşen değişim ve reformlar bu kitabın yazılış amacı olarak

nitelendirilebilir. Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin erken yıllarında gerçekleştirilen Rum Ortodoks kilise müziği reformlarının, sadece müzikal yenilikler olarak değil, aynı zamanda ulusal kimlik inşası ve toplumsal dönüşüm süreçleri olarak da büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu reformlar, Rum Ortodoks topluluğunun kimliğini yeniden tanımlama ve modern ulus-devlet yapıları içinde bu kimliği güçlendirme çabalarının bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Özel (2011), “Fener Rum Patrikanesi’nin Ekümenlik İddiası ve Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi” adlı kitabında, Türkiye’deki İstanbul Fener Rum Patrikanesi’nin Ekümeniklik iddiasını ve Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması konusundaki tartışmaları ele almaktadır. Bu iki önemli konuyu tarihsel, hukuki, siyasi ve dini açılardan detaylı bir şekilde incelemektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin İstanbul’daki konumunu, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren Patrikhane’nin ekümenik olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmalarını ve bu bağlamda Heybeliada Ruhban Okulu’nun yeniden açılması taleplerini konu almaktadır. Bu tartışmaların hem Türkiye içindeki etkileri hem de uluslararası arenadaki yankıları kitabın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu kitapla özel, Türkiye’nin dini, hukuki ve siyasi hassasiyetlerini koruma çabasını ve Patrikhane’nin ekümenik iddiasının uluslararası boyuttaki etkilerini vurgulamayı amaçlamıştır. Özel kitabında, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümenlik iddiasının kökenlerini, bu iddianın hukuki ve tarihi dayanaklarını, Türkiye Cumhuriyeti’nin bu iddiaya karşı tutumunu, bu durumun Lozan Antlaşması çerçevesinde değerlendirilmesini, Heybeliada Ruhban Okulu’nun kapatılma sürecini ve ardından gelen açılma taleplerini detaylı bir şekilde analiz etmektedir.

Özekin’in (2010), “Fener Rum Ortodoks Patriği Ekümenik mi?” adlı kitabının yazılış amacı, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin “ekümenik” (evrensel) sıfatını kullanma iddiasını sorgulamak ve bu iddianın hukuki, tarihi ve siyasi dayanaklarını analiz etmektir. Kitapta, Türkiye’nin ulusal egemenliği bağlamında Patrikhane’nin ekümenik olup olmadığına dair tartışmaları ele almayı hedeflemiştir. Ayrıca kitap, Fener Rum Patrikhanesi’nin “ekümenik” unvanını kullanma iddiasını ve bu iddianın tarihsel gelişimini siyasi ve akademik açıdan ele almakta ve bu iddianın Türkiye’nin egemenliği ve uluslararası ilişkiler üzerindeki etkileri incelenmektedir. Özekin kitabında, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümenik unvanının Türkiye’nin ulusal egemenliği ile çelişip çelişmediğini, bu unvanın tarihsel olarak ne kadar geçerli

olduğunu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konudaki resmi tutumunun haklılığını vurgulamayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak kitapta, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin “ekümenik” sıfatının Türkiye'nin egemenlik haklarıyla çeliştiği ve bu sıfatın hukuki bir temele dayanmadığı, bu iddianın geçerli olmadığı savunulur ve Patrikhane'nin bu unvanı kullanma hakkının olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca kitap, Türkiye'nin bu konuda kendi egemenlik haklarını korumasının önemini vurgulamaktadır.

Bayrakdar'ın (2020), “Üç Dinin Tarihi: Yahudilik, Hristiyanlık, İslam” adlı kitabı, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinin tarihi gelişimini, inanç sistemlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini objektif bir bakış açısıyla ele almaktadır. Yazar, bu üç büyük tek tanrılı dinin kökenlerini, temel öğretilerini ve tarih boyunca birbirleriyle olan etkileşimlerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Kitap, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın tarihsel süreçlerini, kutsal metinlerini, temel inanç esaslarını ve dini pratiklerini konu almaktadır. Aynı zamanda, bu dinlerin birbirleriyle olan ilişkileri, tarihi çatışmalar ve iş birlikleri, kültürel ve teolojik etkileşimler de kitabın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kitap, her bir dinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği evreleri, peygamberler, kutsal kitaplar, dini liderler ve mezhepler üzerinden incelemektedir. Yazar, dinlerin tarihsel gelişimini ele alırken, aynı zamanda bu dinlerin sosyal, kültürel ve siyasi hayat üzerindeki etkilerini de analiz etmektedir. Ayrıca kitapta, dinlerin birbirine karşı nasıl bir tutum geliştirdiği, ortak noktaları ve ayrıştıkları yönleri incelenmektedir. Bu kitap, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinin birbirine karşı değil, tarih boyunca birbirleriyle etkileşim içinde olan inanç sistemleri olduğu ve bu dinler arasındaki anlayışın, hoşgörünün ve diyalogun dünya barışı için önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Şen'in (2020), “Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği” adlı kitabının yazılış amacı, Adıyaman ve çevre illerdeki Süryani Ortodoks Kilisesi'nde kullanılan geleneksel kilise müziğini tanıtmak, bu müziğin tarihi, dini ve kültürel kökenlerini incelemek ve başka bölgelerdeki Süryani Ortodokslarının Kilise Müziği ile arasındaki ilişki hakkında detaylı bilgi sunmaktır. Kitap, Süryani Ortodoks Kilise Müziği'nin teolojik ve liturjik³⁷ temellerini, bu müziğin tarih boyunca nasıl evrildiğini ve bugünkü formuna nasıl ulaştığını incelemektedir. Şen kitabında, Süryani Ortodoks Kilisesi'nin müziğinin,

³⁷ İbadetle ilgili

sadece dini bir uygulama olarak değil, aynı zamanda zengin bir kültürel miras olarak da ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Yıldırım ve Sofuoğlu (2010), “Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi” adlı kitabında, Bizans İmparatorluğu’ndan Osmanlı Devleti’ne ve nihayet Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdüren İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin siyasi faaliyetlerini incelemektedir. Patrikhane’nin Osmanlı dönemindeki statüsü, Millî Mücadele yıllarındaki rolüdür. Bu kitapta, Patrikhane’nin Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde nasıl bir siyasi rol üstlendiği, bu süreçteki politik etkileri ve bu rolün günümüz Türkiye’sine kadar uzanan yansımaları anlatılmaktadır. Kitapta, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemiyle ilgili tarihi kaynaklardan, yeni arşiv belgelerinden ve Lozan Antlaşması gibi kritik siyasi olaylarla ilgili belgelerden yararlanılmıştır. Kitap, İstanbul Fener Rum Patrikhane’sinin bu dönemdeki siyasi etkilerini ve bu etkilerin modern Türkiye üzerindeki izlerini göstermeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak kitapta, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, sadece dini bir kurum olmanın ötesinde, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde siyasal bir aktör olarak da önem arz ettiği belirtilmektedir.

Berkes (2005), “İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Ekümeniklik” adlı kitabında, Bizans’tan günümüze kadar İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin tarihsel gelişimini ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu kurumun siyasi rolünü ele almaktadır. Berkes kitabında, Patrikhane’nin, Osmanlı’nın sömürgeleştirilmesi sürecindeki olumsuz etkilerini ve bu etkilerin Cumhuriyet dönemine kadar nasıl devam ettiğini incelemektedir. Berkes, Patrikhane’nin Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerindeki siyasal ve sosyal etkilerini ortaya koyarak, bu etkilerin Türkiye’deki laiklik ve modernleşme süreci üzerindeki rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kitapta, Cumhuriyet Devrimi ile birlikte bu rolün nasıl gerilediği ve 1940’lı yıllardan itibaren Batı destekli İslami irtica ile yeniden canlandırılma çabaları ele alınmaktadır. Sonuç olarak kitap, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin tarih boyunca siyasi bir aktör olarak Osmanlı ve Türkiye üzerindeki etkilerinin eleştirel bir analizidir. Bu analiz, Patrikhane’nin özellikle Kemalist Devrim sonrasında nasıl dönüştürüldüğünü ve Batı destekli güçler tarafından nasıl yeniden canlandırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Özyurtkan (2005), “Başlangıçtan Günümüze İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Dosyası” adlı kitabında, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin tarihsel gelişimini ve siyasi rolünü ele almaktadır. Kitap, Patrikhane’nin 1453 yılından itibaren Osmanlı

İmparatorluğu'nda kazandığı hukuki statüyü, günümüzdeki durumu ve Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türkiye açısından önemini analiz etmektedir. Ayrıca kitap, Patrikhane'nin hem dini hem de siyasi bir güç olarak geçirdiği evrimi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecindeki yerini ele almaktadır. Özyurtkan kitabında, Patrikhane'nin Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde nasıl bir rol oynadığını ve özellikle Avrupa Birliği müzakereleri çerçevesinde nasıl bir hukuki ve siyasi sorun oluşturduğunu tartışmaktadır. Sonuç olarak kitapta, Patrikhane'nin sadece bir dini kurum olmadığı, aynı zamanda tarih boyunca ve günümüzde önemli bir siyasi aktör olduğu, Patrikhane'nin hukuki statüsü ve siyasi etkileri üzerinden, Türkiye'nin egemenlik hakları ve uluslararası ilişkilerdeki konumu ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Aydın (2023), “Hristiyanlık Tarih, İnanç ve Uygulama” adlı kitabında, Hristiyanlık dininin tarihsel gelişimi, temel inançları ve pratik uygulamaları, Hristiyanlığın doğuşundan modern zamanlara kadar geçen süreci ele alarak, bu dini anlayışın çeşitli evreleri incelenmektedir. Yine bu kitapta, Hristiyanlık inancının siyasi ve sosyal olaylara, bilimsel gelişmelere ve değişen entelektüel fikirlere nasıl tepki verdiği ve bu etkileşimlerden nasıl dönüştüğü ele alınmaktadır. Hristiyanlığın Türkiye’de yeterince tanınmadığı tezinden hareketle, bu dinin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki durumu incelenmektedir.

Gökçen (2014), “Ortodoks Üçgeni Yunanistan, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus” adlı kitabında, Yunanistan, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus bölgesi arasındaki siyasi ve dini ilişkileri incelemiştir. Eser, Yunanistan, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus arasındaki tarihsel bağları, dini ve siyasi etkilerini, özellikle Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından ele almaktadır. Kitapta, Yunanistan'ın uluslararası politikalarındaki Ortodoks Hristiyanlığının rolü, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin bu politikadaki yeri ve Pontus bölgesiyle olan tarihi ve siyasi ilişkileri üzerinde durularak Ortodoks Hristiyanlığın Türkiye üzerinde oluşturduğu siyasi baskılar ve etkiler analiz edilmektedir. Gökçen kitabında, Ortodoks Hristiyanlığın Yunanistan ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi aracılığıyla Pontus bölgesi üzerindeki etkilerini ve bu etkinin Türkiye'nin milli çıkarlarına nasıl tehdit oluşturduğunu gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak kitapta, Ortodoks Hristiyanlığın tarih boyunca ve günümüzde siyasi bir güç olarak Türkiye'ye karşı kullanıldığı ve bunun Türkiye'nin milli çıkarlarına karşı önemli bir tehdit oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Kitap, Yunanistan, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus arasındaki ilişkiyi bu bağlamda ele almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL FENER RUM PATRIKHANESİNİN VE RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihsel süreci açısından incelenip, bu süreçte Hristiyanlıkta Doğu bloğu olarak adlandırılan Ortodoksluk mezhebinin dini müziği üzerindeki Batı etkilerinin saptanması ve bu etkileşimin, o dönemin şartları doğrultusunda ve ilahilerdeki farklılaşma bağlamında incelenmesidir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi tüm dünya Ortodokslarının bağlı olduğu kurum olması nedeniyle ve daha önce bu kurumun dini müzik bağlamında çok fazla incelenmemiş olması bu araştırmayı önemli kılmaktadır. İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesi'nde, Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel süreci üzerine yapılmış olan bu tez çalışmasının, Roma İmparatorluğu Ortodoks Mezhebi, Ekümeniklik ve Patrikhane'nin yerini ve önemi araştırılmaktadır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Rum Ortodoks Dini Müziği'nin tarihsel süreci hakkında birlikte yapılan ilk araştırma niteliğini taşımaktadır. Akademik araştırma için peder, muganni, Ortodoks Kilise Cemaati, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışanları ile soru cevap şeklinde ilk defa görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelere araştırmacılar rahatlıkla ulaşabilecek ve kaynak olarak kullanabileceklerdir. Daha önce birden fazla başlığı bir arada toplayan bir araştırma yapılmamış olması, bu yönde yapılacak olan çalışmalara örnek teşkil edebilmesi bakımından önem arz etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

“İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel süreci nasıldır?” sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Müzik ile din arasında nasıl bir etkileşim vardır?
2. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesi Repertuarı nasıldır?
3. Aya Yorgi Kilisesi'ni diğer Ortodoks Kiliselerinden ayıran özellikler nelerdir?
4. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin özelliği nedir?

5. Aya Yorgi Kilisesi'nde kütüphane (arşiv) bölümünün özeliği nedir?

6. Aya Yorgi Kilisesi'nin cemaatinin özellikleri nelerdir?

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Patrikhane'nin tarihsel sürecinde hangi patriklerin görev aldığı, patrikhanenin siyasi ilişkilerden yaşadığı etkiler ve bu etkiler karşısında izlediği politikalar, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin bulunduğu topraklardan yani Anadolu kültüründen etkilenişi ve bu kültürel etkileşimin Rum Ortodoks dini müziğine yansımaları, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi içerisinde yer alan Aya Yorgi Kilise 'sindeki sabah ve akşam ibadetleri bu araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Bu araştırma;

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi,

Rum Ortodoks Dini Müziği,

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi kütüphanesi,

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi içerisinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi,

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Aya Yorgi Kilisesi mugannisi, pederi, kilise çalışanı ve cemaati ile yapılan görüşmeler,

Aya Yorgi Kilisesi sabah ibadetleri, akşam ibadetleri, Pazar ayinleri ve paskalya ayinleri,

Yüksek Lisans programı için ayrılan süre,

Araştırmacının maddi olanakları ile sınırlıdır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu kısımda araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi ele alınmıştır.

4.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, literatür taraması ve olgubilim desenini baz alan betimsel bir araştırmadır.

Hali hazırda var olan ya da geçmişe ait kaynakların araştırılması, toplanması, incelenmesi işlemine 'Literatür Taraması' denir (Karasar, 1998: 77).

Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Olgubilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 70).

Olgubilim (fenomoloji/phenomology) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 71).

Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımlamamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 72).

Betimsel araştırma, var olan bir olayı nicel ya da nitel yönden betimleyen bir araştırma türüdür (McMillan ve Schumacher, 1984: 26). Betimsel araştırmada amaç, evrenin ya da bu evrenden rastgele seçilen bir örneklemin doğru bir şekilde tanımlanmasını sağlamaktır (Simon & Burstein, 1985: 67).

4.2. ARAşTIRMANIN ÇALIşMA GRUBU

Bu araştırmanın çalışma grubunu; İstanbul Fener Rum Patrikhanesi içinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi eski baş muganni yardımcısı, Patrikhanede görev yapan bir kilise mugannisi, kilise cemaatinden bir kişi, İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde bulunan kütüphane çalışanı bir kişi ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Patriği I. Bartholomeos Hazretleri oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Uzmanlara, kendi uzmanlık alanları doğrultusunda sorular yöneltilmiştir.

Tablo 10. Görüşme Yapılan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Çalışanlarının Demografik Özellikleri

Din Görevlilerinin Adı-Soyadı	DİMİTRİS ARHONDONİS (I.BARTHOLOMEOS HAZRETLERİ)	NİKOLAY MEYDAN	KOSTAS PÜSKÜLOĞLU	MİLTİADİS PAPPAS	YORGİ KÖSEOĞLU	NİKO SAYDAM
Doğum Tarihi	29.02.-1940	15.06.-1986	04.08.-1979	1970	04.07.1962	18.08.-1982
Eğitim Durumu	Heybeliada Ruhban Okulu Teoloji Bölümü ve Gregoriana Üniversitesi kilise hukuku doktorası	Lise Mezunu	Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi Yüksek Lisans	Dr.	Yunanistan Makine Mühendisliği Bölümü	Selanik Aristoteles Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İstanbul Fatih Üniversitesi Biyoloji Bölümü.
Din Görevliliğine Başladığı Tarih	1961-1991 Diyakos 1991-2024 Patrik	Din Görevlisi Değil	Din Görevlisi Değil	1987	Muganniliğe 10 yaşında başlamıştır. 1977	2017-2020 Diyakos 2020-2024 Pederlik
Patrikhanede Görev ve Ünvanı	Patrik Hazretleri	Kütüphane Müdür Yardımcısı	Patrikhane Cemaati	Eski Sol Baş Muganni Yardımcısı Unvan: 1.nci Dom	Aya Yorgi Kilisesi Mugannisi	Peder
İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde Görev Süresi	33 Yıl (1991-2024)	15 Yıl (2009-2014) (2014-2024)	12 Yıl (2012-2024)	10 Yıl (1989-1999)	7 Yıl (1977-1980) (2020-2024)	Beyoğlu Metropolitliğinde kadrolu görevlidir.
Çalıştığı Kurum	İstanbul Fener Rum Patrikhanesi	İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Kütüphanesi	İstanbul Fener Rum Patrikhanesi	İstanbul Fener Rum Patrikhanesi	İstanbul Fener Rum Patrikhanesi	İstanbul Beyoğlu Metropolitliğine Aya Triada Kilisesi.
Görüşme Şekli	Mail	Yüz Yüze	Yüz Yüze	Yüz Yüze	Yüz Yüze	Yüz Yüze

Tablo 1'e bakıldığında, görüşme yapılan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Patriği I. Bartholomeos Hazretleri, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Kütüphane çalışanı, Aya Yorgi Kilisesi cemaatinden bir üye, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi içinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi eski baş muganni yardımcısı, şu an hâlâ kurumda çalışmakta olan bir muganni ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesine bağlı, Beyoğlu Metropolitliği Pederi görülmektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Patriği I. Bartholomeos Hazretleri hariç diğer din görevlilerinin her biriyle ayrı ayrı görüşmeler yapılarak, hizmet verdikleri kurum olan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Aya Yorgi Kilisesi ve Rum Ortodoks Dini Müziği üzerine görüşleri alınmış, Rum Ortodoks Dini Müziğini İstanbul ekolu bağlamında değerlendirmeleri istenmiştir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Patriği I. Bartholomeos Hazretlerinin görüşleri, iş yoğunluğundan dolayı mail aracılığıyla alınmıştır.

4.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışanları ve içinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi mugannileriyle, cemaat üyesiyle ve Patrikhaneye bağlı Beyoğlu Metropolitliğinde kadrolu Peder ile ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Kütüphanesi çalışanı ile görüşmeler yapılmıştır. Bu sebeple araştırmada, bilimsel araştırma yöntemlerinden “Görüşme Tekniği” kullanılmıştır. Görüşme, beceri, duyarlık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi birçok boyutu içine alması açısından hem sanat hem de bir bilimdir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde pek çok sosyal bilim alanında görüşme, etkili bir veri toplama yöntemi olarak yerini almıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 119). Görüşme, nitel araştırmalarda yararlanılan bir veri toplama tekniğidir (Punch, 2005: 145). Kişilerin duygularının, düşüncelerinin, tutumlarının, tecrübelerinin ve şikayetlerinin anlaşılabilmesi için etkili bir tekniktir (Sevencan ve Çilingiroğlu, 2007: 48).

Çalışmada “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Modeli” kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından hazırlanan sorular üzerinde yanıtlayıcının kısmen düzeltme, düzenleme hakkı vardır. Sorgulayan ve yanıtlayan, bazı soruları birlikte yeniden düzenleyebilirler (Sönmez ve Alacapınar, 2019: 187). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacı önceden belirlenmiş bir dizi soru hazırlar; ancak görüşme sırasında katılımcının verdiği yanıtlara göre soruların sırasını değiştirebilir ya da gerektiğinde yeni sorular ekleyebilir. Bu esneklik, görüşmenin doğal bir akış içinde ilerlemesine ve katılımcının perspektifinin daha kapsamlı bir şekilde

ortaya konmasına olanak tanır (Patton, 2015: 342). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşme öncesi ve sonrası aşamalar, görüşmenin niteliğini ve elde edilen verilerin doğruluğunu sağlamak açısından önem taşır. Bu araştırmada, görüşmeler öncesinde ve sonrasında her bir uzman kişi için aşağıda belirtilen işlem basamakları takip edilerek hazırlıklar yapılmıştır. Uzmanların kendi için görüşme süreleri farklılık göstermiş ve her bir uzmanla en az iki saatlik görüşme yapılmıştır.

4.3.1. Görüşme Öncesi Hazırlıklar

Görüşme Amacının Belirlenmesi; yarı yapılandırılmış görüşmenin amacı, araştırma sorularına ve genel çalışma bağlamına uygun olarak belirlenmiştir. Araştırmacı, görüşmenin hedeflerini netleştirip, görüşmeden elde edilmesi beklenen bilgileri tanımlamıştır.

Görüşme Sorularının Geliştirilmesi; sorular, ana konular çerçevesinde yapılandırılmış olsa da katılımcıların yanıtlarına göre esneklik gösterilecek şekilde hazırlanmıştır. Bu aşamada, temel soru çerçevesi belirlenerek belirli konu başlıkları altında rehber niteliğinde sorular oluşturulmuştur. Hazırlanan görüşme soruları, alanında uzman olan müzikologlara sunularak görüşleri alınmış ve sorular revize edilmiştir.

Katılımcı Seçimi ve Etik Onay; görüşmeye katılacak bireyler, araştırma amacına uygun olarak seçilmiş ve etik ilkeler çerçevesinde bilgilendirilmişlerdir. Katılımcılara görüşmenin amacı, süresi, katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve elde edilen verilerin gizliliğinin sağlanacağı bilgisi verilmiştir.

Ortam Hazırlığı; görüşmeler katılımcıların kendilerini rahat hissedecekleri ortamlarda gerçekleştirilmiştir.

4.3.2. Görüşme Sonrası Aşamalar

Veri Çözümleme; görüşmelerin ses kayıtları dinlenerek yazılı metinler elde edilmiştir. Elde edilen metinler içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiştir. Veriler, araştırma sorularına cevap olacak şekilde temalar altında gruplandırılarak analiz edilmiştir.

Görüşme Notlarının İncelenmesi ve Yorumlanması; görüşme sırasında alınan notlar, ses kayıtlarından elde edilen notlar ile karşılaştırılarak temalar doğrultusunda

analiz edilmiştir. Bu aşamada, katılımcının görüşme sırasında sergilediği duygu ve davranışlar da değerlendirmeye alınmıştır.

Geri Bildirim ve Katılımcıya Teşekkür; katılımcılara görüşmeye katkılarından dolayı teşekkür edilerek ve gerekli durumlarda, görüşme sırasında elde edilen veriler hakkında geri bildirim verilmiştir. Bu geri bildirim süreci, katılımcıların araştırmaya bağlılığını pekiştirir ve etik bir uygulama olarak önem taşımaktadır.

Verilerin Depolanması ve Gizliliğin Sağlanması; elde edilen tüm veriler, katılımcıların kimlik bilgilerini koruyacak şekilde güvenli bir ortamda saklanmıştır. Gizlilik ilkelerine uygun olarak verilerin anonimleştirilmesi sağlanır ve araştırma bitiminde gereksiz veriler imha edilmiştir.

Bu süreçler, yarı yapılandırılmış görüşmenin bilimsel geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmakla birlikte, araştırmanın etik ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmesine de olanak tanımaktadır.

Araştırmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 27.01.2023 tarihli 2023/25 nolu kararıyla onaylanmıştır.

4.4. VERİLERİN ANALİZİ

Bu araştırmada veri analizi olarak, “Betimsel Analiz” ve “İçerik Analizi” kullanılmıştır.

Betimsel analiz, araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık bir şekilde belirlendiği araştırma yöntemidir. Burada elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 239).

İçerik analizi, araştırmacıların iletişimlerini analiz ederek insan davranışını dolaylı bir şekilde incelemelerine olanak tanıyan, genellikle yazılı olan, fakat mutlaka yazılı olmak zorunda olmayan bir analiz türüdür. Ders kitapları, denemeler, gazeteler, romanlar, dergi makaleleri, yemek kitapları, şarkılar, politik konuşmalar, reklamlar, hatta her türlü iletişimin içeriği analiz edilebilir. Bir kişinin veya grubun bilinçli ve

bilinçdışı inançları, tutumları, değerleri ve fikirleri sıklıkla iletişimlerinde ortaya çıkar (Fraenkel & Wallen 2008: 472).

Yıldırım ve Şimşek içerik analizini; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması gibi 4 farklı yöntemle, görüşme, gözlem veya dokümanlar yoluyla elde edilen nitel araştırma verilerinin analizi şeklinde açıklamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 228-239).

Bu çalışmada içerik analizi oluşturulurken ilk olarak tema belirlenmiş ve belirlenen temaya göre kategoriler saptanmıştır. Kategoriler içinde kodlar belirlenerek, katılımcıların temalara olan cevapları kategoriler ve kodlar bağlamında değerlendirilerek tablo şeklinde gösterilmiştir. En son olarak da tabloda, her bir temaya kaç katılımcının katıldığına dair frekansı sayı olarak belirtilmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMU

Araştırmanın bulgular kısmında yapılan uzman görüşmelerinde, Tablo 10’da yer alan sıralama baz alınmamıştır.

5.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Tablo 11. Birinci Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi

Tema	Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar	Frekanslar
Müzik ile Din Arasındaki Etkileşim	Kilise Mugannileri	Muganni yetişmediği	1, 2, 3	3
		Muganninin ilahi okuyuş yönteminin cemaati etkilediği	1, 2, 3	3
		Muganninin kilisedeki rolü	1, 2, 3	3
	Ortodoks Dini Müziği	Osmanlı’nın olumlu etkilediği	1, 3	2
		Kültür, müzik ve dinin etkileşim içinde olduğu	1, 2, 3	3
		Cumhuriyet döneminin bir etkisinin olmadığı	1, 2, 3	3
		Kökeninin Yunan müziğine dayandığı	1, 2, 3	3
		Çok sesliliğin kabul görmediği	1, 3	2
	Ortodoks Dini Müziği yapısı	Monofonik yapıda olduğu	1, 2, 3	3
		Müziğin tüm dünyada ortak dil olduğu	1, 3	2
		Reformun kırılma olduğu	1, 3	2

“Müzik ile din arasında nasıl bir etkileşim vardır?” Şeklinde belirlenen birinci alt probleme ilişkin bulgulara, aşağıda yer alan sorularla cevap aranmıştır.

Birinci alt probleminin bu kısmında, Uzman 1, Uzman 2 ve Uzman 3’ün verdiği cevaplar değerlendirilmiştir.

Müzik ile din arasında nasıl bir etkileşim vardır?

Uzman 1: “Müzik, din, dil birbirine bağlı ve bir birbirleriyle etkileşimli etkenlerdir. Dinin yayılması için temel etken dildir ve müzik bunu desteklemektedir. Muganninin okuyuşundan okuyuşuna göre bazen müzik dinin önüne geçebilmektedir. Kilisedeki cemaat eski Yunancayı tam bilmediği için, müziğin verdiği hissiyat ile dua etmektedir.”

Uzman 2: “Din müziği inanca ve dua etmeye yardımcı oluyor. Bunu sağlamıyorsa ya muganniler görevini iyi yapamıyor ya da seçilen repertuar uygun değildir.”

Uzman 3: “İlahileri okurken müziğin önemli bir yeri vardır. Muganni ve peder olarak kilisede ibadet esnasında 5 duyu da kullanılmaktadır ve ilahileri güzel okumak cemaati etkilemektedir.”

Üç uzman da müziğin din için bir araç olarak kullanıldığını ve her daim var olduğunu vurgulamıştır. Birbirlerinden farklı olarak Uzman 1 muganni okuyuşlarında din ve müzikte dil olgusunun önemine de vurgu yaparken, Uzman 2 ve Uzman 3, muganni okuyuşlarında, muganni maharetine, eğitimine ve cemaati etkileyici okuyuşuna vurgu yapmıştır. Müzik, dil, din olguları topluluğu oluşturan bireylerin kültürel farklılıklarıyla şekil alabiliyorken aynı zamanda bu üç olgu, o topluluğun temel dinamiklerini değiştirebilecek güce sahiptir diyebiliriz.

Ortodoks dini müziğin tarihsel sürecinde en önemli kırılma noktası nedir?

Uzman 1: “Kırılma noktası 4. yüzyılda oluşmaya başlamıştır. 8 yüzyılda da notasyon sistemi ortaya çıkmasıyla devam etmiştir. 15. yüzyıla kadar karışık işaretlere sahip notasyon zamanla sadeleşerek kullanımda kalmıştır. 1814 yılında yapılan reform ile 20 işaret kalmıştır. Nazariyatlara da basitleşme gelmiştir.”

Uzman 2 uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3: “... Batı müziğinin kilise içinde kullanılması aslında Bizans Müziği’nin kiliseden koptuğunu göstermektedir. İstanbul ekolünü hazım edemeyen

kiliseler Batı müziğini kullanmaya başlamışlardır. Hamparsum notası da bir kırılma noktasıdır. Bu şekilde Türk sanat müziği ile Bizans müziği arasındaki ilişki anlam bulmaktadır.”

Uzman 1 Rum Ortodoks dini müziğinde reform çalışmalarını önemli kırılma noktası olarak nitelendirirken, Uzman 3 çoksesliliğin kilise içinde kullanımının, Bizans Kilise müziğini tamamen yok etmesi ve İstanbul ekolüne karşı gelmesi adına kırılma noktası olabileceği şeklinde yorumlamıştır. Rum Ortodoks Dini Müziğinde reform çalışmaları, eskiyi yok etmeden, eskinin üzerine yeniyi devşirme şeklinde uygulanması önemli bir kırılma noktası olarak yorumlanabilir. Geleneklere bağlı kalınarak yapılan bu devşirme, muganniler için büyük kolaylık sağlamış olup, ilahilerin günümüze kadar gelmesine de katkı sağlamıştır diyebiliriz.

“Müziğin kaynağında din vardır” sözü sizin için ne ifade eder?

Uzman 1: “Müzikte din vardır. Her millette, dini ve halk müziği olmak üzere iki müzik bulabilirsiniz. Klasik müzik her dönemde olmaz ama dini müzik her dönemde vardır ... Yaşadığımız için, güneş için, sağlığımız için şükretmeliyiz. Şükür dua ile olur, dua ile müzik birlikte kullanılmaktadır.”

Uzman 2: “Dini müziğin temelini ilahiler oluşturmaktadır. Allah’a şükrederken nasıl neşeli dualar edilirse, cenaze dualarında da üzüntümüzü yine müzik temelli ilahilerle ifade ederiz. Müzik tüm dünyada ortak bir dildir ve yüzlerce insanı bir araya getirir. Dinde de bu yardımcı olgudan faydalanılır.”

Uzman 3: “Müzik, din ve kültür birbiriyle bağlantı içinde olgulardır.”

Uzman 1, bu soruda dini müzik olgusuna ve temelinde şükür dualarına ve bu dualarda müziğin araç olarak kullanımına dikkat çekerken, Uzman 2, yine ilahilere dikkat çekerek, müziğin tüm dünyada ortak bir dil olması özelliğinden dinde faydalandığını vurgulamıştır. Uzman 3 ise bunlardan farklı olarak, kültür olgusuna dikkat çekmiştir. Müzik ve dinin olduğu yerde topluluklardan ve dolayısı ile kültürden bahsetmek ve bunların hepsinin birbirini beslemesi yadsınamaz bir gerçek olarak görülmektedir

Rum ortodoks dini müziğine dair kilise mugannileri nasıl bir eğitime tabi tutuluyor?

Uzman 1: “Çeşitli tarihlerde yapılan mübadeleler ve göçler sebebiyle cemaatin ve Rumların azalması ve Ruhban okulunun kapanması sebebiyle muganniler için bir eğitim kalmamıştır. Muganniler patrikhanede ve kilisede usta çırak ilişkisi ile yetiştirilmelidir. Fakat şuanda bu eğitim verilememektedir. Dolayısı ile Yunanistan’dan muganni getirilmektedir.”

Uzman 2: “İstanbul’da Musiki Severler Derneğinde eğitim alarak yetişen muganniler gençlere ve çocuklara eğitim vererek korolar oluşturmaktadır. Eskiden patrikhanede muganni yetişmekteydi fakat artık patrikhanede muganni yetişmemektedir.”

Uzman 3: “Muganniler Musiki Severler Derneğinden temel müzikal eğitim almaktadırlar, sonrasında ise, kiliselerde usta çırak ilişkisi ile muganniliklerini geliştirmektedirler. Muganniler, ustalardan aldıkları meşk eğitimini, dini eğitimleriyle birleştirerek gelenekselci bir eğitim almaktadırlar.”

Uzman 1, Rum cemaatinin azalması sebebiyle muganni yetiştirilemeyişinden bahsederken, Uzman 2 ve Uzman 3 ortak olarak İstanbul’da Musiki Severler Derneğinin muganni adaylarına eğitim verdiğinden bahsetmiştir. Genel olarak 3 uzmanın da ortak görüşü, Patrikhanede artık muganni yetişmediği yönündedir. Uzman 1, artık mugannilerin Yunanistan’dan getirildiğini belirtirken, diğer uzmanlar ise görüşme sırasında bunu destekleyici ifadeler kullanmışlardır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve bünyesindeki Aya Yorgi Kilisesinde Muganni yetiştirilememesinin altında yatan temel etken olarak, Ruhban Okulunun Türk eğitim sistemine uygun hale getirilemeyişi gösterilebilir.

Ortodoks dini müziğinin monofonik yapısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Uzman 1: “Ortodoks dini müziğinde eski yunandan itibaren monofonik bir yapı kullanılmıştır ve 1740'larda çok seslilik denenmiş fakat başarılı olunamamıştır. ... Avrupa'da ondokuzuncu yüzyılda aydınlanma akımının etkisinde kalarak Yunanlılar org ve çok sesli olarak dini müziği icra etmişler fakat tutulmamıştır.”

Uzman 2: “Ortodoks dini müziğinin temeli Bizans Kilise Müziğine ve Yunan modlarına dayandığı için monofonik yapıdadır.”

Uzman 3: “Özellikle kilise müziğinde dem olduğu için hem monofonik hem de zengindir. Örneğin notalarda üfleme sesi, özellikle rast makamından do ve sol sesinde dem yapılır ve bu baya zenginleştirir. Dem, hem muganni okurken makamı kaybetmemesi hem de eşlik etmesi ve duyulması için kaidelerin yapılmasıdır. Bir nevi monofonik bir süslemedir. Monofonik yapı çok sesliliğe göre çok daha doğaldır.”

Uzman 1 ve Uzman 2 Ortodoks dini müziğinin temelini Bizans Kilise müziğine ve Yunan modlarına dayanması sebebiyle monofonik yapıda olduğunu belirtmiştir. Uzman 3, tek seslilikte süsleme biçimi olan dem kaidesinden bahsederek, çoksesliliğe göre daha yalın süslemeler içerdiğine vurgu yapmıştır. Rum Ortodoks dini müziğinin, doğduğu tarihten beri tek sesli kurallar bütünü içinde oluşması, makamsal müziğin polifonikleşmeye müsaade etmeyeceği, etse de yalın ama enstrümansız oluşunu beslemeyeceğini ve zorlama bir denemeden öteye gidemediğini uzmanların görüşleri de ispatlar niteliktedir.

İstanbul fener rum patrikhanesinde ve rum ortodoks dini müziğinde osmanlı etkileri nasıl oldu?

Uzman 1: “Bizanslıların Osmanlılarla ilişkileri, İstanbul’un fethinden çok önceye dayanmaktadır. Müzik tarafından baktığımızda Bizans İmparatorluğu’ndaki saray müziği, Osmanlının İstanbul’u fethi ile aynı taşlar üzerine kendi sarayını kurması ile, muhtemel bir etkileşim var, fakat bununla ilgili bir kaynak bulunmamaktadır. Muhtemelen klasik Osmanlı Müziği Bizans İmparatorluğu’nda zaten bulunmaktaydı çünkü Bizans’ta da kaynaklarda var ve eserlerde mevcut. Fakat başka bir notasyon sistemine sahip olduğu için eserleri okunamamaktadır. Örneğin bazı kiliselerde fresk görünmekte, miskal görünmekte, tambur görünmekte, bu aletler olduğuna göre bunların müziği de vardır; mantığı ispat niteliğindedir. Osmanlı müziği ve Rum müziği tek sesli olduğu için, aralıklarda aynı olduğu için melodiyi benimseyip güfte giydiriyordu. Bu günümüze kadar gelmiştir. Güfte giydirme konusunda Rumlar ve Türkler çok iyidirler.”

Uzman 2 uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3: “Müzik konusunda herhangi bir etki olmamıştır. Ama Osmanlı Devleti mugannilerden baya faydalanmıştır. ... Osmanlı İmparatorluğunun ve padişahlarının, mugannilerden şu melodiyi çıkartın dediklerinde mugannilerin o melodileri Bizans notasyonuna döküp okumaları konusunda faydalanmışlardır. Osmanlı

İmparatorluğunun Kiliseye olumsuz bir etkisi olmamıştır. Hatta Fatih Sultan Mehmet olmak üzere birçok Osmanlı padişahına ilahiler bile yazılmıştır.”

Uzman 1, fetihten önce Bizans, fetihten sonra Osmanlı İmparatorluğu olan topraklardaki kültür ve müzik etkileşimini ispatlarıyla vurgularken, iki imparatorluğun da kültüründe, dini müziklerinde ve enstrümanlarında Rumlarla Türklerin nasıl kaynaştığını anlatmaktadır. Uzman 3 ise, müzik konusunda Osmanlı'nın olumsuz bir etkisi olmadığını, fakat birçok padişaha Rum muganniler tarafından ilahiler yazıldığına dair, daha önce hiçbir kaynakta karşılaşılmayan bir bilgi sunmuştur. Kültür, müzik ve din birbirinden ayrı düşünölemeyecek olgular olması sebebiyle, toplumların temel dinamiğini oluşturan bu olguların, bulundukları topraklarla bütünleşmesi ve o topraklarda daha sonrasında hangi toplum hüküm sürse de bu harmoniden etkileneceği âşikardır diyebiliriz.

İstanbul fener Rum Patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde cumhuriyet dönemi etkileri nasıl oldu?

Uzman 1: “Osmanlı dönemi ya da Cumhuriyet dönemi müzikte çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak siyasi gelişmeler müziği etkilemiştir. ... 1950 başlarında buradaki Rumların bazıları Türk vatandaşı, bazıları Yunan vatandaşı, bazıları Sırp vatandaşıydı. Hiç fark etmezdi. 1923 yılında Vatikan'ın baş mugannisi Yunan vatandaşı olduğu için hükümet tarafından iki kere okumaları (ilahi okumaları) engellendi. Muganni aslında doğma büyüme Türkiyeli olmasına rağmen Yunan vatandaşıydı. Dışardan gelmemiştir. 1964'de en önemli kurucularımızdan baş muganni sınır dışı edilmiştir.”

Uzman 2 uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3: “Cumhuriyet döneminde büyük bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı döneminde kilise de özellikle ibadette serbestlik ve özgürlük vardı ve bu özgürlük Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Kilise haricinde azınlık hakları Osmanlı döneminde Cumhuriyet dönemine göre daha iyiydi. ... Lozan başlı başına azınlıklar için bir baskı oluşturmuştur.”

Uzman 1 ve Uzman 3'ün ortak görüşü, Rum Ortodoks Dini Müziğinde Cumhuriyet Dönemi etkilerinin çok olmayışdır. Uzman 1, mugannilere dair vatandaşlık sıkıntılarının kısıtlayıcı oluşundan bahsederken, Uzman 3, Lozan'ın azınlık konumundaki Rumları, sosyal hayatlarını ve dolayısı ile din ve dini müziği etkilediğini

vurgulamıştır. Cumhuriyet Dönemi sonrası Türk vatandaşı olmayan mugannilerin görevlerini yerine getirmelerinde yaşadıkları sıkıntılar, Lozan Antlaşması maddelerine dayanmaktadır. Lozan Antlaşmasına göre, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi çalışanları, Rum asıllı olsalar dâhi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları gerekmektedir.

Rum Ortodoks dini müziğinde reform çalışmalarına dair neler söylersiniz?

Uzman 1: “Reform çalışmaları, ihtiyaç olduğu için bir kaç kez denenmiştir. Fakat üç hocalar dönemindeki reform en kapsamlısıdır. ... Ayrıca, eski yazıda insanların ne okuduklarını bilmeden ezbere okumaları da reform ihtiyacının doğduğu noktalardan biridir.”

Uzman 2 uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3: “Reform çalışmaları çok hoşuma gitmiyor açıkçası. Kilise müziği her zaman köklerine bağlı kalmalıdır. Mesela iki sesli dem, ikinci ses ve usulden uzaklaşmaların kulağa hoş geldiğini düşünüyorlar ama hoş değil. O yüzden reformdan yana değilim. Reform hem basite kaçma hem de köklerine bağlı olmayan, yani geleneksel değil. Örneğin İstanbul usulü var bunu daha modernize ve şarkı gibi yapmaları üslup değişikliği oluyor ve bu reform gibi yansıtıyorlar.”

Uzman 1, Rum Ortodoks Dini Müziğindeki reform çalışmalarının nasıl bir ihtiyaçtan doğduğundan ve yeni notasyonun eski yazıya göre okumaları ne denli kolaylaştırdığından bahsederken, Uzman 3, reform çalışmasını sadece çokseslilik denemeleri olarak ele alıp ilahilerin daha süslü ve şarkı gibi okunmalarının sakıncalarına değinmiştir. Yenilik çalışmaları, geçip giden zamanla doğru orantılı olup, her alanda kendini göstermiştir. Reform çalışmalarını, sadece çokseslilik olarak nitelendirmek eksik kalacaktır. Zira yeni notasyonun bu akımla gerçekleştiği ve günümüze kadar geldiği gerçeği bunu ispatlar niteliktedir. Ancak reformun çokseslilik denemelerini de bünyesinde barındırması bir gerçektir.

Rum Ortodoks dini müziğinde, geçmiş yüzyıllarda denenen çok seslilik çalışmalarına patrikhanenin ve sizin bakış açınız nedir?

Uzman 1: “1750’lerde Metropol toplantısında Rum Ortodoks dini müziğinde çok seslilik için sinod (toplanan din adamları) ikna edilmiştir, ancak papazların ikna edilmesine rağmen baş okuyucunun tutucu tarafı kuvvetli olduğundan dolayı kabul görmemiştir. Siyasi bir alt sebebe bağlı olmayan çokseslilik denemeleri, bazı kiliselerde

cemaat toplayabilmek, cemaat sayılarını artırabilmek adına kullanılan bir araçtır. İstanbul ekolünde her zaman çokseslilik denemeleri heyet tarafından reddedilmiştir.”

Uzman 2 uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3: “Patrikhane çok sesliliğin geleneksel dini müziğe aykırı olduğunu düşünüyor. Buna şöyle örnek verebilirim. Yunanistan’ın korfu adasında özellikle İtalyan kökenli halk çoğunlukta olduğundan dolayı bazı kiliselerinde çok seslilik vardır. Bende kiliseye çok sesliliği hem uyumlu hem de uygun bulmuyorum.”

Uzman 1 ve Uzman 3’ün ortak vurgusu, İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde çokseslilik çalışmaları dönem dönem gündeme gelse dâhi, Kilise Kurulu tarafından asla kabul görmemiştir. Rum Ortodoks Dini Müziğinin, monofonik temellere dayanıyor olması ve bu sebeple yapı gereği, süslemelerden uzak, daha yalın olması ve kilisede çalgı barındırmayışı, teknik olarak çoksesliliğe uygun olamayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Rum Ortodoks Kilisesi'nde kullanılan dini müziğin kökenleri nereye dayanıyor? Günümüze kadar bu müzik nasıl evrildi?

Uzman 1: “Kökeni eski Yunan müziğine kadar dayanmaktadır. Bizans Kilise müziğinin ise ta kendisidir. Dil ve din bir araç olduğu için ikisinin birleşimiyle dinamizmi ortaya çıkmaktadır. Metinler okunarak ve metinlerin vurgularından bir notasyon sistemi geliştirilmiştir. ...Mesela on dördüncü yüzyılda önemli iki bilgin kişi iki tane müzik nazariyat kitabı yazmışlar. Bakıyorsunuz milattan önceki 5. Yüzyıldan farkı yok. Bu kitaplar temel kabul edilmektedir.”

Uzman 2: “Rum Ortodoks dini müziğinin temeli Bizans müziğine dayalıdır. Bizans müziğinin kökleri de Yunan musikisidir. Aynı makamlar değişik isimlerle eski Yunan, Bizans ve Türk müziğinde de vardır. En önemli özelliği de monofonik yapıda oluşudur.”

Uzman 3: “Rum Ortodoks dini müziğinin kökenleri, antik yunandaki tiyatrolara kadar dayanmaktadır. Mesela koroda bir sopayla epik bir şiir okunuyor ve şiirinde bir ritmi vardır. ... Ritim ile birlikte kilise müziği 4. ve 5. yüzyılda başlıyor. Yeni roma ile birlikte ritim kilisenin içene entegre olmaktadır. Benim bildiğim en eski yazılı notalı ilahi 6. yüzyıla dayanmaktadır. Yanlış hatırlamıyorsam yedinci konsilde karara bağlandı. İlahilerin İstanbul usulüne göre ve üç büyük öğretmenin öğrettiklerine göre ilahilerin okunması gerekir. Bu şekilde bir kilise kanunu vardır.”

Uzman 1, Uzman 2 ve Uzman 3 Rum Ortodoks Dini Müziği için, Bizans Kilise Müziğine ve kök olarak Yunan Müziğine dayandığına dair ortak bir görüş bildirmişlerdir. Rum Ortodoks dini müziği çalgı barındırmaması sebebiyle, metinleri ve insan sesini esas kabul etmiştir. Yenilik çalışmalarıyla geleneksel yapısını koruyarak günümüze kadar geldiği yönünde yorumlanabilir.

5.2. İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Tablo 12. İkinci Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi

Tema	Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar	Frekanslar
İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesi Repertuarı	Aya Yorgi Kilisesi	Eşitler arası üstünlüğü olmaması	1,2	2
		Cemaatin ilahileri bilmesinin önemli olduğu	1,2	2
		Pazar ayinlerinin Hz. İsa'ya atfedildiği	1,2,3	3
	Kilise İlahi Repertuarı	Dünya kiliselerine referans olduğu	1,2	2
		İlahilerin şiir ve sözlerinin değişmediği	1,2	2
		Şekil ve notasyonun değiştiği	1,2,3	3
		Diğer Ortodoks kiliselerinden farklı olması	1,2	2
	Seslendirme	Kadın mugannilerinin ilahi okumadığı	1,2	2
		Genç cemaatin ilahileri bilmediği	1,2	2
		Mugannilerin ilahileri makam ile okuduğu	1,2	2

“İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesi Repertuarı nasıldır?” Şeklinde belirlenen ikinci alt probleme ilişkin bulgulara, aşağıda yer alan sorularla cevap aranmıştır.

İkinci alt probleminin bu kısmında, Uzman 1, Uzman 2 ve Uzman 3'ün verdiği cevaplar değerlendirilmiştir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin “eşitler arası birinci” olma özelliği düşünülürse, Aya Yorgi Kilisesinin diğer Ortodoks Kiliselerinden bir üstünlüğü veya özel bir yeri var mıdır?

Uzman 1: “Aya Yorgi Kilise’sinde sağ ve sol koro olmak üzere iki koro vardır. Sağ korunun başındaki ilk okuyucu baş mugannidir. Sol tarafında baş mugannisi vardır. Bunlar Bizans’tan kalma unvanlardır... Eşitler arası birinci diye bir tabir yoktur. Ortodokslukta tüm kiliseler eşittir.”

Uzman 2 : “Genel anlamda patrikhane bir manastır sayılıyor. Kilisesi de Aya Yorgi kilisesidir. Bütün kiliseler aynıdır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi üstün değildir ama özel bir yeri vardır. Bütün dünyadan insanlar patrikhaneye ve kiliseye gelip, hem ziyaret ediyor hem de ayinlere katılıyorlar.”

Uzman 3 uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Bu soruya Uzman 1, “Eşitler arası birinci” diye bir tabir yok derken Uzman 2, Ortodokslukta tüm kiliselerin aynı olduğu fakat Aya Yorgi’nin özel bir yeri olduğuna dair görüş bildirmiştir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Manastır olması ve Dünya Ortodoksları arasında hac merkezi olması sebebiyle özel bir ruhani yanının olması, eşitler arasında özel haklara sahip olduğu ya da birinci mertebede olduğu gibi yorumlanabilir.

Rum Ortodoks dini müziği genel olarak nasıl seslendirilir? Cemaat ilahilere eşlik eder mi?

Uzman 1: “Eskiden İstanbul’da küçük yaşta eğitim olduğu için cemaat kilise müziklerini eşlik edilirdi. İlahiler kalıplaştığı için herkes ilahileri bilirdi. Başka ilahi okununca hemen “aaa” diye tepki gelirdi. Şimdi kiliseye gitmek için gidildiğinden dolayı giden takip etmiyor. Yaşlılar farklı makamda ilahileri bilirdi ve okunduğunda ilahilere eşlik ederlerdi. Şimdi onlar da eşlik etmez oldular.”

Uzman 2: “Genelde bu rolü muganniler üstlenir. Müziğimiz koro müziğidir. Ayasofya’da bir zamanlar korolarda 100 er kişilik gruplar oluşmaktaydı. Sonraki yıllarda bu sayı azalmıştır. 1977 yılında korolarda baş muganni, yardımcı muganni ve 12 kişi bulunurdu. Bütün cemaat ilahilere katılmazdı...”

Uzman 3, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Bu soruya Uzman 1, geçmiş yıllarda kilisede küçük yaşta eğitim verildiği için cemaatin ilahi repertuarına hâkim olduğu, dolayısı ile de eşlik etmesine olanak sağladığı yönünde görüş bildirmiştir. Uzman 2 ise, okuyuculuk işini genelde mugannilerin yaptığını ya da kilise korolarının üstlendiğini hatta bu koroların eskiden daha kalabalık

olduğu fakat şimdilerde sayılarının daha düştüğünü belirtmiştir. Ortodoksluk bağlamında cemaatin repertuara hakim olması ve eşlik etmesi ile kilisedeki ibadetlere katılımı, devamlılığı ve ibadet esnasında ruhani doyumunu artıran etmenlerdir. Ortodoksluk Dini Müziğinde kilisede enstrüman olmaması, insan sesinin ne denli önemli ve çatı görevi gördüğü görüşü cemaat olgusunu önemli kılmaktadır diyebiliriz.

Farklı liturjik (sabah ve akşam ibadeti) dönemlerde, örneğin büyük perhiz ve paskalya icra ettiğiniz müzikte nasıl bir değişiklik oluyor?

Uzman 1: “Genellikle kilise hayatı içinden biz her gün aziz ve azizenin ölüm gününün kutluyoruz. Bunu biz hep Pazar günü kutuluyoruz. ... Sonra buluşma çay, kahve içilir, hatır sorulur, asıl kilise hayatı budur. O yüzden her kilisenin yanında bir okul vardır. Okuldan çıkıp kiliseye, kiliseden okula gidilir. ... Her Pazar günü ve ayinde papaz ilahi söyler ve iki kısma ayrılır o ikinci kısımda çan çaldıktan sonraki kısmı her Pazar aynıdır sadece mod(makam) değişir. Çünkü her hafta bir makama ithaf edilir. Cenaze de farklı 3 takım vardır birinci Hüzzam, ikinci Neva üçüncü rast makamını alır. Sonra başka bir kalıp geliyor 8 ana makam olduğu için 8 ilahi ve her biri bir makamda. Büyük Paskalya Uşşak makamında ilahiler oluyor Uşşak makamı iç açıcı olduğu için. Noel’de ise, Hüzzam makamı vardır. Paskalya öncesi hafta büyük haftadır İsa’nın Kudüs’e girişi ile çarmığa gerilişi ve tekrar dirilişine kadar hergün bir olay anlatılır ve o olaylara göre farklı makamlarda ilahiler okunur.”

Uzman 2: “Sabah ve akşam ayinleri belli bir özelliği olmaksızın sabit dualardan oluşmaktadır. ...Akşam ayininde de gün güzel geçti ise şükür ile geçer. Pazar günleri ise İsa’nın dirilişine adanmış, genelde ruh ferahlığı ve neşe havası içinde bir ayin olur. Ayrıca bir de pazar gününe bir yortu denk geldiyse daha görkemli olur... Paskalya döneminin öncesinde bir kırk günlük dönem, matem dönemine hazırlık yapılıyor. Kırk gün oruç tutuluyor. Paskalya bir gündür. O da Pazar günüdür...”

Uzman 3: “Eğer kiliseye girdiğiniz zaman huzur buluyorsan, demek ki ilahi doğru söyleniyor demektir. ... En önemlisi zamanla detone olmamalıdır. Her anne baba çocuğunun muganni olmasını isteyebilirdi ama her çocuğunda müzikal yeteneği olacak diye bir şey de yok. Kilise müziğinde sekiz tane makam vardır. Makamların arası işaretlerle renklendirilebiliyor. Özellikle büyük haftada yani paskalya da ilk dört gün İsa’nın çilesi anlatıldı için biraz daha hüznünlü ilahiler söyleniyor. Liturji içerisinde de özellikle kutsal üçleme için daha coşkulu ilahiler söylenir. Meryem ana için de var olan

ilahilerde müteviziliğin sembolü olduğu için çok daha şefkatli ilahiler okunur. Paskalyadan önceki oruç döneminde her Pazar akşamında dualarda söylenen ilahilerin bir kısmı Meryem anaya bir kısmı kutsal üçlemeye söylenir. ... Akşam duasında da yüceltme ve hamd olsun denir...

Uzman1, Uzman 2 ve Uzman 3'ün ortak görüşü, Pazar ayinlerinin ne denli önemli olduğu ve Hz. İsa'ya atfedildiği yönündedir. Hz. İsa'nın Kudüs'e çıkışı ve sonrasında çarmığa gerilişi ve sonra tekrar dirilişine yönelik bir ibadet yapılmaktadır. Hristiyanlığın ve hatta Ortodoksluğun temelinde yatan felsefenin ibadetlerle ve ilahilerle resmedilişinin altında yatan yegâne hazinenin metinler, müzik ve insan sesi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Aya Yorgi Kilisesi'nin ilahi repertuarı kim tarafından ve hangi kriterlere göre belirlenmektedir?

Uzman 1: “Eskiden Aya Yorgi kilisesi esas alınarak, dünyadaki bütün Hristiyan kiliselerinde aynı ilahiler okunuyordu fakat şimdi aynı ilahiler okunmuyor. ... Ege'nin birkaç adasında da yerel müzik uygulanmaktadır. Patrikhane kilisesinde ne okuyorsa o okunmalıdır. Bu konuda fetvalar da vardır.”

Uzman 2: “Aya Yorgi kilisesinin ilahi repertuarı asırlardan bugüne kadar gelmiştir. Bunları bilge kişiler, müminler seçmişlerdir. Asırlardır söz ve şiir olarak saklanmıştır. Her bayramın kendine özgü ilahileri vardır. Bu ilahiler pek değişmemiştir...”

Uzman 3, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 1, eskiden Aya Yorgi Kilisesi'nin dünyadaki Hristiyan kiliselerine referans olduğunu, burada okunan ilahiler ile diğer Hristiyan kiliselerinde okunan ilahilerin aynı olduğunu vurgulamıştır. Fakat günümüzde, bölgelere göre Hristiyan kiliselerinde farklı ilahiler okunduğunu belirtmiştir. Uzman 2 ise, Aya Yorgi Kilisesi'nin ilahilerinin bilge kişiler tarafından seçilerek, söz ve şiir yapıları değişmeden günümüze kadar geldiğini vurgulamaktadır. İlahiler, müziksel anlamda çeşitli değişimlere uğrasa da metin-şiir yapılarının temel yapıtaşı olduğu için değiştirilmediği yorumu yapılabilir.

İstanbul Fener Rum patrikhanesi bünyesinde buluna Aya Yorgi kilisesinin ilahi repertuarı diğer Ortodoks kiliselerinin repertuarlarına göre farklılık içeriyor mu? Eğer varsa bu farklılığın nedenleri sizce nelerdir?

Uzman 1: “Hayır farklılık içermiyor ama yerel faktörlerden dolayı kimin etkisi altında kaldı ise ona göre değişebiliyor. Mesela İtalyanlar Venedikli gibi giyiniyor, Venedikli gibi konuşuyor, Venedikli gibi davranıyor. Kıbrıslılar ve Trabzonlular nasıl değişik konuşuyorsa onun gibi.”

Uzman 2: “Şiir ve söz olarak ilahiler değişmez hepsi aynıdır. Ancak müziksel olarak icra edildiği zaman herkes kendi sesine göre değişiklikler yapabiliyor. Fener patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesi daha muhafazakâr ve klasiklere bağlıdır, değişiklik yapılmaz. Ama dışardaki kiliselerde değişiklik olabiliyor. Bazı muganniler kendilerine göre müzikleri ya da makamları değiştirebiliyor. Bize teslim edilenlere sadık kalarak süslemeden devam ediyoruz. Bizde başka kilisede bazen farklı icra edebiliyoruz ama patrikhanede sadık şekilde icra ediyoruz.”

Uzman 3, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Bu soruda Uzman 1, farklılık içermediğini vurgularken, Uzman 2, şiir ve söz olarak ilahilerin değişmediği yönünde detay vermiştir. Uzman 1, farklı bölgelerdeki dil, kültür farklılıklarının ilahilere etkisini vurgulayarak Aya Yorgi repertuarından çok farklı repertuarlar geliştirdiklerine dikkat çekerken, Uzman 2, farklı bölgelerdeki değişiklikleri muganniler bağlamında değerlendirip, mugannilerin müzikal anlamda farklı süslemeler kullanarak Patrikhane ekolünün geleneksel yapısından uzaklaştıklarını belirtmiştir. Dil ve kültür barındığı toplumda dini müziği etkileyen en önemli olgulardır. Dolayısı ile İstanbul Ortodokslukta merkezi bir ekol olsa dahi, İstanbul dışındaki Ortodoks Kiliselerinde farklılıklar olması muhtemeldir. Yine mugannilerin müzikal farklılıklar, süslemeler denemeleri de bu kültürel alt yapıyla doğru orantılı gelişmektedir diyebiliriz.

Müzikal anlamda incelerken Rum Ortodoks dini müziğinde reform olan dönemden önceki ilahileri şu anki muganniler okumakta zorlandığı ve günümüz mugannilerin eski ilahileri hiç okumadığı doğru mudur?

Uzman 1: “Reform sonrası yeni notasyona göre eğitim alan muganniler zamanla eski notasyonu okuyamamaya başlamıştır. Yeni notasyon daha anlaşılır ve kolay olması sebebiyle kısa sürede alışılmış olup günümüzde mugannilerin çoğunluğu eski notasyonu bilmemektedir.”

Uzman 2: “Yazı ve notalar değiştiği için mugannilerin daha iyi okumaları için reformlar yapıldı. Ondan önceki dönem sitenografi gibi daha büyük hece şeklinde anlatılıyordu. Genelde mugannilik yani din müziği hocadan talebeye, kulaktan kulağa

öğrenilmesidir. Nesilden nesile bu şekilde geçmiştir. Hocalar ne kadar eskiye giderse, onlar öğrencilerine aktarıyordu. Hocadan talebeye geçiş olmasaydı o zamanki nota ve kitaplara ulaşamayacaklardı ve nasıl icra edeceklerini bulamayacaklardı.”

Uzman 3: Günümüzde eski notasyonu okuyabilen muganni hiç görmedim. Eski notasyon örnekleri de kısıtlı, eski el yazması kitaplardan hala günümüze kalanlar var fakat okuyabilen muganni bildiğim kadarıyla yok.

Uzman 1 ve Uzman 3, günümüz mugannilerinin, şekiller ve notasyonun değişmesi sebebiyle eski ilahileri okuyamadıklarını vurgularken, Uzman 2, reformun mugannilerin işini kolaylaştırdığından ve meşk eğitiminin faydalarından bahsetmiştir. Reform, köklere bağlı kalınarak eskinin üzerine yeni devşirilerek yapılmış bir notasyon olup, geleneksel makam müziğinin dışına çıkmayarak yapıldığı için hem geleneksel yapı korunmuş hem de mugannilerin işini kolaylaştırıcı bir yenilik şeklinde yorumlanabilir.

Kilise şarkılarını kadınlar söyleyebilir mi? Herhangi bir yasaklama var mı?

Uzman 1: “Kilise dini müziğini şehirlerde kadınlar söylemezler. İstanbul Tarabya’da bir tane okuyan var ama orada erkek okuyucu yok mecburen okuyor. Ayrıca kadın manastırlarda var, buralara erkek girmez. Tabii ki burada da kadınlar okuyor ve okuyucu olmadığından okuyorlar. Mesela Yunanistan’da küçük köylerde genellikle papazın karısı okuyor.”

Uzman 2: “Aslında alışılmamış, muganni eksikliği olduğu için bazı kiliselerde ilahileri bilen ve ilahilerle meşgul olmuş bir kadın ayinin ihtiyaçlarını karşılayabilir. İstanbul’da Büyükdere’de bir kilisede bayan muganni var. Yunanistan’da kadınlar manastırı var. Orada yalnız kadınlar var ve ayinlerde ilahileri kadınlar okuyor. Kadınların din adamı olmaları yasak ama muganni olması yasak değil, alışılmamış ve çok seyrek görülüyor.”

Uzman 3, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 1 ve Uzman 2, Ortodokslukta kilise müziğinin ve ilahilerinin kadınlar tarafında söylenmediği yönünde ortak görüş bildirmişlerdir. Fakat erkek mugannilerin olmadığı yerlerde mecburiyetten dolayı söylenildiğini belirtmişlerdir. Uzman 1, kadın manastırlarından bahsederken, Uzman 2, Yunanistan’daki kadın manastırının kadın mugannilerine dikkat çekmiştir. Rum Ortodokslarında kiliselerde kadın din görevlisi

kesinlikle yoktur, fakat okuyuculuk görevleri ihtiyaç anında kadınlar tarafından da yapıldığı şeklinde yorumlanabilir.

5.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Tablo 13. Üçüncü Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi

Tema	Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar	Frekanslar
Aya Yorgi Kilisesini diğer Ortodoks Kiliselerinden ayıran özellikler	Patrik	Patrik olabilme şartlarının olduğu	3	1
		Sinod kararlarının belirleyiciliği	3	1
		T.C. hükümetinin belirleyiciliği	3	1
		Patriğin ruhani lider olduğu	3	1
		Sinod toplantılarının yapıldığı	3	1
	Hiyerarşik Düzen	İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin sisteminin olduğu	3	1
		Aya Yorgi Kilisesi Hiyerarşinin olduğu	3	1
	Gençler için projeler	Rahip ve pederlerin gençlerden seçilmesi gerektiği	3,6	1
		Kilise çalışanlarının gençlerden sorumlu olduğu	3	1
		İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin sosyal sorumluluklarının olduğu	3	1

“Aya Yorgi Kilisesini diğer Ortodoks Kiliselerinden ayıran özellikler nelerdir?” Şeklinde belirlenen üçüncü alt probleme ilişkin bulgulara, aşağıda yer alan sorularla cevap aranmıştır.

Üçüncü alt probleminin bu kısmında, Uzman 3 ve Uzman 6'nın verdiği cevaplar değerlendirilmiştir.

Patrik olabilmenin kriterleri nelerdir?

Uzman 3: “Patrik olabilmek için kişinin öncelikle evlenmemiş olması, üniversitenin ilahiyat bölümünden mezunu olması, ruhani olması ve bütün mertebeleri geçmiş olması gerekir. Herhangi bir yerde bir metropolit atanacaksa veya bir karar alınacaksa bu sinod kararıyla olmaktadır.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3 bu soruya, patrik olabilmenin şartlarından ve şartlar hazırsa eğer sinod kararının ne denli belirleyici olduğundan bahsederek cevap vermiştir. Patrik olabilmek adına, tüm bu teknik gerekliliklerin temelinde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması şartı yatmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan hiçbir birey, Lozan maddesi gereği patrik olamaz yorumu eklenebilir.

Sinod nedir?

Uzman 3: “Patriğin başkanlık ettiği ve 12 metropolitin oy çokluğu bazen de oy birliği ile aldıkları kararlardır. Bir metropolit vefat etti ya da inzivaya çekildi oraya bir metropolit atanması gerekir. Sinod da geleneksel olarak üç aday çıkartılır. Üç kişi arasından seçimle metropolit seçilir. Bu adayların Lozan antlaşmasından dolayı TC. Vatandaşı olmak zorundadır. Seçilen Patrik Sinod tarafından onaylandıktan sonra bir de TC. Devleti tarafından da onaylanması gerekmektedir. TC. Devletin veto etme hakkı vardır. Her şey olumlu giderse patrik seçilebilir.”

Uzman 3 bu soruda, Metropolitliklerin en önemli karar mekanizması olan ve yönetimi belli bir sisteme sokan Sinod kavramını tanımlamıştır. Sinod toplantıları için kısaca, patrikhane içerisindeki hiyerarşinin ve sistemin düzenli işleyişini sağlayan bir yönetim mekanizmasıdır denilebilir.

İstanbul fener rum patrikhanesine patrik ataması nasıl yapılmaktadır?

Uzman 3: “Ortodoks kiliselerindeki aynı sistem İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ekolü içinde geçerlidir. Herhangi bir farklılık yoktur. Sinod kararıyla atanmaktadır”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3 bu soruyu, Patriğin sinod kararıyla seçildiği yönünde cevaplamıştır. Patriğin, bir kurul toplantısı ile seçilmesi, kendi içinde demokratik bir sistem bulunduğunu göstermektedir. Bu da tüm Ortodoksların bağlı olduğu bu kurumun idaresi adına güven verici sonuçlar doğurmaktadır diyebiliriz.

Dünya genelinde tüm Ortodoks Kiliselerinde aynı kurallar mı geçerlidir yoksa bölgeye göre patrik olabilmek kriterlerinde değişiklik var mıdır?

Uzman 3: “Sinod sistemi tüm Ortodoks Kiliselerinde geçerlidir. Birbirlerinden bağımsızdırlar ama birbirlerine bağlıdırlar. Eski beş patrikhane Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs'te bulunmaktadır. Buralara kurucu azizler havariler

kendi öğrencilerini atadılar. Ortodoksların inançlarına göre, Hristiyanlık ilk başta Ortodoksluktu ve kiliselerde aynı kurallar geçerlidir. Sinot kavramı geçerlidir.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3'e göre sinod toplantıları dünyanın her yerinde tüm Ortodoks topluluklarında aynı yapılmaktadır. Patriklik makamı, fiziki özellikleri kadar manevi açıdan da önem arz etmektedir. Tüm dünya Ortodokslarının bağlı olduğu İstanbul Fener Rum Patrikhanesi gibi önemli bir dini mabedin Patriği olmak, önemli sorumluluklar yüklemektedir. Ruhani lider olmayı, Patriğin en belirgin özelliği olarak yorumlayabiliriz.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi kilisesi içerisinde hiyerarşik bir düzen var mı varsa bu düzene dair neler söylersiniz?

Uzman 3: “Bütün kiliselerin kendi bölgeleri vardır. Anadolu’da ki bütün kiliseler İstanbul Patrikhanesi’nin himayesindedir. Bölgesel kiliselerin bir hiyerarşisi vardır. Anadolu yerel kiliselerinin bağlı olduğu farklı merkezlerimiz vardır. Kayseri metropoliti, Trabzon metropoliti, Ereğli metropoliti gibi. İstanbul patrikhanesinde, bir numara Kadıköy metropolitliğidir. İstanbul başpiskoposluğundan sonra şu anda aktif olarak bir numara Kadıköy metropolitliği gelmektedir.

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Burada Uzman 3, Türkiye genelindeki hiyerarşik düzenden bahsederek hiyerarşiye dair makro bir anlatım sergilemiştir. Mikro yaklaşılacak olursa, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi içerisinde sistem heyete ve sinod toplantılarına bağlı olduğu söylenebilir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi kilisesi genç nesillere Ortodoks inancını aktarmak konusunda nasıl bir strateji belirliyor?

Uzman 3: “Yaştan yaşa fark var tabi. Önemli olan aslında onlara kiliseye getirebilmek, maalesef çok fazla gelmiyorlar. Rahip ne kadar genç olursa gençlere o kadar yakın olabilir. Rahip gençlerin seviyesine indiği sürece kiliseye getirebilir. ... Bizim yaşadığımız en büyük sıkıntı çocuklar beş gün okula gidiyor ve cumartesi günü ödevlerini yapıyor. ... Aileleri ikna etmeye çalışıyoruz. Bir aktivite olarak en azından ayda bir kez olsun kiliseye getirebilirler. Adalarda bu sorunu çok yaşamıyoruz. Pazar

günü kiliseye geliyorlar ve sonrasında sahildeki kafelerde çay içiyorlar ya da lokantalarda bir şeyler yiyorlar.”

Uzman 6: “Kilisemiz gençlere ulaşamadığı için etkileyemiyoruz. Bunun için Patrik hazretlerinin yıllardır verdiği en büyük çabası gençleri cemaate getirmek ve kiliseye yakın tutabilmektir. Gençler için geziler, toplantılar düzenleyerek cemaate katmaya çalışıyor. Gençleri dine yakın tutmak artık çok zor ve bu bütün dünyada böyle.”

Her iki uzman da genç nesili kiliselere getirememek konusunda ortak bir görüş bildirmektedir. Uzman 3, buna çözüm önerisi olarak, rahipler ve pederler ne kadar genç olursa gençlerin, çocukların seviyelerine o kadar rahat inileceği yönünde görüş bildirmiştir. Uzman 6 ise, bu olumsuz durumu düzeltmek adına Patrik hazretlerinin ve kilisenin yaptığı çalışmaları vurgulamıştır. Kilisenin ve kilise çalışanlarının cemaatle daha aktif iletişim kurmaları, genç nesilleri kiliseye çekebilme ve daha dindar nesiller yetiştirebilme olanağı sağlar yorumu yapılabilir.

Dijital çağda inancı ve kilise topluluğunu korumak konusunda nasıl bir zorluk yaşıyorsunuz?

Uzman 3: “Negatif yönde aslında bir sıkıntımız var. Çünkü dindar olan gençler çok fanatikler. Sosyal medyada çok fazla yanlış ve çarpıtılmış şeyler var. Biz onlara güvenmeyin ve sormak istediklerinizi gelin pederlere sorun diyoruz. ... İnternette tek taraflı bilgi var. Özellikle çocuklara şunu söylüyoruz. Tanrı sana akıl ve aklını kullanma yetisi verdi ve bunu kullanmak sana düşer. Biz pederler, şöyle diyoruz. Bir dolap var ve bu dolabın içinde bilgi var biz size bunun anahtarını veriyoruz. Bu anahtarı alıp bu bilgiyi almak sana kalmış.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3 bu soruda, gençlerin olumsuz ve fanatik söylemlerden etkilenişine dikkat çekerek bu konuda din adamlarına ve kilise çalışanlarına görev düştüğü yönünde görüş bildirmiştir. Gençler ve çocuklar, bu konuda Tanrı sevgisi ve ahlak çerçevesinde bilgilendirilirse, toplumsal sorunlara kadar uzanacak ayrışmanın da önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Gelecekte Ortodoks kilisenin küresel çapta oynayacağı rolü nasıl görüyorsunuz?

Uzman 3: “Ortodoks kilisesi, Gümenik patrikhane yani patriğimiz yeşil patrik diye bir unvan aldı. Çünkü özellikle doğaya çok önem veriyor. ... Patrikhanenin misyonu, iyiyi öğretmek ve tavsiye etmektir... Kilise içerisinde yapılan ve alınması gereken kararlar, yerel kiliselerde yapılması gerekenler, çocuklara yapılacaklar gibi fikir alışverişinin yapıldığı bir toplantı yapılıyor.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 3 bu soruda, Patrik Hazretlerinin doğaya verdiği öneme dikkat çekmiştir. Uzman 3’ün bu görüşü kiliselerin ve ruhani liderlerinin, din adamı kimlikleri dışında sosyal hayatta da örnek olmaları gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

5.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Tablo 14. Dördüncü Alt Probleme İlişkin İçerik Analizi

Tema	Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar	Frekanslar
İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesinde Kütüphane (arşiv) ve Cemaat	Kütüphane (Arşiv)	Kütüphane tarihinin Bizans dönemine dayandığı	5	1
		Kütüphanenin bir işleyişinin olduğu	5	1
		Önemli belgelerin olduğu	5	1
		Eserlerin çoğunun Yunanca olduğu	5	1
		Tarihinin İstanbul kadar eski olduğu	5	1
		Eserlerin dijital ortama aktarılması gerektiği	5	1
		Zarar gören eserlerin restore edildiği	5	1
		Dijital eserlerin korunması ve ulaşılmasının kolay olacağı	5	1
	Cemaat	Köklü cemaat yapısının olduğu	6	1
		Özel günler için ritüellerinin olduğu	6	1
		Genç cemaate ulaşmak için çalışmaların yapıldığı	6	1
		Giyim, kuşam kurallarının olduğu	6	1

“İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesinde Kütüphane (arşiv) ve Cemaat Özellikleri nelerdir?” Şeklinde belirlenen dördüncü alt probleme ilişkin bulgulara, aşağıda yer alan sorularla cevap aranmıştır. Dördüncü alt probleminin bu kısmında, Uzman 5 ve Uzman 6’nın verdiği cevaplar değerlendirilmiştir.

Aya Yorgi Kilisesi kütüphanesi ne zamandır mevcut ne zaman kuruldu? Tarihsel süreci hakkında bilgi verebilir misiniz?

Uzman 5: “Konstantinos’un İstanbul’u Konstantinopolis olarak inşa ettiği döneme dayanmaktadır. Patrikhanenin yeri değiştikçe kütüphanenin de yeri değişmiştir. Her zaman patrikhanenin yanında olmuştur. Kütüphanemiz birçok kez yangına mahsur kaldı. ...1204 yılındaki haçlı seferlerini örnek gösterebiliriz. Çok sayıda el yazması, kitap, gazete, arşiv, belge tahrip edildi, yakıldı, yok oldu. Kütüphanemizde 60000 civarı kitabımız var. Yüzde 70’i, yüzde 80’i yunanca ve din ağırlıklı kitaplardan oluşur. İçerisinde tarih kitapları, romanlarımız da vardır.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 5 bu soruda, Kütüphanenin ne zaman kurulduğundan ve günümüze kadarki evrildiği süreçten bahsetmiştir. Kütüphane tarihinin Bizans dönemine dayanması ve her zaman patrikhane ile yan yana olması, patrikhane içerisinde belli bir işleyişin ve sistemin yüzyıllardır var olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır diyebiliriz.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin ve Aya Yorgi Kilisesinin en önemli belgeleri, materyalleri hangileridir? Bu belgelere kütüphaneden mi yoksa, arşivden mi ulaşılabilir?

Uzman 5: “Kütüphane olarak bilinen bina, arşiv ve kütüphane olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. En önemli bölüm el yazmalarının bulunduğu bölümdür. Sonrasında gazetelerin muhafaza edildiği bölüm var, burasıda el yazmaları gibi değerli bir bölümdür. Geçmişte patrik olarak yaşamış din adamlarının kendine ait kitaplıkları, ciltleri, kendilerine özel kütüphaneleri vardır. Kütüphanede kayıpsız ve güvenli bir şekilde muhafaza edilmektedir.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 5 burada, en önemli belge olarak, öncelikle el yazmalarını sonrasında ise gazetelerin olduğunu vurgulamıştır. En önemli belge olan El yazmalarının, ruhani ve

rahmani önem arz etmeleri kadar yüzyıllar boyu süregelen bir tarihi de barındırmaları sebebiyle özel bir yeri olduğu yorumu yapılabilir.

Kütüphanedeki belgeler ve materyaller hangi dilde yazılmıştır?

Uzman 5: “Kütüphanedeki belgelerin ve materyallerin yüzde 70’i, yüzde 80’i Yunancadan oluşmaktadır. Diğer kitapların çoğunluğunu Türkçe kitaplar oluşturur. Bu kitaplar içerisinde tarihi kitaplar, romanlarda vardır. İngilizce, Fransızca, Rusça, Latince, Ukraynaca dillerinde kitaplarımızda mevcuttur. Mesela kütüphanede 60000 kitap varsa, bunların 40000 tanesi Yunanca, 15000 tanesi Türkçe, geriye kalan 5000 tanesi diğer dillerde yazılmış kitaplardır.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 5 burada, Kütüphanedeki eserlerin çoğunun Yunanca oluşundan, içeriklerinin tarihi kitaplar ve romanlar olduğundan bahsetmiştir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Kütüphanesindeki eserlerin büyük çoğunluğunun Yunanca oluşu, birçok yerde bulunamayan eserler barındırması adına kıymetlidir. Bu durum, Türkçe veya İngilizce kaynak azlığı sebebiyle araştırmaları zorlaştıran bir sebep olarak da değerlendirilebilir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilise’sinin kütüphanesinin İstanbul’un dini ve kültürel mirası açısından önemi nedir?

Uzman 5: “Fener Rum Patrikhanesi İstanbul’un en eski kurumudur. Dolayısı ile İstanbul’un tarihini varlığını dile getirebilecek ya da hissettirebilecek en önemli bir kurum olduğunu düşünüyorum. İster ayinleri olsun, isterse kütüphanesi olsun, ister inanç sistemi olarak çok önemli bir kurum. Kütüphanesinin zengin olduğunu düşünüyorum.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin kütüphane zenginliğine ve kurumunun köklü geçmişine değinen Uzman 5’in bu görüşü, birden fazla dinin kültürel beşiği olmuş, İstanbul kadar köklü bir kurum olarak yorumlanabilir.

Kütüphanede yer alan belgeler dijitalleştiriliyor mu? Dijital arşivleme süreci hakkında bilgi verir misiniz?

Uzman 5: “Kütüphanemizde 60000 kitaptan bahsediyoruz. Şu an için bu kitaplarının tümünün dijitalleştirilmesinin, dijital ortama aktarılmasının mümkün

olduğunu düşünmüyorum. Fakat el yazmaları ve gazetelerin acilen gerçekleştirilmelidir. Maalesef böyle bir imkânımız yok, böyle bir çalışma yapılmamış. Önümüzdeki günlerde gazeteler ve el yazmaları için dijital ortama aktarma yapılması için bir çalışma yapılıyor. ...”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 5 kütüphane arşivinin geniş olması sebebiyle tümünün dijital arşive aktarılmasının zor olacağı, fakat el yazmalarının ivedilikle dijital ortama aktarılması gerektiğine dair görüş bildirmiştir. Dijital arşivlemenin, tüm Dünya Ortodokslarının bağlı olduğu kurum olması sebebiyle gerek cemaatte gerekse tün dünyadaki din görevlilerinin ibadetlerinde büyük kolaylık sağlayacağı ve bu alanda araştırma yapan araştırmacılara da kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Fakat en önemli faydası olarak kıymetli belgelerin, dini kaynakların ve el yazması kitapların yüzyıllar boyu muhafaza edilebilmesine olanak sağlayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Kütüphanedeki bulunan belgelerin kitapların ve kaynaklarının korunması ve restorasyonu için bir yöntem kullanıyor musunuz?

Uzman 5: “Kitapların muhafazasını bulundukları kitap odalarında koymuş olduğumuz nem alma cihazları ile sağlıyoruz. ... Onun dışında eskimiş yıpranmış tahribatlar uğramış kitaplara, ciltlere buradaki kütüphane bir şey yapamıyoruz. Bunların dijital ortama aktarılması gerekmektedir ve görüşülüyor. 60 binden fazla kitap var ve bunların hızlı bir şekilde onarılması gerekiyor.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 5, tüm kaynakların özellikle el yazması kitapların ve gazetelerin tahrip olmaması için uğraş verildiğini ama yine de bu konuda yetersiz kaldığını, alanında uzman restorasyoncular tarafından kitapların tamir edildiğine dair görüş bildirmiştir.

Kütüphanede kaybolan ya da zarar gören kitap oldu mu nasıl bir süreç izliyorsunuz?

Uzman 5: “Burada göreve başladığımdan beri verilen her kitabın kaydını tutuyorum. Patrikhanenin dışına kitap vermiyoruz. Patrikhanenin içinde görevli din adamlarına veriyoruz. Önceki dönemde çok fazla kitap kaybolmuş. Yaklaşık kütüphanede 1200 kitap eksik. Kitap almaya gelenler ne kitabı istediklerini biliyorlar.

Bunları araştırıp buluyorum, kütüphanemizde ya var, ya yok, ya da bizde görünüyor ama bulamıyoruz. Bizden önce verilen kitapların takibini yapmam çok zor.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Bu soruda özellikle kaybolan kitapların çokluğu üzerinde duran Uzman 5, kitap kayıtlarına dair iyi bir bilgisayar arşiv sistemleri olmasına rağmen verilen kitapların geri dönmediğine dair sorun yaşamaları nedeniyle, bu konuda eksik kaldıkları yönünde yorum yapılabilir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin ve Aya Yorgi Kilisesinin kütüphanesine dışarıdan araştırmacılar erişim sağlayabiliyor mu? Bu erişim kolay mı? Zor mu? Anlatılabilir misiniz?

Uzman 5: “Patrikhanemizin ve kütüphane müdürünün onayı sonrasında herkesin burada araştırma yapmasına izin veriyoruz. Bazen patrikhane kapısına araştırma yapmak için gelen öğrenciler oluyor... Kitaplara, gazetelere, ansiklopedilere bakması gereken araştırmalar için öğrenciden dilekçe alıyorum. Dilekçeyi patrik hazretleri onaylarsa uygun zamanı belirleyerek araştırmacıya randevu veriyorum. Kitaplar ve gazeteler için bu değerlendirme yapılıyor. El yazmaları için ben hiç karışmıyorum.”

Uzman 6, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 5 bu soruda, Patrikhanenin kütüphane ve arşivine erişimin kolaylığından bahsetmiştir. Burada, el yazmalarına ve Bartholomeos Hazretleriyle görüşebilmek hariç Patrikhanenin tüm birimlerine erişmenin çok da zor olmadığı yorumu yapılabilir.

Aya Yorgi Kilisesi’nin tarihi hakkında ne söyleyebilirsiniz? Bu kilisenin cemaatiniz için önemi nedir?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Kilisemiz 2. yüzyılda yapıldı. Kadınlar manastırı olarak kullanıldı. 1600 yılında patrikhane buraya gelmeye karar verildiği zaman kadınlar başka bir yere taşındı. 420 yıldır patrikhane buradadır. 1600 yılından sonra bina yangın ve depremlerden dolayı tadilat gördü. Patrikhanenin bu hali 1835 yılında patrik 6. Gregorius zamanında yapıldı. 1994 yılında tekrar tadilat gördü. Aya Yorgi Kilisesinin içerisinin dizaynı diğer kiliselere göre farklıdır.”

Uzman 6, Aya Yorgi Kilisesinin ilk olarak 2. yüzyılda kadınlar manastırı olarak yapıldığı fakat daha sonra kadınlar manastırı başka yere taşınarak buraya Patrikhanenin yerleştiğine dair bilgi vermektedir. Tarihi en eski kiliselerden olması nedeniyle cemaati için önem arz ettiği yönünde yorumlanabilir. Buranın başına uzman 6nın yorumu ile ilgili ekleme yapılacak

Kiliseniz cemaat üyeleri arasında nasıl bir dayanışma ve birliktelik sağlar?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Kilisemiz Rum cemaati için en önemli bir kilisedir. Cemaatimizin sayısı oldukça az. Her cemaat ayinlere kendi kiliselerinde katılıyorlar ama asıl önem verdiği, değer ve saygı gösterdiği kilise burasıdır.”

Uzman 6, Aya Yorgi Kilisesinin Rum cemaati için önemli bir kilise oluşundan bahsederken aynı zamanda da cemaatinin az olduğu bilgisini vermektedir. Patrikhane ve içinde bulunan kilisenin civarında oturan Rum aileleri bu bölgeden taşındıkları ve Rumların oturdukları bölgedeki kiliselere kayıtlı olup, ibadetlerini evlerine en yakın kiliselerde yapma gibi bir gelenekleri olduğu için Patrikhanenin kendi cemaat sayısının çok az olduğu söylenebilir.

Kilisenizin genç nesiller üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Gençlerin katılımı nasıl teşvik ediliyor?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Kilisemiz gençlere ulaşamadığı için etkileyemiyoruz. Bunun için Patrik hazretlerinin yıllardır verdiği en büyük çabası gençleri cemaate getirmek ve kiliseye yakın tutabilmektir. Gençler için geziler, toplantılar düzenleyerek cemaate katmaya çalışıyor. Gençleri dine yakın tutmak artık çok zor ve bu bütün dünyada böyle.”

Bu soruda Uzman 6 kilisenin gençlere ulaşamadığından, Patrik Hazretlerinin buna dair çalışmalar yaptığından bahsetmiştir. Gençlerin kiliseden uzak olmaları, “ağaç yaşken eğilir” mantığı ile çocukluk dönemlerine ve o dönemlerin artık gelenekselcilikten uzak daha modern yetiştirilmeleri ile alakalı olabileceği düşünülebilir.

Cemaatinizde önemli bayramlar ve kutlamalar nasıl organize ediliyor?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Paskalya pazarı, bazı kiliselerde kuzu çevirme yapılır, yumurtalar boyanır. Bazı kiliselerde Noel ayini gece yapılır ama bizde sabah yapılmaktadır. 8 Eylül Meryem Ananın Doğumu, Göksu’da bir ayazmamız var ve Meryem Ananın Doğumuna atfedilmiştir. Oranın kilise heyeti, Kurtuluş ve Taksimden otobüsle katılmak isteyen cemaat üyelerini otobüslerle Göksu’ya götürür ve sonrasında ikramlar yapılır.”

Uzman 6, Pazar ayininin kiliseden kiliseye küçük farklılıklar içerdiğine dair bilgi sunarken, aynı zamanda Meryem Ananın Doğumuna atfedilmiş gün ve ibadetinin organizasyon tertiplenerek yapıldığını anlatmaktadır. Pazar ayini, Paskalya ve Noel hem dualarla geçen özel ritüeller içerirken hem de cemaat arasında sosyal ve kültürel bağlılığı, paylaşımı artıran dini bayramlar olarak yorumlanabilir.

Kilisenizin sosyal sorumluluk projeleri var mı? Cemaat olarak toplumda nasıl bir rol üstleniyorsunuz?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Birkaç yıl önce Avrupa birliği programları yapıldı. Daha çok cemaatin kendini, Türk topluma tanıtması için projeler yapıldı. Rum cemaati nedir? Kaç kişidir? gibi bilgilerle tanıtıldı. Kayseri’ye, Ankara’ya Antakya’ya ve Samsun’a gidilerek oradaki okullarla iş birliği yapıldı ve tanıtım yapıldı.”

Bu soruda Uzman 6, Rum cemaatinin tanıtımına yönelik birtakım projelerden bahsetmiştir. Okullarla iş birliği içinde yapılan projeler, gençlerin kilise ile ilgili bilgileri birinci ağızdan öğrenmesi, provakatif söylemlere kanmamaları açısından önem arz etmektedir şeklinde yorumlanabilir.

Aya Yorgi Kilisesi'nin mimarisi ve iç dekorasyonu hakkında bir cemaat olarak bilgi verebilir misiniz?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “... Mimarisi üç nefli bazilika yapıdadır. 1994 yılında son tadilatını gördü. İkonastasis duvarı, cemaatle mutfakı birbirinden ayıran kısım, 18. yüzyılda ahşaptan otuz yılda yapılmış. Daha sonra üstü altınla kaplanmıştır. Kilise tahtı 1572 yılında yapıldı. Mugannilerin masası Heybeli adadaki kiliseden getirildi. Anvon 1700 yıllarının başlarında, içerde önemli üç tane Bizans ikonası vardır. Bütün dünyada mozaik olup ta taşınabilir olanlardan iki tanesi buradadır.... Sol nefte de 13. yüzyıl Erdek'teki manastırdan, 1922 yılından önce kendini gösteren ahşaptan Meryem Ana

ikonamız vardır. Patrikhanedeki en kutsal nesne ise İsa'nın çarmağa gerilmeden önce bağlanıp işkence gördüğü sütunun bir parçasıdır... ”

Burada Aya Yorgi Kilisesinin içyapısı ve içindeki değerli ikonaları³⁸ anlatan Uzman 6, bu yapının 1994 yılında son tadilatını gördüğünü de belirtmiştir. Aya Yorgi Kilisesi, bünyesinde bulundurduğu ve hiçbir yerde olmayan ikonalar sebebiyle ne denli özel bir mabed olduğunu göstermektedir.

Kilisenize ibadet etmeye gelen ziyaretçilere yönelik özel uygulamalarınız var mı?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Giyim kuşamlarına dikkat etmelidirler. ... Özel uygulamalar var. Orta nef sadece ayinler sırasında açılıyor sağ ve sol tarafı gün içinde ziyaret edilebiliyor. Ayin esnasında sessiz olunması ve ayinlere eşlik edilmesi gereklidir...”

Uzman 6, cemaatin kiliseye gelirken kıyafetlerine dikkat etmesi gerektiğinden ve kilise içindeki orta nefin sadece ayinler esnasında açıldığından bahsetmektedir. Aya Yorgi Kilisesine gelen tüm ziyaretçilerin, giyim kuşuma dikkat etmeleri gerektiği, şort, aşırı dekolte ve açık kıyafetler giymemeleri şeklinde yorumlanabilir.

Aya Yorgi Kilisesi'nin, İstanbul'daki diğer kiliseler ve farklı inanç gruplarıyla ilişkileri nasıldır?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

Uzman 6: “Aya Yorgi Kilisesi patriğin ilk kilisesi olduğu için özel günlerde diğer hristiyan inançlarından mesela Katoliklerden, kalvenislerden temsilciler geliyor. Kendi kıyafetleri ile buraya geliyorlar... Az da olsa diğer cemaatlerle ilişkimiz oluyor. Patrik hazretlerinin hem Türkiye'den hem de özellikle yurt dışından sürekli misafirleri olur.”

Uzman 6, özel günlerde ve bayramlarda farklı din ya da mezheplerden din adamlarının ve temsilcilerinin Patrikhaneyi ziyaret ettiklerinden bahsetmektedir. Aya Yorgi Kilisesi, diğer dinlerle ve temsilcileriyle her daim iletişim halinde olmuştur şeklinde yorumlanabilir.

Cemaatinizin bugün karşı karşıya olduğu en büyük zorluklar nelerdir?

Uzman 5, uzmanlık alanı olmadığı için bu soruya cevap vermemiştir.

³⁸ Dini sahnelerin resimlerle anlatıldığı eserlerin tümüne verilen isim.

Uzman 6: “En büyük zorluk demografik sorun. Genç insanların olmaması. Papaz bulamıyoruz, muganni bulamıyoruz, cemaat ayinine katılacak insan bulamıyoruz. İstanbul’da Yunanistan’dan gelen, ya da Avrupa’nın, Amerika’nın başka yerlerinden gelen papazlar görev yapmaya başladı. Rum cemaatine üye olup da patrikhane bahçesinde görevli olan bir kişi var...”

Uzman 6, patrikhanede din adamı, papaz, muganni yetişmediği için yurtdışından gelen din adamlarının ibadet yaptırmasının zorluklarına değinmektedir. İstanbul Ekolünün yüzyıllar boyu yaşatılabilmesi için patrikhane içinde din adamı ve muganni yetişmesi şarttır şeklinde yorumlayabiliriz. Keza yurt dışından getirtilen din adamlarının İstanbul Ekolüne uyum sağlamaları pek de mümkün gözükmemektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde bir önceki bölümde açıklanan bulgular ve yorumlara dayalı olarak elde edilen sonuçlara, sonuçların nedenlerinin sorgulandığı tartışma bölümüne, sonuçlar ve tartışmadan yola çıkılarak oluşturulan önerilere yer verilmiştir.

Birinci Alt Probleme Yönelik Sonuçlar ve Tartışma

Elde edilen veriler doğrultusunda;

Rum Ortodoks Dini Müziğinin, kökenlerini antik Yunan müziğinden ve Bizans Kilise müziğinden alarak günümüze kadar süreklilik ve gelişim gösterdiği; dini müziğin, ritüellerin ve ibadetlerin ayrılmaz bir parçası hem de toplulukların kimlik ve aidiyet duygularını besleyen önemli bir kültürel unsur olarak varlığını sürdürdüğü; tarihsel süreç içerisinde, farklı dönemlerde reform girişimleri ve çokseslilik denemelerinin olduğu; ancak geleneksel monofonik yapının kilise içinde korunmasına yönelik güçlü bir irade ortaya konduğu; Kilisenin, İstanbul ekolü ve Bizans mirasıyla derin bir bağlılık göstererek, bunu dini müziğin özüne aykırı bulduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Yiğit, din ve müziği: İnsanların doğa olayları karşısında kendilerini güçsüz görmeleri inanç ihtiyacını, bir kurtarıcı gücü hissetmeleri de dini doğurmuş ve dini ritüellerde müzik bol bol kullanılmıştır (Yiğit, 2023: 130) şeklinde yorumlarken, T.S. Eliot, din ve kültürü birbirinden ayrı fakat aralarında kuvvetli bağ olan iki olgu olarak nitelemiştir. Tek bir ağacın ayrı dalları değil de ayrı ağaçların dallarının birbirine bağlanması olarak örneklendirerek (Akt. Gönül ve Altıntuğ, 2014: 44), din ve müziği kültürel bağlamda değerlendirmiştir. Dil, dinin aktarılmasında önemli bir etken olarak görülürken, cemaate ulaşmada müzik daha güçlü bir araç olarak görülmektedir. Dil ve müzik arasındaki bu etkileşimde hangisinin cemaat üzerindeki etki açısından daha belirleyici bir rol oynayacağı tartışma konusudur.

Osmanlı döneminde Rum müziği ile Osmanlı müziği arasındaki etkileşim sonucunda, her iki kültürün de tek sesli yapıya dayanan ortak melodiler geliştirdiği; iki kültürün de tek sesli yapıda olması, ortak bir müzikal anlayış doğurduğu; müziğin bu dönemde kültürlerarası bir köprü olarak kullanılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun dini hoşgörüsüyle de paralellik gösterdiği ve Osmanlı padişahlarına muganniler tarafından ilahiler yazılmasının, bu kültürel alışverişin en önemli göstergelerinden biri olduğu;

ancak Cumhuriyet döneminde, azınlık haklarına yönelik siyasi baskıların, muganni yetiştirme süreçlerini zayıflattığı ve Yunanistan'dan muganni getirilmesine neden olduğu; bu bağlamda, kilisenin müzikal dokusunun, siyasi gelişmelerden etkilendiği, fakat kilise geleneğinin değişmediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Son yıllarda mugannilerin artık Patrikhane içerisinde yetiştirilememesi sonucu, Yunanistan ya da başka ülkelerden muganni getirtilmesi, İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin Dünya Ortodoksları içinde oluşturduğu “İstanbul Ekolü”nün sürdürülebilirliğine olumsuz etkileri tartışma konusudur.

Reform çalışmalarına bakıldığında, 19. yüzyılda özellikle Bizans Kilise Müziği'nde kolaylaştırmaya yönelik bazı reform girişimlerinde bulunulduğu; uzman görüşlerinde belirtildiği gibi, bu müzikte iki önemli kırılma noktası ortaya çıkardığı; ilkinin, notasyon sisteminde yapılan reformlar ve müziği basitleştirme girişimleri olduğu; ikincisinin ise, çok seslilik denemelerinin olduğu; ve bu denemelerin, İstanbul ekolü tarafından kabul görmediği; kilisenin, çoksesliliği Rum Ortodoks Dini müziği yapısına aykırı bulduğu için, geleneksel yapısında tutmaya kararlı bir tavır sergilediği; ve bu nedenle, çokseslilik girişimlerinin İstanbul'da hiçbir zaman kilise tarafından onaylanmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ortodoks dini müziğin tarihsel sürecinde en önemli kırılma noktası, notasyon sayısının azaltılarak basitleşmeye gidilmesidir. Basitleşme ile kilise müziğinin yaygınlaşması ve mugannilerin işini kolaylaştırmak hedeflenirken günümüzde halen gençlerin kilise müziğini bilmemesi, kilise müziğine eşlik etmemesi ya da kiliselerde genç nüfusun daha az bulunması tartışma konusudur.

Sonuç olarak Rum Ortodoks dini müziği, antik Yunan'dan itibaren evrimleşerek günümüze kadar gelen bir müzikal mirastır. Köklerine bağlı kalan bu müzik türü, İstanbul ekolü başta olmak üzere çeşitli ekollerin etkisi altında şekillenmiştir. Dini müziğin cemaatler üzerindeki etkisi, ritüellerin düzenli bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür.

İkinci Alt Probleme Yönelik Sonuçlar ve Tartışma

Elde edilen veriler doğrultusunda;

Aya Yorgi Kilisesinin, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde yer alması nedeniyle özel bir statüye sahip olduğu; diğer Ortodoks kiliselerine referans olma özelliği taşıdığı; fakat, günümüzde kiliseler arasındaki ilahi repertuarında yerel faktörler

nedeniyle bazı farklılıklar görülebildiği; örneğin farklı bölgelerdeki kiliselerin, bulundukları coğrafi ve kültürel etkilerden dolayı müzik icrasında farklılıklar gösterdiği; fakat bunlara rağmen ilahilerin sözlerinin muhafaza edildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Farklı bölgelerde Ortodoks Dini Müziği icrasında farklılıklar olmasına rağmen ilahilerin sözlerinin değişmeden aslını koruyarak farklı dillere çevrilmesi, müzik-kültür-din bağlamında evrenselliği ortaya koysa da çevrilmiş bir dil orijinal halinin görkemini ve duygusunu hissettirme anlamında tartışma konusu sayılabilir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin “eşitler arası birinci” olma özelliği düşünülürse, Aya Yorgi Kilisesinin diğer Ortodoks Kiliselerinden bir üstünlüğü veya özel bir yerinin olmadığı, eşitler arası birinci diye bir tabirin olmadığı, Ortodokslukta tüm kiliselerin eşit olduğu; kiliselerde ilahilerin kim tarafından ve nasıl seslendirildiğinin değişiklik gösterdiği; normal şartlarda kadınların Rum Ortodoks Kiliselerinde muganni veya başka bir görevde yer almadığı fakat İstanbul'da sadece bir kilisede erkek okuyucu bulunmadığı için mecburiyetten kadın okuyucunun bulunduğu; Rum Ortodoks Dini Müziğindeki reform sonrası yeni notasyona alışan ve buna göre eğitim aldıkları için eski notasyonları mugannilerin okuyamadığı; Aya Yorgi Kilisesi'nde mugannilerin önderliğinde söylenen ilahilerin cemaat tarafından dinlendiği; ve müzik bilgisine sahip, ilahilere aşina olan cemaat üyelerinin, ilahilere eşlik edebildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Literatür taramasında Batuk: Ortodoks Kilisesinde kilise müziği tek seslidir, enstrümanlı ve erkek muganniler tarafından ilahiler okunmaktadır. Ortodoks Kilise müziğinde kadının yer almadığı, günümüz Ortodoks kiliselerinden de gözlenmektedir. Bu durum günümüze kadar gelmiştir (Batuk, 2013: 55-60) bilgisine ulaşılsa da, uzmanlarla yapılan görüşmelerde gerek Türkiye'de gerek Dünya Ortodokslarında bazı bölgelerde kadın okuyucuların (muganni) olduğu bilinmektedir ve bu tartışma konusudur.

Literatür taramasında, “Eşitler Arası Birincilik” kavramını Özel: Ortodokslukta Vatikan'la yarıştıran İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin, Ortodoks kiliseleri ile olan ilişkilerine bakıldığında, “Eşitler Arası Birinci” konumunda olması sebebiyle Türkiye dışındaki kiliseler ile etkileşimleri uluslararası olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple İstanbul Fener Rum Patrikhanesine evrensellik sıfatı yüklenmektedir (Özel, 2011: 106-107) şeklinde yorumlamıştır. Görüşmelerde uzmanların bu kavramın bir öneminin

olmadığı, Dünya Ortodoksları için de tüm Ortodoks Kiliselerinin eşit statüde ve özellikle olduğunu savunmaları bir tartışma konusudur.

Üçüncü Alt Probleme Yönelik Sonuçlar ve Tartışma

Elde edilen veriler doğrultusunda;

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi iç yönetimi ve Ortodoks Kilisesi genelinde, patriklik seçimi gibi konularda sinod kararlarının önem arz ettiği; patrik olabilmek için çeşitli teknik ve dini yeterliliklerin gerektiği; bu yeterlilikler arasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı, ilahiyat eğitimi, ruhani bir geçmiş ve tüm dini mertebeleri geçme zorunluluğunun olduğu; bu süreçte, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin tüm dünyadaki Ortodoks Kiliseleri ile ortak bir sistem kullandığı ve sinod kararlarının bağlayıcı olduğu; patrik ve metropolitlerin atanması gibi önemli kararların alınmasında merkezi bir rol oynadığı; patrikhanenin, genç nesiller ile iletişimde zorluk yaşadığı; genç nesillerin dini inançlarını sürdürmelerini sağlamak için rahiplerin gençlerle daha yakın bir ilişki kurması gerektiği; ayrıca, sosyal medya üzerinde yalan, yanlış ve çarpıtılmış bilgilerin olduğu, güvenilir dini liderlerin rehberliğine ihtiyaç duyulduğu; küresel çapta Ortodoks Kilisesi'nin rolü, çevreye duyarlılık ve doğaya verilen önemi "Yeşil Patrik" unvanı, İstanbul Patriği'nin doğa konusundaki hassasiyeti, kilisenin dini sorumluluklarının ötesine geçerek sosyal ve ekolojik konulara da odaklandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Patriklik seçim sürecinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı gibi yerel düzenlemelerin, kilisenin evrensel yapısını etkilemesi, kilisenin küresel misyonu ve yerel bağlamı üzerindeki rolünü etkilemesi, Ortodoks Kilisesi'nde patriklik seçiminde sinod kararlarının merkezi bir rol oynaması, karar alma süreçlerinin şeffaflığı ve demokratikliği, Patrikhanenin genç nesillere ulaşmak için çeşitli etkinlikler yapmasına rağmen, gençlerle istenilen seviyede iletişim kuramaması birer tartışma konusudur.

Dördüncü Alt Probleme Yönelik Sonuçlar ve Tartışma

Elde edilen veriler doğrultusunda;

Fener Rum Patrikhanesinde bulunan kütüphanenin, arşivin ve cemaatin ne denli önemli olduğu; Rum Ortodoks Kilisesi'nin kültürel miras olarak korunması gerektiği; Aya Yorgi Kilisesinin, Bizans döneminden günümüze kadar önemli bir dini merkez olduğu; Patrikhanenin yer değiştirmesiyle birlikte kütüphanesinin de bu süreçlerde etkilendiği; kilisenin kütüphanesinin, arşivinin özellikle el yazmaları ve gazeteler gibi

eşsiz belgeler barındırmakta olduğu; bu belgelerin, İstanbul'un dini ve kültürel tarihine ışık tuttuğu; kütüphanedeki eserlerin çoğunluğunun Yunanca olmakla birlikte, Türkçe ve diğer dillerde de yazılmış eserleri bünyesinde barındırdığı; mevcut eserlerin korunduğu, yıpranmış olan eserlerin de tamir edilerek gelecek nesillere aktarılmak istendiği; kütüphanedeki eserlerin dijitalleştirilmesinin gerektiği, böylece eserlere internet üzerinden erişimin sağlanmasıyla, kütüphanedeki bilgilere dünyanın her yerinden ulaşılabileceği; Patrikhane cemaatinin zamanla azaldığı, cemaat yaş ortalamasının yüksek olduğu ve cemaatin eskisi gibi ilahileri bilmediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi arşivinin, kütüphane ve arşiv odası olmak üzere iki bölümden oluştuğu; arşiv odasında resmi evrakların, kütüphane kısmında ise, ilk olarak önemli el yazmalarının bulunduğu bölüm, sonrasında ise gazetelerin muhafaza edildiği bölümün olduğu; geçmişte patrik olarak yaşamış din adamlarının kendilerine ait kitaplıklarının, ciltlerinin, kendilerine özel kütüphanelerinin olduğu; din adamlarını ait kitap ve belgelerin kütüphanede güvenli bir şekilde muhafaza edildiği; kütüphanedeki belgelerin ve materyallerin yüzde 80'inin Yunanca, diğer kaynakların Türkçe, İngilizce, Fransızca, Rusça, Latince, Ukraynaca gibi dillerde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Aktar, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi tarihine dair: Bizans İmparatorluğunda İstanbul'un merkezileştirilmesi I. Teodosius ile başlamış ve belli bir zamana yayılarak gerçekleşmiştir. İlk başta küçük bir episkoposluktur. Yüzyıllar içinde episkoposluktan piskoposluğa, piskoposluktan da İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'ne dönüşmüştür. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'ni kuranın Havari Andrew (Andreas) olduğuna inanılmaktadır (Aktar, 2011: 19-26) şeklinde sunduğu bilgide, bu kurumun ne denli eski bir kurum olduğu gözler önüne serilmektedir. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi kurulduğu ilk günden beri kendi bünyesinde hem kilisesini hem eğitim kurumunu hem de kütüphane ve arşivini barındıran köklü bir kurumdur.

Kendi tarihi kadar eski bir kuruluş tarihine sahip olan kütüphane biriminin, içinde bulunduğu çağın olanaklarına sahip olamayışı ve tarihi eser niteliğinde olan el yazması eserlerin dijital ortama aktarılıp korunma altına alınamayışı, eserlerin korunması için uluslararası iş birliği ve fonlama mekanizmalarından yeterli desteğin olmaması tartışma konusudur. Kütüphanede bulunan Yunanca ağırlıklı eserlerin farklı dillere çevrilmesi, Ortodoks Kilisesi'nin uluslararası etkileşimlerini olumlu yönde güçlendirebilir. Bu eserlerin farklı dillere çevrilmesi, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin dünya genelindeki Ortodoks topluluklarıyla ilişkilerini yeniden

tanımlamasına katkı sağlayabileceği gibi bu eserlerin orijinal dilinin dışına çıkması, ilahilerin anlaşılabilirliğini ne yönde etkileyeceği tartışma konusudur.

Öneriler;

1. Rum Ortodoks Dini Müziğinin kültürel bağlamda Türk Müziği ile olan etkileşimlerinin incelenmesi,

2. Rum Ortodoks Dini Müziğinde denenilen polifonik notasyon örnekleri, günümüz şartlarında tekrardan alanında uzman besteciler tarafından düzenlenmesi,

3. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin oluşturduğu “İstanbul Ekolü” ile diğer Dünya Ortodokslarının dini müziği arasındaki farklılıkların kültürel bağlamda notasyon örnekleri ile incelenmesi,

4. Kiliseye gelen genç neslin ilahilere katılımını artırmak amacıyla müzik eğitiminin yine eskisi gibi kilise içerisinde verilmesinin sağlanması ya da Kilise dışında dahi olsa Muganni ya da din görevlisi yetişmesine yönelik bir vakıf eğitim kurumu açılabilmesi,

5. Aya Yorgi Kilisesi ve diğer Ortodoks kiliselerinin ilahi repertuarının, tarihi ve manevi değerini kaybetmemesi adına dijital olarak arşivlenmesi,

6. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi kütüphanesinin elinde bulunan el yazmalarının farklı dillere çevrilip, dijital ortama aktarılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktar, C. (2011). *Tarihi, Siyasi, Dini ve Hukuki Açından Ekümeniklik Patrikhane* (Birinci Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyol, H. (2018). *Hristiyanlıkta Mezhep Farklılıkları ve İsa Mesih'in Soyağacı*. Kültür Yayınları.
- Akyol, M. (2018). *Yahudilerin Mesihi, İslam'ın Peygamberi Meryemoğlu İsa* (Birinci Basım). İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Altunışık, R., Çoskun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. (Altıncı Baskı). İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Aracı, E. (2008). *Klasik Türk Müziğinde Batı Etkileri ve Dini Müzik*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Aslan, U., ve Yükselsin, İ. Y. (2015). Protestan Ritüellerinde Popüler Müzik Pratiği. İzmir: Çağdaş Tapınma Scene. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 876-888.
- Aydın, M. (2023). *Tarih, Utanç ve Uygulama Hristiyanlık*. (İkinci Baskı). İstanbul: Ketepe Yayınevi.
- Aydın, Y. (2023). *Hristiyanlıkta İsa Mesih ve Dini İnançlar*. İstanbul: Yayın Evi.
- Aykıt, D. A (2019). *Hristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo* (İkinci Basım). Ankara: FCR Yayın Reklam Bilgisayar.
- Aykut, A. (2019). *Hristiyanlık Tarihi ve Felsefesi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Barman, B. (2016). *Cumhuriyetten İmparatorluğa Geçişte Toplumsal ve Kültürel Dönüşümler* İstanbul: Tarih Araştırmaları Yayınları.
- Batuk, C. (2013). *Din ve İbadetlerde Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: İnanç ve Kültür Yayınları, 48-50.
- Bayrakdar, M. (2020). *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Bayrakdar, M. (2022). *Bir Hristiyan Dogması Teslis* (Üçüncü Basım). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Bayrakdar, N. (2020). Din Eğitimi Olgusunu Tanımlama Problemi. *Ankara: İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (54), 433-456.
- Benlisoy, Y., ve Macar, E. (1996). *Fener Patrikhanesi ve Yunan Siyaseti İzmir'in İşgali ve Sonrası*. İstanbul: Ayraç Yayınevi, 46.
- Berkes, N. (2005). *Patrikhane ve Ekümeniklik* (İkinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Botonakıs, A., ve Özkılıç, M. (2021). *Bizans'ın Sesi Bizans Müzik Aletleri* (Birinci Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Cheynet, J. C. (2008). *Roma ve Bizans Arasında Kilise ve Siyasi Bölünme Süreci*. İstanbul: Bizans Tarihi Araştırmaları, 9-32.
- Cihan, S. S. (2018). *Türkiye ve Fener Rum Patrikhanesi Ekümeniklik İddiası, Ruhban Okulu ve Patrikhane Sorunu* (Birinci Basım). İstanbul: Batı Trakya Dergisi Yayınları.
- Cipof, A. (2010). *Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Tarih Araştırmaları Yayınları, 4.
- Çağıl, N. (2013). Kutsal Metinler ve Müzik. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 1-46.
- Çalık, S. (2020). *Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığın Yükselişi ve Theodosius Dönemi*. İstanbul: Tarih ve Medeniyet Yayınları.
- Çoban, B. Z. (2021). *Geçmişten Günümüze Papalık* (Beşinci Basım). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Çoban, M. (2021). *Hristiyanlıkta Diriliş ve İsa Mesih*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Erol, A. (2016). Müziğin Kimliği ve Armoni Üzerine Düşünceler. *İstanbul: Müzikoloji Dergisi*, 41.
- Erol, M. (2021). *Osmanlı İstanbul'unda Rum Ortodoks Musikisi Reform Çağında Ulus ve Toplum*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Erol, M. (2021). *Osmanlı İstanbul'unda Rum Ortodoks ve Gregoryen Müziği Notalama Sistemlerinin Gelişimi*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 78-86.
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2008). *How To Design and Evaluate Research in Education* (8. Baskı). Boston: Mcgrow-Hill.
- Gezek, D. (2006). *Bizans Dini Müziğinde İstanbul Tavrı, Fener Patrikhanesi İlahilerinin Melodik, Ritmik ve Modal Yönden Analizi*, (Yüksek Lisans Programı), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gezek, M. (2006). Bizans Kilise Müziği Tarihsel Süreçte Gelişimi ve Dönemleri. *İstanbul: Musiki Araştırmaları Dergisi*, 25-26.
- Goddard, H. (2000). *Ortaçağdan Günümüze Hristiyan Müslüman İlişkileri Tarihi* (Birinci Basım). İstanbul: Say Yayınları.
- Gökçen, S. (2014). *Ortodoks Üçgeni*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gönül, T. ve Altıntuğ, O. (2014). Din ve Müzik: Kültürel ve Antropolojik Yaklaşımlar. *Ankara: Müzikoloji Dergisi*, 43-52.
- Grant, M. (2000). *Roma İmparatorluğu'nun Bölünmesi ve Theodosius Dönemi*. İstanbul: Antik Tarih Yayınları.
- Güllü, R. E. (2017). *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*. (Birinci Basım). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Harman, Ö. F. (2002). *Ortodoksluk ve Katoliklik: Coğrafi ve Kültürel Kökler*. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 187-188.
- Hetto, O. (2022). Bizans Kilise Müziği Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul: Seleucia*, 12, 215-229.
- Işık, H. (2006). *İlk Papa Aziz Petrus'tan Son Papa Ratzinger'e Papalık Tarihi* (Birinci Basım). İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- İşıltan, F. (1995). *Bizans Tarihi ve Dönemleri*. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- İhsan, M. (2015). *Dini Müzik Geleneği ve İbadetlerde Müzik Kullanımı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karaca, Z. (2018). *İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 77.
- Karatosun, M. O. (2019). Katolik Kilisesi Resmî Ayin Kitabı Roman Missal İçindeki İşaretler, Semboller ve Görsellerin Analizi. *İstanbul: Kesit Akademi Dergisi*, 20, 293.
- Köftürcü, H. (2013). Roma Katolik Kilisesi ve Müslümanlarla Dinlerarası Diyaloga Bakışı. *İstanbul: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 191-203.
- Köroğlu, S. (2015). *İbadetlerde Buhurdanlık ve Çan Sesi Üzerine*. İnanç ve Kültür Yayınları, 65.
- Kuzgun, A. (1991). *Hristiyanlıkta Misyonerlik Faaliyetleri ve Markos'un Rolü*. İstanbul: Yeni Ufuklar Yayınları.
- Küçük, G., Tümer, M., Küçük, B. (2010). *Hristiyanlıkta Mezhep Ayrılıkları ve Katoliklik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Macar, E. (2003). *Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Kuruluş Süreci*. İstanbul: Tarih ve Toplum Yayınları, 40-46.

- McMillan, J. H., & Schumacher, S. (1984). *Research in Education A Conceptual Introduction*. Little, Brown, and Company, 26.
- Michels, U. & Vogel, G. (2015). *Müzik Atlası* (Çev. S. Uçar). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Michels, U., & Vogel, B. (2015). *Hristiyanlık ve Kilise Müziğinin Tarihi*. İstanbul: Kilise Müziği Araştırmaları Yayınları, 181.
- Özekin, H. (2010). *Fener Rum Patrikhanesi ve Ekümeniklik Tartışmaları*. İstanbul: Kültür Yayınları, 11.
- Özekin, M. (2010). *Fener Rum Ortodoks Patrik'i Ekümenik Mi?*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Özel, S. (2011). *Fener Rum Patrikhanesi ve Ortodoksluk Dünyasında Ekümeniklik Tartışmaları*. İstanbul: İnanç ve Tarih Yayınları, 106-107.
- Özel, S. (2011). *Fener-Rum Patrikhanesi'nin Ekümeniklik İddiası ve Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özyurtkan, A. (2005). *Hristiyanlıkta İsa Mesih ve İncil Anlatıları*. Ankara: Akademi Yayınları.
- Özyurtkan, S. (2005). *Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası*. İstanbul: Tem Vakfı İlmi Araştırmalar Dizisi.
- Pappas, G. (2007). *Ortodoks Kilisesinde İbadet ve Müzik: Muganniler ve Koroların Rolü*. İstanbul: İnanç ve Kültür Yayınları, 25.
- Pappas, M. (1997). *Kiltzanidis'in Kitabı*. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pappas, M. (2007). *Apostolos Konostas'ın Nazariyat Kitabı*. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji Anabilim Dalı, Müzik Tarihi Programı.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods*. SAGE Publications.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sevencan, F., ve Çilingiroğlu, N. (2007). *Sağlık alanındaki araştırmalarda kullanılan niteliksel veri toplama yöntemleri*. Toplum Hekimliği Bülteni, 48.
- Simon, J. L., & Burstein, P. (1985). *Basic Research Methods in Social Science*. Random House, 67.
- Sönmez, V., ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, S. (2003). *Megalo İdea ve Patrikhane Siyaseti*. İstanbul: Tarih Araştırmaları Yayınları, 36-37.
- Şen, M. E. (2020). *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği İlahi Mesajın Makamla Tebliği*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Şener, D. N. (2010). *Kurtuluş Ayios Dimitrios Kilisesi'ndeki Paskalya Ayininin İncelenmesi*, (Yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TDK. (1995). *Türk Ansiklopedisi* (s. 342-348). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. (2007). *Ortodoksluk ve Katoliklikte Teslis İnancı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 409-414.
- Tek, B. (2017). Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü. *İstanbul: 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(18), 629-640.
- Terzioğlu, V. (2019). Ortodoks Dini Kültürüne Ait Yazılı Müzik Örneklerindeki Anlatım Formlarının Analizi. *İstanbul: Sahne ve Müzik Eğitim-Araştırma E-Dergisi*, 9, 33-68.
- Uçan, A. (2005). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Yalçın, A. (2008). *Fatih Sultan Mehmet ve Ortodoks Patrikhanesi Üzerindeki Siyasi Stratejisi*. Ankara: Tarih Araştırmaları Yayınları, 5.

- Yalçın, E. (2008). *Atatürk Türkiye'sinde Ekümenik Ortodoks Patrikhanesi ve Bizans Projesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yıldırım S. ve Sofuoğlu A. (2010). *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*. Ankara: Köksav Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M. (2017). *Ortodoks Kilisesi'nde Paskalya*. (Yüksek Lisans Tezi), University Name.
- Yıldırım, T. (2004). *Bizans İmparatorluğu'nda Siyasi ve İdeolojik Güç Dengeleri*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Yıldırım, U. (2004), *Dünden Bugüne Patrikhane* (Birinci Basım). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yiğit, İ. (2023). Antik Medeniyetlerde Müzik ve Dini Müzik. *İstanbul: Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7(3), 130.

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Etik Kurul Kararı	111
Ek 2: Görüşme Soruları	112
Ek 3: Uzmanların Vermiş Oldukları Cevaplar	118

Ek 1: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 01.02.2023-158291

T.C.	
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:01	KARAR TARİHİ: 27.01.2023
KARAR 2023/25	
Üniversitemiz Devlet Konservatuvarı öğretim elemanı Doç. Dr. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Bilge MUTUGAN ATILA), "İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Rum Ortodoks Dini Müziğinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır	
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	
Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BSPKAZ9YAE&eS=158291> adresinden yapılabilir.

Ek 2: Görüşme Soruları

YÖNERGE

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nde görev yapan peder, muganni ve kütüphanesi çalışanı ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi cemaati ile müzik ile din arasındaki ilişkiyi belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı **“İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİNİN VE RUM ORTODOKS DİNİ MÜZİĞİNİN TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA”** konulu tez çalışması için ön bilgi edinmek ve durum tespiti yapabilmek amacıyla siz değerli katılımcılara (peder/muganni/patrikhane kütüphane görevlisi, kilise cemaati gibi) belirli sorular yöneltilenmektedir.

İSTANBUL FENER RUM PATRİKHANESİNDE GÖREV YAPAN DİN ADAMLARINA YÖNELTİLEN SORULAR

1. Patrik olabilmenin kriterleri nelerdir?
2. Dünya genelinde tüm Ortodoks Kiliselerinde aynı kurallar mı geçerlidir yoksa bölgeye göre Patrik olabilme kriterlerinde değişiklik var mıdır?
3. İstanbul Fener Rum patrikhanesine patrik ataması nasıl yapılmaktadır?
4. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesi içerisinde hiyerarşik bir düzen var mı, varsa bu düzene dair neler söylersiniz?
5. Diğer dinlerle olan ilişkileriniz hakkında ne düşünüyorsunuz? Dinler arası diyalog sürecinde İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin ve Aya Yorgi Ortodoks Kilisesi'nin rolü nedir?
6. Dinler arası çatışmaların önlenmesi konusunda ne gibi önerileriniz var?
7. Genç nesillere Ortodoks inancını aktarma konusunda nasıl bir strateji izliyorsunuz?
8. Dijital çağda, inancı ve kilise topluluğunu koruma konusunda ne gibi zorluklar görüyorsunuz?
9. Gelecekte Ortodoks Kilisesi'nin küresel çapta oynayacağı rolü nasıl görüyorsunuz?

10. Müzik ve din arasında nasıl bir etkileşim olduğunu düşünüyorsunuz?
11. Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel sürecine dair en önemli kırılma noktaları nelerdir?
12. “Müziğin kaynağında din vardır” cümlesi ne ifade etmektedir? Sizin bakış açınız nedir?
13. Rum Ortodoks dini müziğine dair kilise mugannileri nasıl bir eğitime tabii tutuluyorlar?
14. Ortodoks Dini Müziğinin monofonik yapısı hakkında ne düşünüyorsunuz?
15. Rum Ortodoks dini müziği üzerindeki değişimler cemaat yapınızda herhangi bir artışa, azalışa ya da değişime neden oldu mu?
16. İstanbul Fener Rum patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde Osmanlı etkileri nasıl oldu?
17. İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde Cumhuriyet dönemi etkileri nasıl oldu?
18. Rum Ortodoks dini müziğinde reform çalışmalarına dair neler söylersiniz?
19. Rum Ortodoks dini müziğinde, geçmiş yüzyıllarda denenilen çokseslilik çalışmalarına Patrikhanenin bakış açısı nedir?
20. Rum Ortodoks Kilisesi'nde kullanılan dini müziğin kökenleri nereye dayanıyor? İlk dönemlerden itibaren bu müzik nasıl evrildi?
21. Erken dönem Rum Ortodoks ilahileri ve Bizans dönemi müziği arasındaki ilişki hakkında ne söyleyebilirsiniz?
22. Rum Ortodoks Kilisesi'nde müziğin litürjik ibadetlerdeki önemi nedir? Hangi müziksel unsurlar ibadetlerde özellikle vurgulanır?
23. Kilisede kullanılan müzik türleri, farklı dini törenlere göre nasıl değişiklik gösterir? Örneğin, Paskalya ve Noel gibi özel günlerde hangi müzikler tercih edilir?
24. Bizans müziği, Rum Ortodoks dini müziğini nasıl etkilemiştir?
25. Bizans müziği ile Rum Ortodoks Kilisesi'nde kullanılan müziğin ayırt edici özellikleri nelerdir?
26. Günümüzde Rum Ortodoks müziği, geleneksel yapısını nasıl koruyor?

27. Farklı coğrafi bölgelerdeki Rum Ortodoks topluluklarının müzik gelenekleri arasında ne gibi farklılıklar var? Kültürel çeşitlilik müziğe nasıl yansıyor?

28. Ruhban okullarının kapatılmasına ya da gerekliliğine dair düşünceleriniz nelerdir?

AYA YORGİ KİLİSESİ MUGANNİLERİNE YÖNELTİLEN SORULAR

1. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin "eşitler arası birinci" olma özelliği düşünülürse, Aya Yorgi Kilisesinin diğer Ortodoks Kiliselerinden bir üstünlüğü veya özel bir yeri var mıdır?

2. Aya Yorgi Kilisesi'nin ilahi repertuarı kim tarafından ve hangi kriterlere göre belirlenmektedir?

3. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde buluna Aya Yorgi Kilisesinin İlahi repertuarı diğer Ortodoks Kiliselerinin repertuarlarına göre farklılık içeriyor mu? Eğer varsa bu farklılığın nedenleri sizce nelerdir?

4. Müzik ve din arasında nasıl bir etkileşim olduğunu düşünüyorsunuz?

5. "Müziğin kaynağında din vardır" cümlesi ne ifade etmektedir? Sizin bakış açınız nedir?

6. Rum Ortodoks dini müziğinin temeli nereye dayanmaktadır?

7. Rum Ortodoks dini müziği ile ilgili bu zamana kadar ne gibi araştırmalar yapılmıştır?

8. Rum Ortodoks dini müziği genel olarak nasıl seslendirilir? Cemaat ilahilere eşlik eder mi?

9. Rum Ortodoks dini müziğini diğer Hristiyanlık mezheplerinin dini müziklerinden ayıran en önemli özellikler nelerdir?

10. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde buluna Aya Yorgi Kilisesinin İlahi repertuarı diğer Ortodoks Kiliselerinin repertuarlarına göre farklılık içeriyor mu? Eğer varsa bu farklılığın nedenleri sizce nelerdir?

11. Muganni olarak kilisedeki rolünüzü nasıl tanımlarsınız? Bu görevin kilise ibadetindeki önemi nedir?

12. Muganni olmanın gerektirdiği temel yetkinlikler ve beceriler nelerdir? Bu yetkinlikleri nasıl geliştirdiniz?

13. Bir muganni olarak aldığınız eğitim süreci nasıldı?
14. Her ibadet için nasıl hazırlanıyorsunuz? Belirli ritüeller veya rutinleriniz var mı?
15. Muganni olarak icra ettiğiniz müzik, ibadetlerde nasıl bir ruhani atmosfer yaratıyor? Cemaati ibadete nasıl katıyorsunuz?
16. Farklı liturjik (sabah ve akşam ibadeti) dönemlerde, örneğin büyük perhiz ve paskalya icra ettiğiniz müzikte nasıl bir değişiklik oluyor?
17. Muganni olarak icra ettiğiniz müziğin sizi manevi olarak nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Bu görev, kişisel inancınızı nasıl şekillendirdi?
18. Muganni olmanın en zorlayıcı yönleri nelerdir? Özellikle zorlandığınız anlar oldu mu, nasıl başa çıktınız?
19. Gelecekte muganniliğin nasıl evrileceğini düşünüyorsunuz? Genç nesillere bu geleneği aktarmak için neler yapıyorsunuz?
20. Hristiyanlık, Yahudilik, Musevilik ve İslamiyet'te de dini ritüellerde müzik ve dans kullanılmıştır. Kiminde müzik ve dans İbadethanelere girmiş kiminde ise yasak kılınmıştır. Müziğin ve dansın yasaklanmasını neye bağlıyorsunuz?
21. Kilise şarkılarını kadınlar söyleyebilir mi? Her hangi bir yasaklama var mı?
22. Kilise müziğinin konusu nedir? Müzik ile ne anlatılmak istenmektedir?
23. İlahilerin insanları etkilemesi konusunda ne düşünüyorsunuz?
24. Günümüzde Rum Ortodoks müziği, geleneksel yapısını nasıl koruyor?
25. Ruhban okullarının kapatılmasına ya da gerekliliğine dair düşünceleriniz nelerdir?

PATRİK I. BARTHOLOMEOS HAZRETLERİNE YÖNELTİLEN SORULAR

1. Rum Ortodoks dininin felsefesi ve bu bağlamda diğer mezheplerden farkı nelerdir?
2. Ruhani lider olarak dinler arası diyaloga dair neler söylersiniz?

AYA YORGİ KİLİSESİ CEMAATİNE YÖNELTİLEN SORULAR

1. Aya Yorgi Kilisesi'nin tarihi hakkında ne söyleyebilirsiniz? Bu kilisenin cemaatiniz için önemi nedir?
2. Kilisenizin kuruluşundan bu yana yaşadığı önemli tarihi olaylar nelerdir?
3. Kilisenizde düzenlenen dini ayinler ve törenler hakkında bilgi verebilir misiniz?
4. Kiliseniz cemaat üyeleri arasında nasıl bir dayanışma ve birliktelik sağlar?
5. Aya Yorgi Kilisesi'ne özgü ritüel veya gelenekler var mı? Varsa, bunlar nelerdir?
6. Kilisenizdeki dini liderlerin rolleri ve görevleri nelerdir?
7. Kilisenizin genç nesiller üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Gençlerin katılımı nasıl teşvik ediliyor?
8. Cemaatinizde önemli bayramlar ve kutlamalar nasıl organize ediliyor?
9. Kilisenizin sosyal sorumluluk projeleri var mı? Cemaat olarak toplumda nasıl bir rol üstleniyorsunuz?
10. Aya Yorgi Kilisesi'nin mimarisi ve iç dekorasyonu hakkında bilgi verebilir misiniz?
11. Kilisenize ibadet etmeye gelen ziyaretçilere yönelik özel uygulamalarınız var mı?
12. Aya Yorgi Kilisesi'nin, İstanbul'daki diğer kiliseler ve farklı inanç gruplarıyla ilişkileri nasıldır?
13. Cemaatinizin bugün karşı karşıya olduğu en büyük zorluklar nelerdir?
14. Kilisenize dair özel hatıralarınız veya unutulmaz anılarınız var mı? Paylaşmak ister misiniz?
15. Aya Yorgi Kilisesi'nin geleceğine dair beklentileriniz ve umutlarınız nelerdir?
16. Aya Yorgi Kilisesi ya da Ayios Yeoryios Kilisesi adının nereden almaktadır? Ne anlama gelmektedir?

17. Aya Yorgi günü nedir? Aya Yorgi günü ne zamandır ve neler bugünde neler yapılmaktadır?

18. Aya Yorgi de nasıl dilek dilenir?

19. Aya Yorgi Kilisesine hangi gün gidilir?

20. Son olarak bu akademik çalışmada bulunmasını istediğiniz, eklemek istediğiniz bir şey var mı?

AYA YORGİ KİLİSESİ ARŞİV ÇALIŞANINA YÖNELTİLEN SORULAR

1. Aya Yorgi Kilisesi'nin arşivi ne zamandan beri mevcut ve nasıl oluşturuldu?

2. Kilisenin arşivinde hangi tür belgeler ve materyaller bulunuyor?

3. Arşivdeki en eski belge veya eser nedir? Bu belge hakkında bilgi verebilir misiniz?

4. Aya Yorgi Kilisesi arşivinin yönetimi nasıl yapılıyor? Güncel arşivleme prosedürleriniz neler?

5. Kilisenin tarihi açısından en önemli belgeler hangileridir ve neden önemlidir?

6. Arşivdeki belgeler ve materyaller hangi dillerde yazılmıştır?

7. Aya Yorgi Kilisesi'nin arşivlerine dışarıdan araştırmacılar erişim sağlayabiliyor mu? Bu süreç nasıl işliyor?

8. Arşivlerde yer alan belgeler dijitalleştiriliyor mu? Dijital arşivleme süreci hakkında bilgi verebilir misiniz?

9. Arşivde bulunan belgelerin korunması ve restorasyonu için hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

10. Arşivde kaybolmuş ya da zarar görmüş belgeler oldu mu? Varsa, bu tür durumlarda nasıl bir süreç izleniyor?

11. Kilisenin arşivleri, Aya Yorgi Kilisesi'nin tarihi ve cemaati hakkında ne tür bilgiler sunuyor?

12. Arşivlerde ilginç veya bilinmeyen bir hikaye ya da olayla karşılaştınız mı? Paylaşmak ister misiniz?

13. Aya Yorgi Kilisesi arşivlerinin İstanbul'un dini ve kültürel mirası açısından önemi nedir?

14. Kilisenin arşiv çalışmalarıyla ilgili gelecekte planladığınız projeler veya hedefler var mı?

Ek 3: Uzmanların Vermiş Oldukları Cevaplar

Uzman 1

Müzik ile din arasında nasıl bir etkileşim vardır?

Müzik, din, dil birbirine bağlı ve bir birbirleriyle etkileşimli etkenlerdir. Hristiyanlık Yunan'dan çevrilerek tüm dünyaya yayılmıştır. Müzik Ortodoks dininde tek sesliydi. İlk Hristiyanların müzikleri çok basitti. Eski Tevrat ve eski İncil'den alıntı şeklindeydi. 8. yüzyılda vurgulanacak yerleri göstermek dikkat çekmek için nota sistemi nevmatik sistemi geliştirildi. 8. ve 14. yüzyıl arasında reformlar devam etmiştir. Dinin yayılması için temel etken dildir ve müzik bunu desteklemektedir. 12. yüzyılda cemaat sayısını arttırmak için oynak müziği dans müziği şeklinde ilahiler yapıldı. Cemaat sayısı arttı fakat sinotlar bunları yasakladı. Böylece din müziği sadeleşti. Din dışı müzeye yöneldiği için kilisede saz, piyano gibi müzik aletlerinin kullanımı yasaklandı. Muganninin okuyuşundan okuyuşuna göre bazen müzik dinin önüne geçebilmektedir. Kilisedeki cemaat eski Yunanca'yı tam bilmiyor, anlamıyor ama müziğin verdiği hissiyat ile dua ediyor.

Ortodoks dini müziğin tarihsel sürecinde en önemli kırılma noktası nedir?

Ortodoks dini müziğinde kırılma noktaları 4. yüzyılda oluşmaya başladı. 8 yüzyılda da notasyon sistemi ortaya çıkmasıyla devam etti. İstanbul'un fethi ile birlikte besleme, duraklama dönemi geçirdi. 15. yüzyıla kadar notasyon sistemi çok karışıktı. Notasyonda 500'den fazla işaret bulunmaktaydı. En ufak işaret için detaya giriliyordu. Notasyon zamanla sadeleşerek kullanımda kaldı. 1814 yılında yapılan reform ile 20 işaret kaldı. Nazariyatlarda da basitleşme geldi.

“Müziğin kaynağında din vardır” sizin için ne ifade eder?

Müzikte din vardır. Her millette, dini ve halk müziği olmak üzere iki müzik bulabilirsiniz. Klasik müzik her dönemde olmaz ama dini müzik her dönemde vardır. Yaşadığımız için güneş için, sağlığımız için şükretmeliyiz. Şükür dua ile olur dua ile müzik birlikte kullanılmaktadır.

Rum Ortodoks dini müziğine dair kilise mugannileri nasıl bir eğitime tabi tutuluyor?

6-7 Eylül 1923 yılında, 1955 yılında, 1964 yılında insanlar sınır dışı edildiler. 1974 Kıbrıs cemaat hep Türkiye'den gitmiş ve cemaat kişi sayısı azalmıştır. 300.000

kişilerden 500 kişiye kadar azalmıştır ve az sayıda muganni yetişmiştir. Ben 19 yaşında Selanik'ten patrikhane kültür kilisesine benimseyerek geldim. İstanbul doğumlu İstanbul beyefendileri ile 10 yıl birlikte okudum, emekli olanların, bırakanların yerine yurt dışından muganni getirilmeye başladı. Ne yazık ki patrikhane üslubu kalmadı. Artık muganniler için bir eğitim yok. Ben Yunanistan'dan Batı konservatuarına, Bizans müziği diplomasını alarak gelmeme rağmen İstanbul'da hiçbir şey bilmiyor gibi davranarak buraya adapte oldum. Müzik Sevenler Derneği eğitimler veriyor. Dernekte iki yıl çalışıp, ders alıp muganni olamazsın, kilisenin içinde birinin yanında olman gerek. Muganniler usta çırak ilişkisi ile yetiştirilmelidir. Şimdi muganni yetiştirilmediği için, muganni kalmadığı için kilise kilise geziyorum.

Ortodoks dini müziğinin Monofonik yapısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ortodoks dini müziğinde eski yunandan itibaren monofonik dini müziği kullanmışlar. 1740'larda çok seslilik denenmiş fakat olmamış. Altıncı yüzyılda İstanbul'da org icat edildikten sonra kilisede kullanmak şartı ile Roma'ya org gönderiliyor. Papaya, hediye gönderiliyor. Avrupa'da ondokuzuncu yüzyılda aydınlanma akımının etkisinde kalarak Yunan'lılar org ve çok sesli olarak dini müziği icra etmişler fakat tutulmamıştır.

Rum Ortodoks dini müziği üzerinde değişimler cemaatinizde artış ve azalış oldu mu?

Yirminci yüzyılda Atina'da, patrikhanede herkes doğulular gibi gazel gibi okuyorlardı. Dini müzik çağdaş olmalıdır. Muganniler mikrofon kullanmadığından dolayı ya burundan ya da bağırarak okumak zorundadır. Cemaat çok kalabalık olurdu. Yer bulmak için bazı sandalyelerin üzerine isim yazılarak kiralanır hatta satılırdı. İstanbul'un Rum erkekleri her türlü dini müziği bilirler. Dinleye dinleye öğrenmişlerdir. Hatta eğlencelerde dini müzik kullanmışlardır.

İstanbul Fener Rum patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde Osmanlı etkileri nasıl oldu?

Kiliseye girdiğinizde okuyucu muganninin sol tarafında bir taht vardır. Muganninin karşı tarafında da bir taht vardır. Bir ilahi diyor ki, "İmparatorumuzu ve despotumuzu Allah koruyarak" biz okuyoruz ama öle bir şey yok. Yani eskiden imparatorun Ayasofya'da yeri vardı. İmparatorun karşısında da patrik otururdu. İstanbul'un fethinden sonra imparatorluk kalmadı. İmparatorluğun yerini ve yetkilerini

de patrik aldı. Şimdi bu insanlar yeni bir hükümetin altında yaşamak zorunda kaldıkları için örf adetleri, dili ve dini adapte olmaya mecbur kaldılar. Bizanslılar Osmanlılarla İstanbul'un fethinden çok önce ilişkileri vardı. Gelin damat ilişkileri vardı. Siyasi sebeplerden dolayı Bizans zamanda bile Osmanlılar İstanbul'a geliyordu. Müzikte tarafından baktığımızda Bizans İmparatorluğu'ndan bir saray vardı ve bu sarayın da bir müziği vardı. Osmanlı İstanbul'u fetih ettikten sonra aynı sarayın üzerine, aynı taşlar üzerine kendi saray kurmuş, oradan bir etkileşim olduğunu kaynaklarda bulamıyoruz. Muhtemelen Klasik Osmanlı Müziği Bizans İmparatorluğu'nda vardı. Bizans'ta da kaynaklarda var ve eserlerde mevcut. Başka bir notasyon sistemine sahip olduğu için eserleri okuyamıyoruz. Mesela bazı kiliselerde fresk görüyoruz, miskal görüyoruz, tambur görüyoruz, bu aletler olduğuna göre buna benzeyen bir müzik olacaktır. Gayri Müslümanlardan, Rumlardan saraya giren ilk müzisyen Kantembel'in tambur hocası Kebir Angeli çok iyi para alırdı. Ondan sonra saraya çok giren oldu. Osmanlı müziği ve Rum müziği tek sesli olduğu için, aralıklarda aynı olduğu için melodiyi benimseyip güfte giydiriyordu. Bu günümüze kadar gelmiştir. Güfte giydirme konusunda Rumlar ve Türkler çok iyidirler. Çok iyi adapte ederler. Mısırdan şarkıyı alıyorlar, şarkıyı Türkçe güfte ya da yunanca güfte ile yapıyorlar. Bu her zaman olan bir durumdur. Mesela İsmail Lütfü Efendi'nin eserleri var. Yunanca güfte var. Öyle ki bir dede efendinin bir eseri var ki, Sevdim Bir Gonca, eviç makamında yazılmış ve sonunda yunanca bir kısım vardır. Bugün sansür olduğu için bunu değiştirdiler. Sonunda seni seviyorum gibi bir şey diyor. Kiri eleyson, merhamet eyle yarab demek; elavo, buraya gel. Kızdan bahsediyor. Aynı eseri ermeni besteci Marcon Melon o da aldı eserine çevirdi. Fenerliler, fener beyleri çok önemli bir aristokrat takımı, Osmanlı bunları çok fazla eğitilmiş olduğu için resmen kullandı. Fener beyleri kültürlerini bulundukları yerlere taşıdılar. O makamlı ve güfteli şarkıları da taşıdılar. Türk müziğine din dışı, dış müzik derlerdi. İç müziğe kilise müzikleri derlerdi. Bacanus ve udi gibi önemli müzisyenler artık yok. Günümüzde Türk'lerden de önemli müzisyen çıkmıyor. Eskiden beş tane güzel udi beş tamburi vardı. Beş tane güzel ses vardı şimdi her yerden ses çıkıyor. Çok fazla müzisyen var. Çok fazla olmasının iyi yanı bir yerden sonra mutlaka bir Süzgeçten geçecek kalite artacaktır.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde Cumhuriyet dönemi etkileri nasıl oldu?

Osmanlı dönemi olsun Cumhuriyet dönemi olsun müzikte bir değişiklik olmadı. Ancak siyasi müziği etkiledi. 1950 başlarında buradaki Rumların bazıları Türk vatandaşı, bazıları Yunan vatandaşı, bazıları Sırp vatandaşıydı. Hiç fark etmezdi. 1923 yılında Vatikan'ın Başmuganni'si hükümet tarafından Yunan vatandaşı olduğu için iki kere okumalarını engellediler. Muganni aslında doğma büyüme yeri Türkiye olmasına rağmen Yunan vatandaşıydı. Dışardan gelmemiştir. 1964'de en önemli kurucularımızdan baş muganni sınır dışı edildi. O şekilde etkilediler.

Rum Ortodoks dini müziğinde reform çalışmalarına dair neler söylersiniz?

İhtiyaç olduğu için birkaç kez reformdan geçti. Eski yazı öle bir yere geldi ki insanlar sadece ezbere okudukları için ne okuduklarını bilmiyorlardı. Anlamadan ezbere okumaya başladılar.

Rum Ortodoks dini müziğinde, geçmiş yüzyıllarda denenen çok seslilik çalışmalarına Patrikhanenin bakış açısı nedir?

1750'lerde metropol toplantısında Rum Ortodoks dini müziğinde çok seslilik için sinod ikna edildi, papazların ikna edilmesine rağmen baş okuyucunun tutucu tarafı kuvvetli olduğundan dolayı kabul görmemiştir. Yani artık hiç bakılmıyor.

Siyasi bir nedeni var mı?

Siyasi bir nedeni yok ama bir vakfı yönetenlerin her zaman cemaat çekme istekleri vardı. Cemaat isteğinin sebebi para girişi içindi. Mesela bir kişi bir mum yaksa ve 5 lira olsa 1000 kişide 5000 lira olur. Bakın kolay değil diğer kiliseye gittiniz mi hiç İstiklal 'deki Meryem Ana Kilisesi'ne, o kilisede pazar günü iki ayin yapılıyor. Aslında bir tane olur. Birincisi normal saatinde, sabah erkenden, ikincisi ayin ise birincisi bittikten sonra başlıyordu ve batı müziği ve çok seslilik kullanılıyordu. İkinci ayine insanların gelmesi ve para toplanması için çorba ikram ediliyordu ve bunlara çorbacı deniliyordu. Pazar günü ikinci ayinden sonra cemaatimize çorba verilecek diye ilan veriliyordu. Birinci ayinde 10 bin toplanıyorsa, ikinci ayinde de 10 bin toplanıyordu. Çorbanın masrafı toplanan paraya göre çok azdı. Çorbacıların eğitimden müzikten haberleri yok ve kilise hayatı içinde değiller, kilise ile alakalı olmadığı için ilahilerden de anlamıyorlar. Ayinlerde ucuz okuyucular olsun, kötü okusun önemli değil. Yeter ki ayin olsun. Artık oraya geldik. 1940-1950 kadar çok seslilik devam etti. Avusturya

patrikhanesi çok seslilik için patrikhaneden fetva yolladı ve yasak oldu. Yasak olmasına rağmen 1950'lere kadar devam etti.

Rum Ortodoks Kilisesi'nde kullanılan dini müziğin kökenleri nereye dayanıyor? İlk dönemlerden itibaren bu müzik nasıl evrildi?

Eski Yunan müziğine kadar dayanmaktadır. Dil ve din bir araç olduğu için ikisinin birleşimiyle dinamizmi ortaya çıkıyordu. Metinler okunurdu ve metinlerin vurgularından bir notasyon sistemi geliştirildi. Her zaman Yunan Müziğinin nazaratıyana dayanmaktadır.

Onunda ispatı nedir?

Mesela ondördüncü yüzyılda önemli iki bilgin kişi iki tane müzik nazaratıyat kitabı yazmışlar. Bakıyorsunuz milattan önceki 5. Yüzyıldan farkı yok. Bu kitaplar temel kabul edilmektedir.

Erken dönem Rum Ortodoks ilahileri ve Bizans dönemi müziği arasındaki ilişki hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Basit metinleri okuyup kilisede bir çerçeve içinde organize edilmeye başlandı. Yani 4-5-6-7 yüzyıla kadar yeni ilahilerimiz yoktu daha yeni yeni düzene oturmaya başladı. Yunan modlarına dayanıyor. Temeli Rum Ortodoks dini müziğinin Yunan modlu Bizans kilise müziği sonrasında Ortodoks dini müziğine evrilmiştir.

Farklı litürjik dönemlerde (örneğin, Büyük Perhiz veya Paskalya) icra ettiğiniz müzikte ne gibi değişiklikler oluyor?

Genellikle kilise hayatı içinden biz her gün aziz ve azizenin ölüm gününü kutluyoruz. Hristiyanlıkta çok şehit vardır. Yani dini sebeplerden dolayı öldürülmüşler. Binlerce var ve Osmanlı zamanında da öldürülmüşler. Bizim için önemli olan kısmı, din ile insanın dirilişidir. Bunu biz hep Pazar günü kutuluyoruz. Pazar günü insanlar çalışmadığı için herkes kiliseye gider ve bir arada buluşur. Sonra buluşma çay, kahve içilir, hatırlar sorulur, asıl kilise hayatı budur. O yüzden her kilisenin yanında bir okul vardır. Okuldan çıkıp kiliseye, kiliseden okula gidilir. Nasıl ki müslüman dini müziğinde reformlar varsa ezan, sela gibi. Hristiyanlıkta da vardır. Her Pazar günü ve ayinde papaz ilahi söyler ve iki kısma ayrılır o ikinci kısımda çan çaldıktan sonraki kısmı her Pazar aynıdır sadece mod(makam) değişir. Çünkü her hafta bir makama ithaf edilir. Herkes erken gelemiyor düşünün burada ayin sabah saat 9 başlayıp 12 bitiyor ve gelen

çok az, gelenlerde hep yaşlılar, artık her dinde olduğu gibi gençler dine pek gelmiyor. Gençler haklılar çünkü ne papaz ne hoca dini temsil etmiyor. Kilise müziği bir bağ oluşturuyor ve bu makamda şu makamda okuyun diyorlar. Cenaze de farklı 3 takım vardır birinci Hüzzam, ikinci Neva üçüncü rast makamını alır. Sonra başka bir kalıp geliyor 8 ana makam olduğu için 8 ilahi ve her biri bir makamda. Büyük Paskalya Uşşak makamında ilahiler oluyor Uşşak makamı iç açıcı olduğu için. Noel'de ise, Hüzzam makamı vardır. Paskalya öncesi hafta büyük haftadır İsa'nın Kudüs'e girişi ile çarmıha gerilişi ve tekrar dirilişine kadar hergün bir olay anlatılır ve o olaylara göre farklı makamlarda ilahiler okunur.

Rum Ortodoks kilise müziği geleneksel yapısını nasıl korumaktadır?

Rum Ortodoks Kilise müziği meşkle ve eğitimle korunmaktadır. Özel ve devlet müzik okullarında, Yunanistan'da devlet müzik okullarında Bizans kilise müziğinin temeli verilir. İlahi kitap hocaları ayrı, müzik hocaları ayrıdır. Öğrenci meşk yöntemi ile müzikal bir eğitim alarak bunları birleştirmektedir.

Farklı coğrafi bölgelerdeki Rum Ortodoks topluluklarının müzik gelenekleri arasında ne gibi farklılıklar vardır. Kültürel çeşitlilik müziğe nasıl yansır?

Fiziki coğrafi bölgelerdeki farklılıklar sadece dil ile ilgilidir. Hakkari'ye giderseniz orada bir köyünüz var. Arap kökenli sırf Ortodoks'tur. Arap kökenli olduğu için ilahiler Arapça okunur. Esas dilleri Yunanca değil Arapçadır. Arapçaya çevrilen ilahileri rahatlıkla okumaktadırlar. Romanya'da Romence okunur. İstanbul ekolüne Yunanistan muganni geldiği için İstanbul'da Yunanistan ekol hâkim olmaktadır.

Ruhban okulunun kapatılmasına dair düşünceleriniz nedir?

Ruhban okulu din adamı yetiştirmektedir. Ruhban okulunda sadece papaz yetişmez, aynı zamanda müzik eğitimi de verilir. Ruhban okulları yeni mugannilerin yetişmesi çok önemli bir yere sahiptir. 19. yüzyılda Osmanlı'da milliyetçilik yoktu. Herkes büyük bir tablonun bir parçasını oluşturuyordu. Osmanlı farklı milletlerden oluşan bir imparatorluktu. Ruhban okulunda müzik eğitimi alan İsmail Hakkı Bey yemekli bir yerde fasıl yapıyordu. İsmail Hakkı Bey müzik yaparken yemek yiyenlerin kafasına kemeçeyi atardı. Çünkü önce müzik dinlenir sonra yemek yenirdi, müziğin seviyesi vardı. Şimdi durum çok farklı müzikli bir mekâna gidildiğinde her yerden sesler geliyor, müzik dinleyemiyorsunuz.

İstanbul'un fethiyle Rumlar azınlık haline düştüler. Fatih Sultan Mehmet gerek siyasi gerek ticari ön görüşüyle varlıklı Fener Rum beylerine de iyi davranarak İstanbul'da ticaretin çökmemesini sağladı. Rumları İstanbul'dan gönderirse ticaret çökebilirdi. İstanbul'u ayakta tutmak için Rumları göndermemesi hakkında düşünceniz?

Fatih sultan Mehmet çok yetenekli ve çok farklı, zeki bir insan, yunanca ve bir çok dil biliyor. Fatih Sultan Mehmet bir rahibi patrik yapmış ve insanların haklarını koru diyerek imzasını atmıştır. Osmanlı döneminde Bizans İmparatorluğu'nun soyundan gelen biri esir alınmış. Esirin akrabası Fatih Sultan Mehmet için ağıt yazmıştır. Fatih Sultan Mehmet ağıttan etkileniyor bunun üzerine esiri serbest bırakıyor. Bu hikayeyi makalelerimde bulabilirsiniz. Padişahların eşleri, sultanların çoğu Rum'dur. Padişahlar eşlerin Rum olarak değil Osmanlı olarak görüyorlardı. 1453 ile Bizans imparatorluğu yok oldu ve Rumlar azınlık duruma düştüler. Kurdukları saray müzikleri sayesinde ayakta kaldılar. Çünkü Yunanistan'da öyle bir müzik duymazsınız, duyamazsınız çünkü böyle bir fasıl Yunan müziğinde yok, klasik müzik yok. Niye yok? çünkü imparatorluk anlayışı yok, siz artık küçük devletsiniz. Küçük devletlerde halk müziği olur, dini müzik olur ama klasik müzik olmaz çünkü o anlayış yoktur.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin "eşitler arası birinci" olma özelliği düşünülürse, Aya Yorgi Kilisesinin diğer Ortodoks Kiliselerinden bir üstünlüğü veya özel bir yeri var mıdır?

Aya Yorgi Kilisesi'nde sağ ve sol koro olmak üzere iki koro vardır. Sağ korunun başındaki ilk okuyucu baş mugannidir. Sol tarafında baş mugannisi vardır. Bunlar Bizans'tan kalma unvanlardır. Onların yanında 5 muganni yardımcısı ve sonra 5 muganinin 2 yardımcısı vardır. Bunlara domesticus denilmektedir. Sağdaki baş muganni vefat ettiğinde, sol tarafındaki muganni yardımcısı, baş muganni oluyor, ikinci yardımcısı birinci yardımcı muganni oluyor. Bu sırayla giden bir hiyerarşi vardır. Fakat her zaman böyle olmayabiliyor. Torpil ile bu sıralama değişebiliyor.

Aya Yorgi Kilisesi'nin ilahi repertuarı kim tarafından ve hangi kriterlere göre belirlenmektedir?

Eskiden Aya Yorgi kilisesi esas alınarak dünyadaki bütün Hristiyan kiliselerinde aynı ilahiler okunuyordu fakat şimdi okunuyor aynı ilahiler okunmuyor.

Peki neden okunmuyor?

Yunanistan ile İtalya arasında adalar vardır. O adalar Venediklerin egemenliği altında çok kaldıklarından dolayı onların dini müziği org ile yapılmaktadır. Çünkü Venedik müzikleri org ile yapılmaktadır. Ege'nin birkaç adasında da yerel müzik uygulanmaktadır. Patrikhane kilisesinde ne okuyorsa o okunmalıdır. Bu konuda fetvalar da vardır.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde buluna Aya Yorgi Kilisesinin İlahi repertuarı diğer Ortodoks Kiliselerinin repertuarlarına göre farklılık içeriyor mu? Eğer varsa bu farklılığın nedenleri sizce nelerdir?

Hayır farklılık içermiyor ama yerel faktörlerden dolayı kimin etkisi altında kaldı ise ona göre değişebiliyor. Mesela Venedikli gibi giyiniyor. Venedikli gibi konuşuyor. Venedikli gibi davranıyor. Kıbrıslı Trabzonlu nasıl değişik konuşuyorsa onun gibi.

Kilise müziği ile ilgili ne gibi araştırmalar yapılmıştır?

Hem Yunanlılar hem de yabancılar tarafından çok araştırma yapılmıştır. Kopenhag'da Bizans müziği araştırma merkezi vardır. Kopenhag'da eski el yazmaları üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Kilise müziği hakkında çalışmalar da yapılmaktadır. Fakat Kopenhag'da kilise müziğinden çok eski yazılar üzerinde çalışma yaptılar. Yunanistan'da çok daha fazla çalışmalar yapıldı. Türkiye'de de yeni yeni yapılmaya başlandı. Konserler, korolar yapılıyor.

Rum Ortodoks Kilisesi dini müziği genel olarak nasıl seslendirilir? Cemaat ilahilere eşlik eder mi?

Eskiden İstanbul'da küçük yaşta eğitim olduğu için cemaat kilise müziklerini eşlik edirdi. İlahiler kalıplaştığı için herkes ilahileri bilirdi. Başka ilahi okununca hemen “aaa” diye tepki gelirdi. Şimdi kiliseye gitmek için gidildiğinden dolayı giden takip etmiyor. Yaşlılar farklı makamda ilahileri bilirdi ve okunduğunda ilahilere eşlik ederlerdi. Şimdi onlar da eşlik etmez oldular.

Rum Ortodoks dini müziğini diğer Hristiyanlık mezheplerinin dini müziğinden ayıran en önemli özelliği nedir?

En önemli özelliği dilidir. Ermeniler de çok sesli olarak icra edilmektedir. Ermeniler eskiden tek sesli söylerken şimdi çok sesli söylemeye

başladılar. Ruslar tamamen çok sesli söylüyorlar, Fransızlarda kadınlar piyano, erkekler keman çalardı. Rusya Ermeni Ortodoksları çok sesliliğe evrilmişlerdir.

Muganni olarak kilisedeki rolünüzü anlatır mısınız?

Kilisenin babası bu kişi, kilisenin okuyucusu bu kişi olarak gösterilir. Ekstra bir saygınlık bir farklılık yoktur.

Muganni olmanın gerektirdiği temel yetkinlikler ve beceriler nelerdir? Bu yetkinlikleri nasıl geliştirdiniz?

Muganni olmak için ekstra bir beceriye ihtiyaç yoktur. Ben bugüne gelene kadar çok zaman ve para sarf ettim. Hocalar çok açık değiller. Bildiklerini paylaşıyorlar. Senin hocalardan iyi olmanı istemiyorlar. Bilgi saklıyorlar, ben öyle düşünmüyorum. Halbuki benim öğrencim benden daha iyi olmalıdır. Bu benim öğrencim diyebilmeliyim.

Muganni olarak aldığımız eğitim süreci nasıldır?

Eğitimin sonu olmaz. Ben hâla muganni dinlediğimde ondan alabileceğim şeyler varsa alırım. Yunanistan'da 9 yaşında Bizans müziği konservatuvarına girdim. Meşk ile başladım 14 yaşında bitirdim. 18 yaşına girmediğim için diploma alamadım. Yunanistan'da kiliselerde ilahiler okudum sonrasında İstanbul'a geldim.

Her ibadet için nasıl hazırlanıyorsunuz? Ritüelleriniz var mı?

Sabah ibadetlerinden önce akşam çok ağır yemek yenmez, yoksa diyaframa baskı oluşturur. İslamiyet deki Ramazan ayı gibi bizde de 40 günlük bir oruç var. Oruçluyken hayvansal hiçbir şey yemiyoruz. Çarşamba ve Cuma günleri de zeytinyağı hiçbir şey yemiyoruz. Çarşamba ve Cuma günleri sadece su içiyoruz. Kendimizi kapatıyoruz. İbadet edip dua ediyoruz. İbadete odaklanıyoruz.

Dini bayramlarınızın adları nedir?

Paskalya en büyük bayramlardan biridir. Meryem Ana'nın ölüm günü. İsa'nın vaftiz edildiği gün Noel gibi.

Muganni olarak icra ettiğiniz müzikler ibadetlerde nasıl bir atmosfer yaratıyor, cemaati ibadete nasıl katıyorsunuz?

Ayinlerin sonunda sesinize hayran kaldık, çok güzeldi gibi sözlerinden hiç hoşlanmıyorum. Benim ayinlerimde insan gözlerini kapatacak ve dua edecek benim için başarı budur. Bu ayine gelen cemaat sorunları için dua, şu anki duruma şükretmelidir.

Benim görevim gelenleri o makama getirmektir, cemaati dua ederken gördüğümde başardığımı düşünüyorum.

Muganni olmanın en zorlayıcı yönleri nelerdir. Özellikle zorlandığınız anlar oldu mu nasıl başa çıktınız?

İstanbul'a geldiğimde tek başıma olduğum için her iki koronun eserlerini ben okuyordum, nefesim kalmıyordu. Paskalya haftası öncesinde sabah akşam ayin olur, 3-4 Saat sürerdi, 3 saat yürüyebilirsiniz ama 3 saat aynı yerde dikilmek bile çok zordur. Aynı zamanda ilahi okumak daha da zordur.

Siyasi, bürokratik olarak zorluklarla karşılaşılıyor musunuz?

Maaşımızı ayine hiç katılmayan vakıf başkanı belirliyor, piyasanın üzerinde maaş veremem diyor, o yüzden okuyucu yok. Vakıf başkanları dini hissiyatı yaşamadıkları için okuyucu olmaması, ayin olmaması çokta önemli değil, onlar sadece kimlikte Hristiyanlar. Kilise hayatı yaşamıyorlar. Papaz, okuyucu, zangoç olmadan ayin olmaz.

Gelecekte muganniliğin nasıl evrileceğini düşünüyorsunuz, gelecek nesillere bu geleneği attırmak aktarmak için neler yapıyorsunuz?

Ben devlet müzik okulunda çalışıyorum ve genç nesillere ders veriyorum. Müzik okuluna çocuklar sınavla alınıyor. Bir altyapısı var, bilerek geliyorlar ve eğitimi alıyorlar. Gençlerde muganni olmak için pek istek olduğunu görmüyorum, çünkü geliri çok düşük. Mesela doktor olmak istiyor, doktor olursam daha fazla kazanırım diyor. Muganni olsa ailesinin geçimini sağlamakta zorluk çekecek. Muganni olmayı ikinci bir harçlık olarak düşünüyorlar. Ben muganni olabilmek için bunun için tonlarca vakit, tonlarca para harcadım. Bu durum Türkiye'deki müzisyenler içinde geçerli, bizim için de geçerli. En kötüsü nedir biliyor musunuz? Müzisyeni, müzisyen yapan kimdir? Eskiden müzik severler vardı, müziğin kalitesini müzisyenin kalitesini belirlerdi. Şimdi herkes müzisyen oldu. Herkes okuyor, sen de okuyorsun, bende okuyorum. Müziği seven demek müziği bilen, müzikten anlayan demektir. Kulağıma hoş geliyor, iyidir. Hayır çünkü müziğin estetiği vardır. Her müzik için geçerlidir, dünyada bu böyledir mesela Karuzo dünyaca ünlü İtalyan tenör, vefat ettiği zaman boğazını açmışlar 10 tane nohut çıkmış, teknik olarak iyi okumuyordu ama kral gibi okuyordu.

Hristiyanlıkta, Yahudilikte ve Musevilikte dini ritüellerde müzik ve dans kullanılmıştır. Kiminde müzik ve dans ibadethanelere girmiş, kiminde ise yasak kılınmıştır. Müzik ve dansın yasaklanmasını neye bağlıyorsunuz?

Hristiyanlıkta dini ritüellerde hiçbir şekilde dans kullanılmamıştır. Oynak ne varsa yasaklanmıştır. Mesela Türk müziğinde terirem Bizans'tan kalmadır. Müziği, ilahiyi uzatmak için terirem kullanılır. 10 sayfalık terirem vardır. Hatta terirem için kitap vardır. Bazı terimler oynak olduğu için yasaktır. O yüzden dans ve çalgı yasaklanmıştır.

Kilise dini müziğini kadınlar söyleyebilir mi? Herhangi bir yasaklama var mı?

Kilise dini müziğini şehirlerde kadınlar söylemezler. İstanbul Tarabya'da bir tane okuyan var ama orada erkek okuyucu yok mecburen okuyor. Ayrıca kadın manastırlarda var, buralara erkek girmez. Tabii ki burada da kadınlar okuyor ve okuyucu olmadığından okuyorlar. Mesela Yunanistan'da küçük köylerde genellikle papazın karısı okuyor.

Kilise müziğinin konusu nedir? Müzik ile ne anlatılmak istenmektedir?

Hem eski Tevrat'tan hem İncil'den alıntılar vardır. İsa'ya, Meryem Ana'ya, Allah'a aziz ve azizelere övgü ile yazılan ilahiler okunur. Aziz, aziziler için özel metinler vardır. Paskalyada İsa'nın dirilişi vardır.

Günümüzde Rum Ortodoks müziği geleneksel yapısı nasıl koruyor? Bugünkü durumdan memnun musunuz?

İnançlı insan üretmek lazım, kiliseye gidecek adamda, camiye gidecek adam da bilinçli olarak gidecek. Gideyim bir görüneyim diye kiliseye gidilmemeli, evde de dua edilebilir. Ama toplu dua etmek başka bir şey, kiliseye bilinçli olarak giderse müziğin yeri de farklı olacaktır. Şimdi biz tiyatro yapıyoruz. Ritüellerimizi yerine getiriyoruz.

Uzman 3

Patrik olabilmenin kriterleri nelerdir?

Patrik olabilmek için kişinin öncelikle evlenmemiş olması, üniversitenin ilahiyat bölümünden mezunu olması, ruhani olması ve bütün mertebeleri geçmiş olması gerekir. Herhangi bir yerde bir metropolit atanacaksa veya bir karar alınacaksa bu sinot kararıyla olur.

Sinod nedir?

Patriğin başkanlık ettiği ve 12 metropolitin oy çokluğu bazen de oy birliği ile aldıkları kararlardır. Bir metropolit vefat etti ya da inzivaya çekildi oraya bir metropolit atanması gerekiyor. Metropolitin atanması tavsiye ile olabilir ya da patriğin kendisi gerekli görebilir. Bu karar doğrultusunda sinoda sunulur. Sinod da geleneksel olarak üç aday çıkartılır. Bu adaylar kendileri aday olabildikleri gibi patrik tarafından teşvikte edilebilir. Üç kişi arasından seçimle metropolit seçilir. Patriklik seçiminde de, patrik vefat ettiğinde de, üç kişi adaylığını koyabilir. Bu adayların Lozan antlaşmasından dolayı TC. Vatandaşı olmak zorundadır. Seçilen Patrik Sinod tarafından onaylandıktan sonra bir de TC. Devleti tarafından da onaylanması gerekmektedir. TC. Devletin veto etme hakkı vardır. Her şey olumlu giderse patrik seçilebilir.

Dünya genelinde tüm Ortodoks Kiliselerinde aynı kurallar mı geçerlidir yoksa bölgeye göre Patrik olabilme kriterlerinde değişiklik var mıdır?

Sinot sistemi tüm Ortodoks Kiliselerinde geçerlidir. Birbirlerinden bağımsızdırlar ama birbirlerine bağılıdırlar. Eski beş patrikhane Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs'te bulunmaktadır. Buralara kurucu azizler havariler kendi öğrencilerini atadılar. Ruhanilik ayinini gerçekleştirerek kendi öğrencilerini atandılar ve onlarda inşa ettikleri kilisenin ilk episkoposları oldular. Onlarda kendi öğrencilerini atadılar, günümüze kadar böyle gelmiştir. Ortodoksların inançlarına göre, Hristiyanlık ilk başta Ortodoksluktu ve kiliselerde aynı kurallar geçerlidir. Sinot kavramı geçerlidir.

İstanbul Fener Rum patrikhanesine patrik ataması nasıl yapılmaktadır?

Ortodoks kiliselerindeki aynı sistem İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ekolü içinde geçerlidir. Herhangi bir farklılık yoktur.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilisesi içerisinde hiyerarşik bir düzen var mı varsa bu düzene dair neler söylersiniz?

Bütün kiliselerin kendi bölgeleri vardır. Antakya kilisesinin merkezi Lübnan'dadır. O bölgeyi içine almaktadır. İstanbul Patrikhanesi bütün Anadolu'ya hakimdir, Anadolu'da ki bütün kiliseler İstanbul Patrikhanesi'nin himayesindedir. Bölgesel kiliselerin bir hiyerarşisi vardır. Anadolu yerel kiliselerinin bağlı olduğu farklı merkezlerimiz vardır. Kayseri metropoliti, Trabzon metropoliti, Ereğli metropoliti gibi.

İstanbul patrikhanesinde, bir numara Kadıköy metropolitliğidir. İstanbul başpiskoposluğundan sonra şu anda aktif olarak bir numara Kadıköy metropolitliği gelmektedir. Adalar metropolitliği alt sıralarda yer almaktaydı. Seçimi kazanan metropoliti onore etmek için yerondiki ünvanı veriliyor. Bu ünvanla Adalar metropolitliği üçüncü sıraya yükseltilmiştir. Sonrasında Bozcaada ve Gökçeada metropolitliği gelmektedir. İzmir ve Bursa'da her hafta cumartesi günleri ayinler yapılmaktadır. Patrikhane'nin manastır ve bürokrasi kısmı vardır. Manastır tarafından bakılacak olursa Patriğimizden sonra peder var. Fener Rum Patrikhanesi manastırı içerisinde piskopos yoktur. Yardımcı piskopos vardır. Onlar patrikhanede hiyerarşik olarak görev almıyorlar. Patriğimizin liderlik ettiği bütün pederlerin görev aldığı bir ayin düşünün, bu arada patrik hiçbir zaman tek başına ayin yapmaz yanında mutlaka metropolit olur. Hiyerarşik olarak patrik vekili bir numarada yer alır. Sonrasında kilisenin düzenini ayarlayan kilise başı, sonra büyük arşimandirit, sonra baş kâtip, sonra kilisede ayinleri gerçekleştiren vekilin altı, kilisedeki buhur vb. malzemelerden görevli peder, sonrasında diyakoslar başlıyor. Diyakoslarda sıralamada önce baş diyakos, ikinci diyakos, üçüncü diyakos, devamında sıra diyaskosu vardır. Devamında baş kâtip yardımcısı, sonrasında alınan kararları kayıt eden diyakos vardır. Devamında patrikhanede herhangi bir ünvanı olmayan, herhangi bir mertebeye yükseltilmemiş olan diyaskoslar vardır. Bunların altında da muganniler gelmektedir. İlk önce baş muganni, sonrasında sol taraftaki koroyu yöneten muganni, devamında hem sağda hem solda birinci domestikos, ikinci demostikos baş muganniye yardımcı olmaktadır. Baş muganni ve yardımcıları demostikos başlarına fes gibi bir şeyler takarlar. Sadece onlar takarlar, onların öyle bir ünvanları vardır. Demostikoslara yardımcı olan ara demostikoslar vardır onlar sonrasında ünvan verildiğinde demostikos olacak kişilerdir. Sıralamada ikinci basamakta yer alırlar.

Diğer dinlerle olan ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz? Dinler arası diyalog sürecinde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Ortodoks kilisenin rolü nedir?

Hem mezhepler arası hem diğer dinler arası departmanlarımız vardır. Birlikte yaşayabilmenin esası aslında diyalogdan geçer. Bunun için diğer dinlerle mesela diğer mezheplerden üst düzey yetkililerle fikir alışverişinde bulunuyoruz. Aslında ana fikir şudur. Senin neye inandığını bilirim sana saygı duyarım bende senin neye inandığını bilirim bende sana saygı duyarım.

Dinler arası çatışmanın önlenmesi için ne gibi önerileniz var?

Her zaman iki şey söylüyorum. Bütün tek tanrılı dinler köken olarak on emiri baz alıyor. Tanrının verdiği canı alamazsın. Mesela yanımızda bir kaza olsa insan olarak hemen yardım ederiz. Çünkü insani yanımız var ve ona kim olduğunu, hangi dine mensup olduğunu sormayız. Maalesef beyinler yıkıyor. Patrikhanenin farklı birimleri vardır. Doğa için tavsiyeler veren birimleri var. Biz din olarak tanrının yarattığı doğaya saygı duymalıyız ve haliyle hepsi bir zincir gibi birbirine bağlıdır. Sonuçta diyalogla sorunların çözülebileceği bir patrikhanemiz var.

Genç nesilleri Ortodoks inancını aktarmak konusunda nasıl bir strateji belirliyorsunuz?

Yaştan yaşa fark var tabi. Önemli olan aslından onlara kiliseye getirebilmek, maalesef çok fazla gelmiyorlar. Rahip ne kadar genç olursa gençlere o kadar yakın olabilir. Rahip gençlerin seviyesine indiği sürece kiliseye getirebilir. Önemli olan çocukların yalnız olmadıklarını hissettirmek yani kiliseye gelmenin güzel olduğunu anlatmak gerekir. Bizim yaşadığımız en büyük sıkıntı çocuklar beş gün okula gidiyor ve cumartesi günü ödevlerini yapıyor. Bir pazar günü ibadete kalıyor ve çocuklar bu vakitlerini dinlenmeye ayırıyorlar. Aileleri ikna etmeye çalışıyoruz. Bir aktivite olarak en azından ayda bir kez olsun kiliseye getirebilirler. Adalarda bu sorunu çok yaşamıyoruz. Çünkü adalarda hayat daha az yorucu, kiliseye geliyorlar. Pazar günü kiliseye geliyorlar ve sonrasında sahildeki kafelerde çay içiyorlar ya da lokantalarda bir şeyler yiyorlar.

Dijital çağda inancı ve kilise topluluğunu korumak konusunda nasıl bir zorluk yaşıyorsunuz?

Negatif yönde aslında bir sıkıntımız var. Çünkü dindar olan gençler çok fanatikler. Sosyal medyada çok fazla yanlış ve çarpıtılmış şeyler var. Biz onlara güvenmeyin ve sormak istediklerinizi gelin pederlere sorun diyoruz. Farklı farklı makaleler okuyorlar. Bir şey okuduğun zaman bir hocaya danışmak gerekir. Çünkü karşı bir düşünce varsa onu da duymak gerekir. İnternette tek taraflı bilgi var. Özelliklere çocuklara şunu söylüyoruz. Tanrı sana akıl ve aklını kullanma yetisi verdi ve bunu kullanmak sana düşer. Biz pederler, şöyle diyoruz. Bir dolap var ve bu dolabın içinde bilgi var biz size bunun anahtarını veriyoruz. Bu anahtarı alıp bu bilgiyi almak sana kalmış.

Gelecekte Ortodoks Kilisenin küresel çapta oynayacağı rolü nasıl görüyorsunuz?

Ortodoks kilisesi, Gümenik patrikhane yani patriğimiz yeşil patrik diye bir unvan aldı. Çünkü özellikle doğaya çok önem veriyor. Farklı farklı sempozyumlar oluyor. Patrikhanede ve ülkelerde gerçekleştirilen sempozyumlara temsilcilerde katılıyor. Patrikhanenin misyonu, iyiyi öğretmek ve tavsiye etmektir. Patrikhane uzun vadede çok pozitif düşünüyor. Kilise içerisinde yapılan ve alınması gereken kararlar, yerel kiliselerde yapılması gerekenler, çocuklara yapılacaklar gibi fikir alışverişinin yapıldığı bir toplantı yapılıyor.

Müzik ile din arasında nasıl bir etkileşim olduğunu düşünüyorsunuz?

Biz kiliseye girdiğimiz zaman beş duyumuzu kullanıyoruz. Gözümüzle mugannileri, pederlerin hareketlerini izliyor, ikonları görüyoruz. Burnumuzla tütsüyü ve mumları kokluyoruz. Elimizle ikonları tutuyoruz. İkon; azizlerin veya Meryem ananın tasvir edildiği resimlerdir. Birde işitme duyumuzla ilahileri dinliyoruz. Hepsi aslında kilise içinde huzur bulmamızı sağlıyor. Bir de insani tarafı var bir de tanrı tarafı var. Şöyle ki tütsü ile güzel kokuyla tanrıyı hoşnut etmeye çalışıyoruz. Ayrıca ilahi ile de onu hoşnut etmeye çalışıyoruz. Hem insanlar olarak hem de tanrı için de okuduğumuz ilahilerin güzel okunması gerekiyor.

Rum Ortodoks dini müziğinin tarihsel sürecine dair en önemli kırılma noktaları nelerdir?

Özellikle Kral Justinianus zamanında Ayasofya'nın inşa edilmesi ve kültürün gelişmesi, Bizans Müziği'nin yer edinmesi ve İstanbul kilisesinde 3. yüzyıl ve 4. yüzyıldan itibaren kullanıldığını biliyoruz. Batı müziğinin kilise içinde kullanılması aslında Bizans Müziği'nin kiliseden koptuğunu gösteriyor. Yerel kiliseler günümüzde İstanbul müziğinden ve kültüründe uzaklaşmak istiyorlar. İslav kiliselerini örnek olarak verebiliriz. İstanbul ekolunu hazım edemeyen kiliseler batı müziğini kullanmaya başladılar. Hamparsum notası sayesinde Türk sanat müziği Bizans müziğini kullanıyor yani örnek alıyor. Hamparsum notası sayesinde Türk sanat müziğine evriliyor. Bu şekilde de biz Türk sanat müziği ile Bizans müziği arasındaki ilişkiyi anlıyoruz.

Rum Ortodoks dini müziğine dair kilise mugannileri ve pederlere nasıl bir eğitime tabii tutuluyorlar?

İstanbul'da maalesef konservatuar tarzı bir profesyonel bir çalışma yok. Bir derneğimiz var Musiki Severler derneği. Bende muganni kökenliyim. 1993 de koroya girdim. Peder olmaya dair bir hissiyatım vardı. Mugannilikten önce çocuk olarak kiliseye yardımcı oluyordum. İstanbul'un Kurtuluş semtinde bulunan Aya Yorgi kilisesinde göreve başladım. Yaz aylarında manastırda Aya Yorgi kilisesine gidiyordum. Burgaz'da da kiliseye devam ediyordum. Aynı zamanda dernekte de derslerimiz vardı. Benim hocam Milto idi. Bana sorulsa müzikal olarak hocan kim diye sorsalar çok fazla hocam var ve hepsinden farklı şeyler öğreniyorsunuz. İlk adımları Milto ile yaptık ve bana tekniklerini öğretti. Ama Andom beyde bir muganninin kürsüde nasıl olması, nasıl gelmesi, nasıl giyinmesi, nasıl dem tutması öğrenmesi gerektiğini öğretti. Zaten şöyle bir mantık var. Derneklerde verilen müzik dersi teknik olarak hiçbir zaman yeterli değildir. Bir öğrencinin iyi bir hocanın yanında muganni kürsüsüne çıkması gerekir. Çünkü bu işin yüzde yetmişi kulaktır. Birde patrikhane üslubundan bahsediyorsak onu yazarak öğrenemezsin, bu ancak kulakla öğrenilir ve nesilden nesile bu şekilde gelmiştir. Milto gittikten sonra beni muganni kürsüne çıktım. İlkokul öğretmenim ile nota eğitimine devam ettik. Sonrasında patrikhanenin baş mugannisi özellikle nefes ve ses eğitimi verdi. Bize şöyle bir şey söyleniyordu. Herkesi dinle, herkesten bir şey kap ama mutlaka çıkardığın senin olsun. Pederlik için ilk etapta ihtiyaca bakılıyor. Pederlik için Patriğe sorulur ve Patrik onaylarsa, kabul ederse prosedür başlar. Dilekçe verildikten sonra belge sinota gider. Alacakları kararlar ile dosya önüne sunulur ve karara bağlanır. Evet diye karar çıkınca beni takdis eden metropole haber gelir. Metropol bana derki diyokoz olacaksın. Ben üç yıl boyunca diyokozluk görevimi icra ettim. Peder emekli olunca onun yerine beni getirdi ve takdis edildim ve pederliğe başladım.

Ortodoks dini müziğinin monofonik yapısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Özellikle kilise müziğinde dem olduğu için hem monofonik hem de zengindir. Örneğin notalarda üfleme sesi, özellikle raks makamından doğu ve sol da dem yapılır ve bu baya zenginleştirir. Eğer monofonik yapıyı kıyaslama isterseniz çok sesliliğe göre çok daha doğaldır. Dem, hem muganni okurken makamı kaybetmemesi hem de eşlik etmesi ve duyulması için kaidelerin yapılmasıdır. Bir nevi monofonik bir süslemedir.

Rum Ortodoks dini müziği üzerindeki değişimler cemaat yapınızda herhangi bir artış, azalış ya da değişime neden oldu mu?

İki taraflı bakmak lazım. Aslında cemaatin yorulmasından dolayı liturjik süresi azaltıldı. Mesela manastırlarda hala akşam başlayıp sabaha kadar süren ayinler var ve sürekli muganniler değişiyorlar ve bizim şu anda İstanbul ve diğer kiliselerde kullandığımız liturjik de ser duası ile birlikte yaklaşık üç saat sürüyor. Bunu üç saate indirgenmesinin sebebi insanların yorulması ve sıkılmasıdır. Örneğin nikah töreni ayinin içindeydi. Gelin ve damat ayakta kalmak zorunda ve zorlanıyorlardı o yüzden nikah merasimini ayinden ayrı bir şekilde yapılmaya başlandı. Özellikle Bizans döneminde kral gelince, kralı beklerken uzun olan ilahiler vardı. Onlarda zamanla eksildi. Bu yüzden aslında literatürle olarak kullandığımız notalı ilahilerde okuma süresi değişebilir, örneğin bir pazar günü muganni 20 dakika ilahi okursa insanlar sıkılırlar. Eğer patrikhanede olduğu gibi 20-30 metropolit varsa mecbur okunması gerekiyor. Yerel kiliselerde de mümkün mertebe ilahiler kısaltılıyor.

Fener Rum patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde Osmanlı etkileri nasıl oldu?

Müzik konusunda herhangi bir etki olmadı. Ama Osmanlı mugannilerden baya faydalandı. Çünkü Netrake Efendi vardı. Padişah şu melodiyi çıkart dediğinde muganniler bunlara Bizans notası ile yazıp okurlarmış. Hatta derler ki eko yapması için hamama girerlermiş. Bu şekilde de bir şarkının yazılması ve notaya dökülmesi sağlanmış, Osmanlı bundan faydalanmıştır. Osmanlının kiliseye negatif bir etkisi olmadı hatta kitaplarda padişah için ilahi bile vardır. Fatih Sultan Mehmet patriği ihtiyar sanıyor. Patriğe şöyle diyor. Bugüne kadar kral vardı bütün halkın lideriydi şimdi seni Millet Başı yapıyorum ve bütün Hristiyanlar sana bağlı sende bana bağlısın diyor. Eğer bir isyan, ayaklanma olduğu zaman kelleni alırım, seni sorumlu tutarım diyor. Aynı zamanda böl ve yönet o zamanda da var. Bu nedenle doğu da bulunan Ermenileri İstanbul'a getirip Ermeni Patrikhanesini kuruyor. Bu da şu anlama geliyor, sen Millet Başısın ama ayağını denk al eğer bir isyan çıkarsa burada Ermeniler var, onları millet başı yaparım demek istiyor. Böl ve yönet ile doğuda birleşmeyi engelleyerek Ermenistan'ın kurulmasını engellemiş oluyor.

İstanbul Fener Patrikhanesinde ve Rum Ortodoks dini müziğinde Cumhuriyet dönemi etkileri nasıl oldu?

Cumhuriyet döneminde çok değişiklik olmadı. Çünkü Osmanlı döneminde de kilise de özellikle ibadette serbestlik ve özgürlük vardı. Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Kilise haricinde bakarsak Osmanlı döneminde daha rahattı. Kilise içerisinde durum farklı çünkü özellikle peder ve muganniler kimseyi tanımıyor. Çünkü tanrı için dua ediyoruz. Lozan'a azınlık olarak bakmak lazım ve Lozan başlı başına azınlıklar için bir baskı oluşturmuştur. Lozan Anlaşma 'sının yapılmasının sebebi buydu.

Ekümeniklik hakkında ne düşünüyorsunuz, Ekümeniklikten neden korkuluyor ve Lozan'da neden iptal edildi?

Ekümeniklik tamamen dini bir kavram, dünyadaki bütün Ortodoksların aslında ana merkezi İstanbul patrikhanesidir. Ekümenikliğin iptali, patrikhanenin bir Vatikan olmasından korkuluyor. İtalya içerisinde Vatikan başka bir ülke, ama patrikhanenin hiç böyle bir derdi olmadı. Ben tüm dünyadaki Ortodoksların merkezini oluşturuyorum, benim bunu farklı bir devlet olarak sunmama gerek yok diyor. Ekümeniklik, eğer bir kilise bağımsızlığını ilan etmek isterse başvuracağı yer ekümeniklik patrikhanesine başvurabilir ve buna karar verebilecek olan sadece ekümeniklik patrikhanesidir.

Rum Ortodoks dini müziğinde reform çalışmalarına dair neler söylersiniz?

Reform çalışmaları çok hoşuma gitmiyor açıkçası. Kilise müziği her zaman köklerine bağlı kalmalıdır. Mesela iki sesli dem, ikinci ses ve usulden uzaklaşmaların kulağa hoş geldiğini düşünüyorlar ama hoş değil. O yüzden reformdan yana değilim. Reform hem basite kaçma hem de köklerine bağlı olmayan yani geleneksel değil. Örneğin İstanbul usulü var bunu daha modernize ve şarkı gibi yapmaları üslup değişikliği oluyor ve bu reform gibi yansıtıyorlar.

Fener Rum Patrikhanesinde kendi mugannilerinizin dışarıdan gelmeleri İstanbul Ekolüne zarar veriyor mu?

İstanbul'da bulunup ta patrikhaneye baş muganni gibi atanmış olan bazı din adamları kendi hikayelerinden bahsederken, ben patrikhaneden aldığım derslerden yoruldum diyor. Onlar bile dışardan geldiklerinden dolayı hem usul hem de patrikhane düzenine girebilmek için, kilise içinden ve usulü bilenlerden o ritme girebilmek için sayısız ders almışlar. Şu anda bunu yapabilecek tek tük insan var. Mesela Yunanistan'a

buradan gitmiş olan ve o üsluba hâkim olan baya iyi insanlar var. Bizim derneğimizden giden üyelerimiz Atina'da bir dernek kurarak geleneği devam ettirmeye çalışıyorlar. Burada olan, o üslupla yetişen hocalarımızdan ders ve destek alınması lazım ama çok da tercih edilmiyor.

Ruhban okulunun kapatılması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Özellikle ruhban okulunun kendi öğrencilerinin korosu vardı. Müzik, Bizans ve Kilise Müziği dersi vardı. Patrikhanenin baş mugannisi orada müzik öğretmenliği yapıyordu. İyi olanlarda vardı, kötü olanlarda vardı. Herkes muganni olacak diye bir şey yok tabi ki. Ruhban okulu o üslubun geliştirilmesi ve aktarılmasının öncülerindendi. Maksat özel kolejlerin kapatılmasıydı. Maden kolejler kapatılıyor o zaman ruhban okulu da kapatılsın denilerek bu şekilde kapatıldı. Şu an kolejlerin bazıları açık, çünkü devletin istediği formata getirildi. Ruhban okulunun devletin istediği formata getirilmesi mümkün değildir. Devlet ruhban okulunu bir üniversiteye bağlayarak İlahiyat Fakültesi olmasını istiyor. Heybeli Ruhban Okulu bir manastır olduğu için üniversiteye bağlanamıyor. Örneğin İlahiyat Fakültesine bayanlarda, gençlerde gelebilir ama ruhban okulunda sadece sakramet olarak ruhanilik ayini yapıyor ve buradan çıkacak olanlar papaz adayı oluyorlar.

Rum Ortodoks dini müziğinde geçmiş yüzyıllarında denenen çok seslilik çalışmalarına patrikhanenin ve sizin bakış açınız nedir?

Patrikhane çok sesliliğin geleneksel dini müziğe aykırı olduğunu düşünüyor. Buna şöyle örnek verebilirim. Yunanistan'ın Korfu adasında özellikle İtalyan kökenli halk çoğunlukta olduğundan dolayı bazı kiliselerinde çok seslilik vardır. Bende kiliseye çok sesliliği hem uyumlu hem de uygun bulmuyorum.

Rum Ortodoks dini müziğinin kökenleri nereye dayanıyor, günümüze kadar bu müzik nasıl evrildi?

Rum Ortodoks dini müziğinin kökenleri hocalarımızın derslerimizde bize bahsettiklerine göre, antik yunandaki tiyatrolara kadar dayanmaktadır. Mesela koroda bir sopayla epik bir şiir okunuyor ve şiirinde bir ritmi vardır. Bildiğim kadarı ile oradan başlayarak ve örnek alınarak ritim ile birlikte kilise müziği 4. ve 5. yüzyılda başlıyor. Yeni roma ile birlikte ritim kilisenin içene entegre olmaktadır. Benim bildiğim en eski yazılı notalı ilahi 6. yüzyıla dayanıyor. Yanlış hatırlamıyorsam yedinci konsilde karara

bağlandı. İlahilerin İstanbul usulüne göre ve üç büyük öğretmenin öğrettiklerine göre ilahilerin okunması gerekir. Bu şekilde bir kilise kanunu vardır.

Erken dönem Rum Ortodoks ilahileri ve Bizans Müziği arasındaki ilişki hakkında ne söyleyebiliriz?

Büyük Constantin'e yeni Roma'yı inşa ettiğinde halk Latince konuşuyordu. Constantin aslında ben Roma tarihini mi Yunan tarihini mi devam ettireyim diye düşünüyordu. Yunan tarihini devam ettirmeye karar verdi. Constantin'e Apollon tapınağından yılanlı sütunu getirerek Sultan Ahmet meydanındaki yerine yerleştiriyor. Constantin şunu demek istiyor. Biz artık antik yunanın ve dilin merkeziyiz. Dil olarak da Yunancayı kullanmaya başlıyorlar. Günümüzde İstanbul patrikhanesinin dışında her kilisenin kendi dilleri vardır. Kiliseler arasında yazışmalar olduğu zaman yunanca olur. Günün birinde bir patrikhane İngilizce bir yazışma gönderdi ve bu tepkilere yol açtı. Neden böyle bir şey yapıyorsun, tercih ediyorsun diye tepki oluşturdu. Kiliselerin geleneksel olan dili Yunancadır. İlk beş kilise inşa edildiğinde, dört patrikhane Yunancayı kullanıyordu.

Farklı liturjik (sabah ve akşam ibadeti) dönemlerde, örneğin büyük perhiz ve paskalya icra ettiğiniz müzikte nasıl bir değişiklik oluyor?

Eğer kiliseye girdiğiniz zaman huzur buluyorsan, demek ki ilahi doğru söyleniyor demektir. Şarkı gibi olan ilahilerde ben huzur bulmuyorum ve etkileyici değil. Bir kakofoni oluyor, muganninin eğitimli ve kalifiye olması gerekir. Bazı ilahileri halk da bilir ve bunları çok güzel söylenmesi ve icra etmesi gerekir. En önemlisi zamanla detone olmamalıdır. Her anne baba çocuğunun muganni olmasını isteyebilirdi ama her çocuğunda müzikal yeteneği olacak diye bir şey de yok.

Kilise müziğinde sekiz tane makam vardır. Makamların arası işaretlerle renklendirilebiliyor. Özellikle büyük haftada yani paskalya da ilk dört gün İsa'nın çilesi anlattığı için biraz daha hüzünlü ilahiler söyleniyor. Liturji içerisinde de özellikle kutsal üçleme için daha coşkulu ilahiler söylenir. Meryem ana için de var olan ilahilerde mütevaciliğin sembolü olduğu için çok daha şefkatli ilahiler okunur. Pascalyadan önceki oruç döneminde her pazar akşamında dualarda söylenen ilahilerin bir kısmı Meryem anaya bir kısmı kutsal üçlemeye söylenir. Meryem anaya söylenen kısımlar yumuşak söylenir. Çünkü Meryem ana bütün Hristiyanların annesi ve çok şefkatli

olması, ilahilere de yansımıştır. Akşam duasında da yüceltme ve hamd olsun denir. Hamdolsun yunanca da en başta demektir. Yunanca de yüklem başta olur.

Sabah ve akşam ibadetlerinde seçilen ilahiler makamları nasıl?

Akşam ibadetinde bir sonraki günün ilk duasını yapıyoruz. Çünkü kilise iki takvim kullanır birisi güneş takvimi diğeri miladi takvimdir. O yüzden güneş takvimine göre güne bir önceki akşamından başlanır.

Yortu ne demek? Her gün bir yortu var mıdır?

Yortu bayram demektir. Yüzde doksan hem azizler hem de Meryem ana, onların kutsal üçleme ya da İsa ile alakalı bayramlar hariç, her gün bir aziz günüdür. Azizler Prag yolunda şehit olmuş insanlardır. Azizler vefat ettikten sonra mucizeler gerçekleşmiştir. Örneğin bir hasta iyileşmiş ve kilise onların aziz olduğunu belirtmiştir. Onların yortuları vefat ettikleri gündür. Çünkü Hristiyanlıkta ölüm tanrıya kavuşmaktır ve bir bayram gibi kutlanır. Azizlerde kendi aralarında büyüklük açısından da farklılıklar vardır. Çünkü bütün dünya tarafından aziz olarak kabul ediliyorlar ve yaptığı iyilikler var. Yerel bazı kiliselerde kendi azizlerine göre farklı günlerde yortu kutlanır. Bazı azizlerin aynı zamanda özel ilahileri vardır. Kullandığımız iki kitap vardır. Eğer azizin kendi ilahileri varsa, kitaptakileri değil azizin ilahisini okuruz.

Günümüzde Rum Ortodoks dini müziği, geleneksel yapısını nasıl koruyor?

Geleneksel yapısını mücadeleyle koruyor. Yeni nesile yenilmemesi gerekiyor. Örneğin internette iyilerde var. Modernize edilmiş ilahiler var. Biz bunları beğenmiyoruz. Özellikle bir şey dinletmek istediğimiz zaman İstanbul kökenli mugannilerin ilahilerini gönderip dinletmeye çalışıyoruz.

Farklı coğrafi bölgelerdeki Rum Ortodoks topluluklarının müzik gelenekleri arasında ne gibi farklılıklar var? Kültürel çeşitlilik müziğe nasıl yansıyor?

Yunancayı kullanan kiliselerde bazı yerel farklılıklar var. Bazı bölgelerde şive farklılıkları var ama göze batmıyor. Ama üslup, usul ve ritim de değişikliğe gittikleri anda anlamını yitiriyor.

Uzman 2

Din görevine Başladığınız Tarih: 10 yaşında kiliseye girdim. Resmi bir giriş tarihi olmuyor. Farklı kiliselerde çalıştım. 1977 yılında burada başladım. 1980 yılında Yunanistan'da görev yaptım. 2017 de buradan gelen davetlerle İstanbul'a geri döndüm.

İlk önce Bakırköy’de başladım. 2020 yılında buradan patrikhane korolarına davet edildim ve başladım.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin “eşitler arası birinci” olma özelliği düşünülürse, Aya Yorgi Kilisesinin diğer Ortodoks Kiliselerinden bir üstünlüğü veya özel bir yeri var mıdır?

Genel anlamda patrikhane bir manastır sayılıyor. Kiliseside Aya Yorgi kilisesidir. Bütün kiliseler aynıdır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi üstün değildir ama özel bir yeri vardır. Bütün dünyadan insanlar patrikhaneye ve kiliseye gelip, hem ziyaret ediyor hem de ayinlere katılıyorlar.

Aya Yorgi kilisesinin ilahi repertuarı kim tarafından ve hangi kriterlere göre belirlenmektedir?

Aya Yorgi kilisesinin ilahi repertuarı asırlardan bugüne kadar gelmiştir. Bunları bilge kişiler, müminler seçmişlerdir. Asırlardır söz ve şiir olarak saklanmıştır. Her bayramın kendine özgü ilahileri vardır. Bu ilahiler pek değişmemiştir. Tabii ki bazen ufak tefek değişiklikler oluyor. Geçen yıllarda Aydın’da güzel bir ömür yaşayıp aziz olma mertebesine ulaşan kişiler olmuştur. Bu kişileri kilise aziz olarak ilan etmiştir ve onlar için yeni ilahiler eklenmiştir.

Müzikal anlamda incelerken Rum Ortodoks dini müziğinde reform olan dönemden önceki ilahileri şu anki muganniler okumakta zorlandığı ve günümüz mugannilerin eski ilahileri hiç okumadığı doğru mudur?

Yazı ve notalar değiştiği için mugannilerin daha iyi okumaları için reformlar yapıldı. Ondan önceki dönem sitenografi gibi daha büyük hece şeklinde anlatılıyordu. Genelde mugannilik yani din müziği hocadan talebeye, kulaktan kulağa öğrenilmesidir. Nesilden nesile bu şekilde geçmiştir. Hocalar ne kadar eskiye giderse, onlar öğrencilerine aktarıyordu. Hocadan talebeye geçiş olmasaydı o zamanki nota ve kitaplara ulaşamayacaklardı ve nasıl icra edeceklerini bulamayacaklardı.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi bünyesinde buluna Aya Yorgi Kilisesinin İlahi repertuarı diğer Ortodoks Kiliselerinin repertuarlarına göre farklılık içeriyor mu? Eğer varsa bu farklılığın nedenleri sizce nelerdir?

Şiir ve söz olarak ilahiler değişmez hepsi aynıdır. Ancak müziksel olarak icra edildiği zaman herkes kendi sesine göre değişiklik yapabiliyor. Fener patrikhanesi ve

Aya Yorgi Kilisesi daha muhafazakâr ve klasiklere bağlıdır, değişiklik yapılmaz. Ama dışardaki kiliselerde değişiklik olabiliyor. Bazı muganniler kendilerine göre müzikleri ya da makamları değiştirebiliyor. Bize teslim edilenlere sadık kalarak süslemeden devam ediyoruz. Bizde başka kilisede bazen farklı icra edebiliyoruz ama patrikhanede sadık şekilde icra ediyoruz.

Müzik ile din arasında nasıl iletişim olduğunu düşünüyorsunuz?

Müzik, ilahiler cemaatin dua etmesine yardımcı olduğunu düşünüyorum ve genelde de böyledir. Müzik türüne göre dua da yardımcı oluyor. İnsanın daha derin düşünmesini sağlıyor, methiye gibi bir müzik, Allaha teşekkür etmek için daha neşeli olmaktadır. Din müziği inanca ve dua etmeye yardımcı oluyor. Bunu sağlamıyorsa ya muganniler görevini iyi yapamıyor ya da seçilen repertuar uygun değildir.

“Müziğin kaynağında din vardır” cümlesi ne ifade etmektedir? Sizin bakış açınız nedir?

Din müziği ve besteler yapıldığına göre dinde müziğe ihtiyaç ve rolü vardır. Dini müziğin kaynadığında ilahiler, dua ve inancımızın temelleri var. Bizim Allaha şükrederken daha neşeli bir şekilde dua ederiz ya da birisinin cenazesinde de üzüntümüzü müzikle ifade ederiz. Müzik duyguların dışarıya çıkması ve ifade edilmesi için bir alettir. Dua da bir ihtiyaçtır. Müzik tüm dünyada ortak bir dildir ve yüzlerce insan bir araya getirir.

Rum Ortodoks dini müziğinin temelini nereye dayanmaktadır?

Rum Ortodoks dini müziğinin temeli Bizans müziğine dayalıdır. Bizans müziğinin kökleri de Yunan musikisidir. Aynı makamlar değişik isimlerle eski Yunan, Bizans ve Türk müziğinde de vardır.

Rum Ortodoks dini müziği ile ilgili bu zamana kadar ne gibi araştırmalar yapıldı?

Üniversiteden araştırma yapmak isteyen kişiler, müzikle ilgilenen kişiler gelmektedir. Yunanistan'da daha fazla araştırmalar yapılıyor. Ortodokslar dini müziğin kökenine inmek, öğrenmek ve genç nesillere aktarmak için araştırmalar yapmaktadır.

Rum Ortodoks dini müziği genel olarak nasıl seslendirilir cemaat ilahilere eşlik eder mi?

Genelde bu rolü muganniler üstlenir. Müziğimiz koro müziğidir. Ayasofya'da bir zamanlar korolarda 100 er kişilik gruplar oluşmaktaydı. Sonraki yıllarda bu sayı azalmıştır. 1977 yılında korolarda baş muganni, yardımcı muganni ve 12 kişi bulunurdu. Bütün cemaat ilahilere katılmazdı. İlahileri bilen, ilahilere kulağı yatkın olan, meraklı olan kişiler ayin sırasında alçak sesle ilahilere katılabilirdi.

Rum Ortodoks dini müziğini diğer Hristiyanlık mezheplerinin dini müziklerinden ayıran en önemli özellikler nelerdir?

Ben bu müziği icra ettiğim için şunu anlıyorum ki, bizim müziğimiz cemaati duaya teşvik etmek açısından çok daha uygun. Örneğin Rus kiliselerinde çok iyi mugannileri var ama bu müziklerde hiç içim rahat etmiyor ve kendimi duaya hazır hissetmiyorum. İster İstanbul'da ister Yunanistan da olsun kilise müziğine Avrupa müziğini katmak isteyenler olmuştur ama bunlar başarılı olamamıştır. Yine Bizans müziğine devam ediyoruz. Dışarıdan gelen bazı patrikler, geldikleri zaman daha çok Avrupa müziğine yakın oluyorlar ve buraya da Avrupa müziğini getirmeye çalıştılar. Muganniler ve baş muganniler heyeti çok sesliliğe karşı çıkmış ve Bizans müziğini korumuşlardır. Patrik Atinagones çok sesliliği savunuyordu.

Muganni olarak nasıl kilisedeki rolünüzü nasıl tanımlarsınız bu görevinin kilise ibadetindeki önemi nedir?

Genelde olarak mugannilerin kilisedeki görevi ibadetin yapılması için çok önemlidir. Dua edilmesi için müzik bir ihtiyaçtır ve bu müziği ibadet anında muganniler icra eder. Bu açıdan din adamları gibi mugannilerde, alt mertebede bir din adamı sayılırlar. Mugannilerin ayinlerin yapılmasında rolleri çok önemlidir. Burada her gün ayinler yapılıyor ve bu ayinleri burada kalan din adamları yönetir, muganniler ise genelde büyük bayramlarda ya da daha önemli ayinlere katılırlar. Pazar günleri yapılan ibadetler İsa'nın dirilişine adanmıştır ve önemlidir. İncil okunduktan sonra ayinlerin önemli kısımları yukarı taraftan anpomdan başlar. Sağdaki koro ağır ağır ilahi söyler ve onun sonrasında, dinimizin özü olan İsa'nın vücudunu ve kanını temsil eden, kominyonu alabilmek için bir hazırlık yapılır. Şarap ile ekmek karıştırılır. İsa'nın vücudunu ve kanını temsil eder ve biz bunu içimize alarak İsa'nın bir parçası oluruz. Bu yaptığımız ayinin önemli olan kısmıdır. Sabah kısmı ise ayininin önemli kısmına

hazırlıktır. Arada bir Allah'a şükür edilen methiye vardır. Sonrasında da İncil okunur ve böylece ritüel başlamaktadır. Sekiz asıl makam okunur. Her pazarın bir makamı olur. Her sekiz haftada başa döner. Diğer günler ise İsa, Meryem ve azizler için bayramlar vardır ve ilahiler okunur. Kendini hazır hissedenlere herkese peder şaraptan verir.

Muganni olmanın gerektirdiği temel yetkinlikler ve beceriler nelerdir ve nasıl geliştirdiniz?

Tabi ki şarkıcı olmak gibi mugannilerde de ses olmalıdır. Bütün sesler güzel değildir ama eğitilmiş ses, iyi bir kulak ve mugannilik hakkında bilgi edinilmelidir. Genellikle muganni olanlar çocukluktan başlamışlardır. Muganniliğe meyilli olanlar, ufak yaştan kiliseye gidenlerden, koroya yanaşan çocuklardan ya da okulda hocaların sesini beğenip seçtiği çocuklardan yetiştirilir. Önce küçük yaşta pratikten, yani kulaktan duyma şeklinde ilahiler ezberleyerek başlarlar. Konservatuarlar genelde Avrupa müziği eğitimi verilir. O yüzden biz konservatuarlardan eğitim almıyoruz. Bu eğitim aynı zamanda İstanbul'daki musiki severler derneği tarafından da verilmektedir. Ben bu derneğin başkanım. Bu dernek seksen yıldır faaliyet gösteriyor. İstanbul'un tüm muganniler bu derneğin üyeleridir. Bunlar kendi aralarında görüşüp fikir alışverişi yaparak genç çocuklara eğitim verirlerdi. Şu an üyeleri azaldı ve çoğu yaşlı. Mugannilerin çoğu, ihtiyaç olduğu için burada din adamı oluyorlar. Din adamlarından yirmi kişilik bir koro oluşturuyoruz. İstanbul'da muganni ihtiyacı var. Gerektiğinde Yunanistan'dan genç muganniler geliyor. Öğrenci gelmesi için biz her yıl okullara talepte bulunuyoruz. Geldikleri zaman on çocuk toplanıyor. Bunlar yavaş yavaş eğitim görüyor ve üç dört yıl sonra hazır hale geliyorlar. Ruhban okulunun kapatılması, din adamlarının ve mugannilerin yetiştirilmesinde çok büyük bir sorundur. Patriğimiz elli yıldır bu konu ile uğraşıyor. Din adamlarını tebrik etmeye çalışıyoruz ve ama sorunlarla karşılaşıyoruz.

Bir muganni olarak aldığınız eğitim süreci nedir?

Paskalya bayramı öncesinde tüm cemaatin söylediği ilahiler vardır ve bunu çocuklar söylerler. İlkokulda dördüncü sınıfta on yaşımdayken, beni orada kiliseye yönlendirdiler. Kilise mugannisi bu ilahileri okumamız için bizi yetiştiriyordu. Provalarda beni dinledi ve babama beni pazar günü kiliseye getirmesini söyledi. O pazardan itibaren şimdiye kadar her Pazar kilisedeyim. 1972 yılında muganninin yanına gittim ve üç dört yıl sonra muganni gitti. Beni onun yerine getirmek istediler. Bir

ayini çıkartabilecek bir seviyedeydim. Hocam beni gelişmem için başka yere yönlendirdi ve ortaokula başladım. Müzik öğretmenimiz o döneminin baş mugannisiydi. Seni patrikhaneye alacağım dedi ve buraya geldim. Bu şekilde eğitimim başladı. 1980 yılında Yunanistan'a gitmek istedim ama beni burada yetiştirmek istedi. Ben Yunanistan'a gittim, eğer burada kalsam baş muganni olacaktım. Yunanistan'a gittiğimde iyi hocaların yanında eğitim aldım. 2017 yılında dönüş yaptım. Aslında patrikhaneden muganni olmam için çağrıldım. Kalacak yer temin edemeyeceğiz denilince Bakırköy'de başladım. Daha sonra burada ihtiyaç olunca geri döndüm. Dört yıldır burada görev alıyorum.

Her ibadet için nasıl hazırlanıyorsunuz belirli bir ritüel ve rutinleriniz var mı?

Herhangi bir ritüel ve rutinimiz yok. Ayin öncesi bir hazırlık yapıyorum, ilahileri gözden geçiriyorum. Özellikle baş muganni olmadığı zaman sorumluluk bende oluyor. O zaman daha dikkatli bir hazırlık yapıyorum. Baş muganni kendisi burada olduğu zaman tempoyu, notanın yüksek ya da alçak olmasını belirliyor. Ayinler öncesinde dinlenmiş olmak, çok yemek yememek gerekli. Akşam ayinlerinde gün içinde farklı işlerle uğraştığımız için daha zor oluyor. Sabah dinlenmiş olduğumuz için sesimiz daha iyi çıkıyor. İbadet öncesi siyah cübbe giyiyoruz.

Muganni olarak icra ettiğiniz ibadetlerde müzik nasıl ruhani atmosfer yaratıyor ve cemaati ibadete nasıl katıyorsunuz?

Dini müzik cemaati hazırlamak açısından çok fayda sağlıyor. Ayinin olduğu noktaya göre bazen daha ağır ya da daha şen olabiliyor. Cemaati yavaş yavaş ibadete hazırlıyoruz. Cemaat ilahiye katılıyorsa kendini duaya adayamazsın. Muganninin müziğini duyup, sen duanı ediyorsun. Cemaat isterlerse eşlik de edebilir ama bu genel bir durum değildir. Bazen çok kötü sesli mugannilerde olabiliyor ve cemaate huzur vermiyorlar.

Farklı liturjik (sabah ve akşam ibadeti) dönemlerde, örneğin büyük perhiz ve paskalya icra ettiğiniz müzikte nasıl bir değişiklik oluyor?

Sabah ve akşam ayinleri belli bir özelliği olmaksızın sabit dualardan oluşmaktadır. Daha ziyade Allah'a bugünün de güzel geçmesi ve sağlıklı olmam için dua ettiğim zamanlardır. Belli bir azizin ya da bayramın olmadığı günler böyle geçer. Akşam ayininde de gün güzel geçti ise şükür ile geçer. Pazar günleri ise İsa'nın

dirilişine adanmış, genelde ruh ferahlığı ve neşe havası içinde bir ayin olur. Ayrıca bir de pazar gününe bir yortu denk geldiyse daha görkemli olur. Büyük yortulara Patrik hazretleri katılıyor, o yoksa da metropolitler katılır. Onun da çeşitli seviyeleri vardır. Bazılarında bir pederin içeride kıldığı ritüeli patrik kendisi yaparak katılır. Genelde patrik tahtta katılır. Bazen de etrafında 12 metropolitte katılıyor. Bu durum yılda on kez kadar görkemli ayinlerde olmaktadır. Önemli bir yortu yoksa metropolit ya da pederle düzenleniyor.

Paskalya döneminin öncesinde bir kırk günlük dönem, matem dönemine hazırlık yapılıyor. Kırk gün oruç tutuluyor. Paskalya bir gündür. O da Pazar günüdür. Bir önceki Pazar tam bir matem şeklindedir. İçeride siyah örtüler vardır. Din adamları siyah giyerler. İsa'nın çarmağa gerilmesi ve ölmesi anılır ve bir sonraki hafta bir sevinç ve kutlama olur. Daha sonraki elli gün diriliş kutlanır ve İsa'nın insan özelliğinden çıkıp, Allah olup göklere çıkması kutlanır. İnsan olarak doğmuş ve insanlar için kendini feda etmiş ve çarmağa gerilip ölmüş. İsa'nın göklere yükselmesi kutlanır.

Ortodoksluk mu İsa'yı tanrılaştırıyordu yoksa Katoliklik mi?

Ortodoks'ta üç özellikli bir Allah yani oğul, peder ve kutsal ruh kavramı vardır. İnsan özelliği ve sonradan tanrı olma özelliği vardır.

Muganni olarak icra ettiğiniz müziğin sizi manevi olarak nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz, bu görev kişisel inancınızı nasıl şekillendirdi?

Şüphesiz, muganniliğe çok yıllardır devam ettiğim için müzik benim bir parçam oldu. Beni hem dinlendiriyor hem de tasalarımın dertlerimden uzaklaştırıyor. Beni manevi olarak çok etkiliyor. Müzik günlük hayatımda devamlı yer alıyor. Müzik görevimin dışında da hayatımdadır. Diğer müzikleri de seviyorum ama bu müzik benim bir parçam.

Muganni olmanın en zorlayıcı yönü nedir ve özellikle zorlandığınız anlar oldu mu nasıl başa çıktınız?

Zorlandığım bir anı bir olay düşünemiyorum. Bazen hasta olduğumuz zamanlarda sesimiz iyi çıkmadığında zorlanıyoruz. Müziğe kendini adamışsan sesini nasıl kontrol edeceğini, zorluklardan nasıl çıkabileceğini ayarlayabiliyorsun. Kendini eğitiyorsun. Bizans müziği daha zor olduğu söylense de Türk müziği daha zordur. Bizans müziğinde avantajlı yönlerimiz var. Avrupa ve Türk müziğinde notaların yeri belli ama bizde notanın tonunu kendimiz seçiyoruz. Bizim notalarımız porte üzerinde

yazılmaz. Notaları yazdıktan sonra belli işaretlerle bir iki nota istediğimiz gibi yazılmasını sağlıyor.

Hristiyanlıkta, Yahudilikte ve Musevilikte dini ritüellerde müzik ve dans kullanılmıştır. Kiminde müzik ve dans ibadethanelere girmiş, kiminde ise yasak kılınmıştır. Müzik ve dansın yasaklanmasını neye bağlıyorsunuz?

Ortodokslukta hiçbir şekilde dans yok. Ben dansı gerekli görmüyorum. Bildiğim kadarı ile Ermenilerde, Musevilikte ve Katoliklikte de dans yok. Kilisede müzik yok ama buhurdanlık sallandığı için onu kilisede müzik var diyorlar. Bu kiliselerde bir sapmadır. Org gibi müzik aletleri yadırganıyor ve bir sapma olarak görünüyor.

Kilise şarkılarını kadınlar söyleyebilir mi bununla ilgili bir yasak var mı?

Aslında alışılmamış, muganni eksikliği olduğu için bazı kiliselerde ilahileri bilen ve ilahilerle meşgul olmuş bir kadın ayinin ihtiyaçlarını karşılayabilir. İstanbul'da Büyükdere'de bir kilisede bayan muganni var. Yunanistan'da kadınlar manastırı var. Orada yalnız kadınlar var ve ayinlerde ilahileri kadınlar okuyor. Kadınların din adamı olmaları yasak ama muganni olması yasak değil, alışılmamış ve çok seyrek görülüyor.

Kilise müziğinin konusu nedir müzikle ne anlatılmak istenmektedir?

Kilise müziği duaları ilahilerle okumak, daha hoş bir şekilde cemaate aktarmaktır. Örneğin İstiklal Marşını okuyun desem hatırlamazsınız ama müzikle hemen söylersiniz.

İlahilerin insanları etkilemesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

İlahiler dua içerdiği ve dinimizin özünü taşıdığı için insanları etkilemesi doğal bir durumdur. İlahi müzikten de arındırılrsa, şiir şeklinde de okunsa duadır ve insanları her türlü etkilemektedir. İlahilerde bu duaları müzikle kapladığı için etkilidir.

Günümüzde Rum Ortodoks müziği geleneksel yapısını nasıl koruyor?

Çok az bir cemaatle kalmış bir kilise için bunu cevaplamak zor. Yunanistan'dan muganniler geliyor ve buraya uyum sağlamak istemiyor. Bizim kalıplarımıza sokmak zor oluyor. Genelde gelenler İstanbul'u ve bizim cemaatimizi severek geliyorlar. Bunlar buranın törelerini ve adetlerini öğrenmeye geliyor ve hazırlar. Bizim çabamız atalarımızdan, hocalarımızdan öğrendiğimiz gibi aktarmaya çalışıyoruz.

Ruhban okulunun kapatılması ya da gerekliliği hakkında düşünceniz nedir?

Ruhban okulunun gerekliliği bizim için çok büyük bir gereksinim. Ümit ediyorum ki devletimiz kendi milletinin bir parçası olan bir cemaatin ihtiyaçlarını karşılamak ve yetiştirmek için bu okulu açar. Kötü bir niyet olmadığını düşünmüyorum. Nasıl sağlık turizm geliştiriliyorsa aynı şekilde din turizmi yapılabilir. İstanbul'a çok fazla kişi gelecektir. Bazı kesimlerde patrikhanenin Türkiye'de tehlikeli bir unsur olduğu inancı var ama bizim dinimizin ve cemaatimizin nasıl bir zararı olabilir. Hatta dünyanın üç yüzyıl milyondan fazla dini liderlerinin Türkiye'de misafir edilmesi Türkiye için reklamdır. Modern bir Türkiye'nin imajı olabilir.

Uzman 4

Rum Ortodoks dininin felsefesi ve bu bağlamda diğer mezheplerden farkı nelerdir?

Ortodoks Kilisenin felsefesi, Hristiyan dininin kurucusu olan Mesih İsa ve buradaki kadim varoluşumuzun temellerini atan Havarileri tarafından kutsal İncil kitabımızda ve mektuplarında belirlenmiştir. Dini felsefemiz, Ekümenik Patrikhanemizin asırlardan beri önderlik yaptığı, dünyaya açık, bütün insanlara saygılı ve Tanrı'nın bize verdiği kutsal hediye olan hayatımızı, onun buyrukları doğrultusunda şekillendirilmesi, inananların birbirlerine sevgi ve saygı ile yaşamalarının değerini bilerek yaşamalarını, herkesin dini inançlarını tatbik edebileceği bir ortamda hayatlarını barış içerisinde sürdürmeleri ve bunları Tanrımızın emirleri olarak hayata geçirmeleridir. Tarih boyunca maalesef mezhepler arasında tartışmalar ve çatışmalar vuku bulmuş ve Hristiyanlığı olumsuz etkilemiştir. Ortodoks Kilisesinin bu ve buna benzer şeylerde payının olmaması bizim için değerli bir husustur. Kilisemiz, Patrikhanemizin ve Sen Sinod Meclisimizin aldığı kararlar doğrultusunda, 20'nci yüzyılın başından beri tarihi açılımlar yapmış, gerek Katolik gerekse Protestan kiliseleriyle köprüler kurup, ideoloji ve politik ortam gözetmeksizin, farklı Hristiyan mezheplerin diyalog içerisinde bulunmalarını sağlamıştır. Bu diyalog süreci yalnız geçmiş ile ilgili olmayıp bugün de devam etmektedir ve bu faaliyetler de dini felsefemizin önemli bir içeriğini arz etmektedir. Bunun ötesinde, Patrikhanemizin inisiyatifi ile, 35 – 40 sene önce, diğer iki tek Tanrı dinlerle, yani İslâm ve Yahudi inançları ile, akademik diyalogları başlattık.

Ruhani lider olarak dinler arası diyaloga dair neler söylersiniz?

Patriklik makamına geçtiğimiz günden bugüne dek dinler arası diyaloglarda somut adımlar atmaya hedefledik. Tüm dinlerin liderleriyle defalarca bir araya gelip aramızdaki diyalogları pekiştirerek, dini ve diğer önyargıların, fanatik yaklaşımların giderilmesi hususunda dünya barışına katkıda bulunduğumuzu düşünüyorum. Patrikhanemizin önderliğinde son yıllarda dokuz adet, hemen hemen dünyanın tüm denizlerinde ve büyük nehirlerinde gemilerde organize edilmiş uluslararası sempozyumlar gerçekleştirilmiştir. Din adamları ve bilim insanları dinler arası diyalogu ve çevre konularını ele alıp önemli sonuçlara vardılar. Tüm dinlerin yakınlaşmaları ve diyalogları için çaba sarf ederek insanların barış içinde yaşamalarını ve halkların dini liderlerin diyaloglarından esinlenerek, ırk ve din gözetmeksizin bir arada yaşamalarını Ortodoks Kilisesi olarak arzu etmekteyiz. Halen Semavi dinler arası akademik diyalog devam etmektedir. Ayrıca 2012 yılından itibaren Halki Summit adlandırdığımız Heybeliada Zirveleri, Ekümenik Patrikhanemiz tarafından organize edilmiş olup bilim adamlarının, gazetecilerin, iş adamlarının, ilahiyatçı ve akademisyenlerin dinler arası bağlantılar kurması amacıyla düzenlediği toplantılardır ve bunlardan tüm insanlığın yararına olacak değerli sonuçlar elde etmekteyiz. Kadim bir dini Kurum olarak amacımız, 2016 yılında Patrikhanemizin önderliğinde Yunanistan'ın Girit adasında toplanan Ortodoks Kilisesinin (Büyük Kutsal Konsil) in aldığı, "Kilisemiz yüksek barışın dünyada da etkili olması için çaba sarf etmeye devam edecektir" kararını uygulamaya tüm insanları davet etmek ve evrene açık kozmopolit bakış açısı ile barış içerisinde yaşamalarını sağlamaktır.

Uzman 5

Aya Yorgi Kilisesi'nin kütüphanesi ne zamandır mevcut ne zaman kuruldu?

Tarihsel süreci hakkında bilgi verebilir misiniz?

Bu konu hakkında çok detaylı bilgiye sahip değilim, fakat bildiğim kadarıyla kütüphanenin kurulum tarihi, patrikhanenin kuruluş tarihine dayanmaktadır. Konstantinos'un İstanbul'u Konstantinopolis olarak inşa ettiği döneme dayanmaktadır. Patrikhanenin yeri değiştiğinde kütüphanenin de yeri değişmiştir. Her zaman patrikhanenin yanında olmuştur. Kütüphanemiz birçok kez yangına mahzur kaldı. Tahribata mahzur kaldı. 1204 yılındaki haçlı seferlerini örnek gösterebiliriz. O dönemde Konstantinopolis'te yağmalanmadık hiçbir yer kalmamıştı. Kütüphanede bundan

nasibini alan bölümler arasındaydı. Çok sayıda el yazması, kitap, gazete, arşiv, belge tahrip edildi, yakıldı, yok oldu. Bugünkü tarihe değinecek olursak, kütüphanemiz muntazam şekilde görevini yerine getirmektedir. Kitaplarımız numaralandırılarak arşive kayıt ediyoruz. Kütüphaneye ait bir mühürümüz var, onunla kitaplarımızı mühürlüyoruz. Kitapların bize ait olduğunu biliyoruz. Kütüphanemizde 60000 civarı kitabımız var. Yüzde 70'i, yüzde 80'i yunanca ve dini ağırlıklı kitaplardan oluşur. İçerisinde tarih kitapları, romanlarımız vardır. Türkçe, İngilizce, Fransızca, Rusça dillerinde kitaplarımız vardır. Asıl çoğunluğu dini kitaplar oluşturmaktadır. Dini kitaplara en yakın tarihi kaynakları oluşturan kitaplar vardır. Genelde kilise restorasyonu için mimari çizimler içeren kitaplar aranıyor ama bu tür kitaplar pek bulunmuyor. Bugün basımı yapılan dergilerimiz var, 1800-1900'lü yıllara ait dergilerimiz var onların basımı devam etmiyor ama biz onları arşivliyoruz, saklıyoruz, koruyoruz. Bundan başka gazetelerimiz var. Bildiğim kadarıyla en eski gazete 1870'li yıllara dayanıyor. İstanbul gazeteleri olsun, Yunanistan gazeteleri olsun, Fransızca gazeteler olsun. Hepsi arşivleniyor. Türkçe gazetemiz yok. Kütüphanemizin en önemli bölümü el yazmaları bölümüdür. En eskisi 8. Yüzyıla dayanan 300-330 adet el yazması koleksiyonumuz var. Bu koleksiyon nem oranı belli bir derecede tutulan özel odada muhafaza edilmektedir. Kütüphanede araştırma yapmak isteyen kişilerden patrik hazretlerine sunulmak üzere dilekçe alıyoruz. Hangi amaçla araştırma yapmak istediğini, üniversite öğrencisi mi, öğretim görevlisi mi, ünvani, nereden geldiği gibi bilgileri istiyoruz. Gelen araştırmacıların resmi olarak kaydını tutuyoruz. Patrik hazretleri araştırma dilekçelerin hemen hemen hepsine izin veriyor. Fakat el yazmaları araştırmaları için daha detaylı dilekçe talep ediyoruz. Genelde el yazmaları için de izin veriyoruz. El yazmaları araştırmasını; Ticari amaçlı mı? Eğitim amaçlı mı? yapmak istediğini öğrenmek istiyoruz. Fotoğraf çekmek isterse, fotoğrafları nereden, nasıl kullanacaklarını öğrenerek fotoğraf çekmelerine izin veriyoruz. Kütüphanemizde diğer dinlerin kitapları da bulunmaktadır. Ruhban okulu tarihi, Aya Yorgi Kilisesi'nin tarihi, İstanbul'da bulunan diğer kiliselerin tarihi, Anadolu'daki kiliselerin tarihi hakkında kitaplar bulunmaktadır. Araştırmacılar genelde ansiklopedilerden sıklıkla faydalanıyorlar.

**Kütüphanede en eski belge, kitap, dergi, el yazması vb. ne zamana aittir?
En eski eser hakkında bilgi verebilir misiniz?**

Kütüphane çalışanı olarak konumum itibariyle bu konu hakkında bilgim yok, bunları kütüphane müdürü bilebileceği konular. 8-9. Yüzyıla ait el yazmaları olduğunu

biliyorum ama onların içeriği hakkında bilgim yok. El yazmalarında araştırma yapacak olan araştırmacı, normal bir kitaba bakar gibi bakamaz, hangi el yazmasında, hangi konuyu, hangi sayfayı araştırdığını nokta atışı olacak şekilde bilmelidir. Araştırmacıya bizde aradığı sayfayı açıp gösterebilelim. El yazması eserlerde normal bir kitap gibi sayfa sayfa çevirerek, araştırma yapılmasına izin verilmemektedir.

El yazmasının içeriğinde nelerin yer aldığını gösteren bir sisteminiz var mı?

El yazmalarının içeriğini gösteren bir sistemimiz var. Bunun için Fransa'dan gelen üniversite hocalarından oluşan araştırmacılarımız var. En azından iki cildimiz için katalog yaptılar, üçüncü cilt için çalışmalar devam etmektedir. El yazmalarımız üç bölümden oluşmaktadır. Her bir koleksiyonlarımızın katalogları iki ciltten oluşur. Birincisi panahiye halki el yazması koleksiyonu kataloğu hazırlandı. İkincisi ahiyetrada halkis dediğimiz diğer katalog. Eski kataloglarımızda var fakat yeni kataloglar Fransızca olarak çok detaylı bir şekilde hazırlanmıştır. Maalesef el yazmaları dijital ortama taşınmadı ama onun içinde bir çalışma yapılıyor ve kısa zamanda sonuçlanacağını tahmin ediyorum. Aslında kütüphanemizde dijital ortama aktarılacak birçok eser bulunuyor. Bunların başında el yazmaları geliyor. Bana göre kütüphanenin en önemli bölümü el yazmalarının olduğu bölümdür. Bundan sonraki en önemli bölüm gazetelerimizin olduğu bölümdür. Kitaba herhangi bir şekilde ulaşabilirsiniz. Eski kitapçıdan bulabilirsiniz, internetten bulabilirsiniz, dijital olarak bulabilirsiniz. Gazetelere ulaşamazsınız, arşivimizde bulunan, benim bildiğim en eski gazete 1870 yılına dayanmaktadır. Birçok üniversite, birçok kütüphanede, ellerinde olan gazetelerin dijital ortama aktarılmış arşivleri vardır. Patrikhane olarak maalesef elimizde bulunan gazeteler dijital ortama aktarılmadı. Bu konunun da en kısa zamanda çözüme ulaştırılmasını temenni ediyorum. Bir araştırmacı gelip bizden 1910 yılının gazetelerini istediğinde, biz araştırmacıya yardımcı olmakla mükellefiz. Araştırmacıya hayır gazeteleri gösteremeyiz diyemeyiz çünkü kütüphane bu yüzden var. O kadar eski gazeteleri araştırmacının masasına koymak bende endişe yaratıyor. Gelen araştırmacı eski gazeteye nasıl bakılacağını bilmelidir. Eski gazetenin sayfalarının nasıl çevrileceğini bilmelidir. Kitaba, gazeteye nasıl yaklaşacağını bilmelidir. Araştırmacı burada kitap sayfalarını, gazete sayfalarını çevirirken kâğıt yırtılması sesi duyduğunda sanki içimden bir parça koparılmış gibi oluyor. Bunların bir an önce dijital ortama aktarılması lazım.

Aya Yorgi Kilisesi'nin kütüphanesinin yönetimi nasıl yapılıyor? Bir prosedürü var mı?

Kütüphanenin bir yönetim kurulu var. Yönetim kurulu belli başlı din adamlarından oluşmaktadır. Bunu en iyi kütüphane müdürüm bilir. İşleyiş nasıldır. Prosedürleri nelerdir. Hangi konular hakkında kararlar alırlar. Öncelikleri nelerdir. Bunları benim tam olarak bilmem, en iyi kütüphane müdürümüz bilir. Araştırmacı buraya geldiğinde kütüphane kurulundan izin almaz, bu kararı başta patrik hazretleri sonrasında kütüphane müdürü verir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Aya Yorgi kilisesinin en önemli belgeleri, materyaller hangileridir. Neden en önemlidir. Bu belgelere kütüphane de mi yoksa, arşiv de mi ulaşılabilir. Kütüphane ve arşiv nerededir?

Patrikhanede bizim şu anda bulunduğumuz bina kütüphane olarak geçmektedir. Kütüphane olarak bilinen bina arşiv ve kütüphane olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Ben kütüphane tarafında görev yapıyorum, kütüphanede herhangi bir resmî belge yok. Benim için en önemli bölüm el yazmalarının bulunduğu bölümdür. Sonrasında gazetelerin muhafaza edildiği bölüm var burasıda el yazmaları gibi değerli bir bölümdür. Geçmişte patrik olarak yaşamış din adamlarının kendine ait kitaplıkları, ciltleri, kendilerine özel kütüphaneleri vardır. Kütüphanede kayıpsız ve güvenli bir şekilde muhafaza edilmektedir. Kütüphanesi olan patriklerin hatıralarına, anılarına saygı duyuyoruz, değer veriyoruz. Bazen araştırmacıların sorduğu soruların cevaplarının onların kitaplıklarından çıkabiliyor. Patrikhanenin kendi kütüphane mührü altında kayıtlı olan kitaplar arasında bulunmayan bazı kitaplar onların kitaplıklarında var.

Kütüphanedeki belgeler ve materyaller hangi dilde yazılmıştır?

Kütüphanedeki belgelerin ve materyallerin yüzde 70'i, yüzde 80'i Yunancadan oluşmaktadır. Diğer kitapların çoğunluğunu Türkçe kitaplar oluşturur. Bu kitaplar içerisinde tarihi kitaplar, romanlarda vardır. İngilizce, Fransızca, Rusça, Latince, Ukraynaca dillerinde kitaplarımızda mevcuttur. Fakat bu dillerdeki kitap sayısı diğerlerine göre çok az sayıdadır. Mesela kütüphanede 60000 kitap varsa, bunların 40000 tanesi Yunanca, 15000 tanesi Türkçe, geriye kalan 5000 tanesi diğer dillerde yazılmış kitaplardır.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Aya Yorgi kilisesinin kütüphanesine dışarıdan araştırmacılar erişim sağlayabiliyor mu? Bu erişim kolay mı? Zor mu? Anlatabilir misiniz?

Patrikhanemizin ve kütüphane müdürünün onayı sonrasında herkesin burada araştırma yapmasına izin veriyoruz. Bazen patrikhane kapısına araştırma yapmak için gelen öğrenciler oluyor. Öğrencinin isim ve okul bilgilerini içeren kayıt oluşturduktan sonra benim 15-20 dakikada cevaplayabileceğim, yardımcı olabileceğim, konu çok basitse yardımcı oluyorum. Mesela patrikhane tarihi hakkında araştırma yapıyor. Patrik hazretlerine, kütüphane müdürüne aktarmadan eli boş göndermemek adına ben burada öğrencilerin sorularını kendi inisiyatifimi kullanarak cevaplıyorum. Kitaplara, gazetelere, ansiklopedilere bakması gereken araştırmalar için öğrenciden dilekçe alıyorum. Dilekçeyi patrik hazretleri onaylarsa kütüphane müdüründen müsait zamanları alıyorum, araştırmacının müsait zamanlarını alıyorum. Uygun zamanı belirleyerek araştırmacıya randevu veriyorum. Kitaplar ve gazeteler için bu değerlendirme yapılıyor. El yazmaları için ben hiç karışmıyorum, el yazmaları ile araştırma yapacak olan kişi direk olarak kütüphane müdürü ile iletişime geçiyor. Ben nu konuya inisiyatif kullanmıyorum, istesem de kullanamam. İşimi çok iyi yaptığımı inanıyorum. Kütüphanede araştırmacının yapacağı hata, en ufak bir yanlışlık benim sorumluluğumda değil, ben bunun cevabını veremem, onun için kütüphane müdürü var. Burada bir hiyerarşi var ve bu hiyerarşiye saygı duymak zorundayız.

Kütüphanede yer alan belgeler dijitalleştiriliyor mu? Dijital arşivleme süreci hakkında bilgi verir misiniz?

Bu konu aslında kütüphanenin yönetim kurulunu ilgilendiren bir konular olduğunu düşünüyorum. Kütüphanemizde 60000 kitaptan bahsediyoruz. Şu an için bu kitaplarının tümünün dijitalleştirilmesinin, dijital ortama aktarılmasının mümkün olduğunu düşünmüyorum. Fakat el yazmaları ve gazetelerin acilen gerçekleştirilmelidir. Maalesef böyle bir imkânımız yok, böyle bir çalışma yapılmamış. Önümüzdeki günlerde gazeteler ve el yazmaları için dijital ortama aktarma yapılması için bir çalışma yapılıyor. Çok kısa zamanda sonuçlanacağını düşünüyorum. Aslında çok geç kalınmış. 2025 yılına yaklaşıyoruz, Ekümenik patrikhaneden bahsediyoruz, kütüphanesinin içerisindeki el yazmalarının, gazetelerinin, önemli belgelerin hala bu zamanda dijital ortama aktarılmaması geç kalınmış, çok büyük bir eksiklik. Kütüphane müdürümüz yaklaşık 6 yıldır görevini yürütmektedir. Göreve geldikten sonra herhangi bir olumsuz

düşüncesini, kararını görmedim. Hatta radikal kararlar aldığını, çalışmalar yaptığını söyleyebilirim. Bende her zaman kendisine destek oldum. Yapılması gerekenlerden bahsettim. Ben de çok şanslıydım. Müdürüm istekli, ateşli, çalışma hevesli kütüphane müdürüne sahiptim. Benimle aynı fikre sahip bir müdüre sahiptim. İstanbul patrikhanesi çok büyük bir kurum, çok büyük tarihi bir kurum, bunu ekümenik patrikhane kabul ediyorsak, savunuyorsak her şeyiyle kusursuz olması gerektiğini düşünüyorum. Her bölümüyle, her türlü yardım severliği, her türlü hizmeti en iyi şekilde yapması gerektiğini düşünüyorum. Bunların en önemli ayağının kütüphane olduğunu ve buranında kusursuz olması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için elimden gelenin en iyisini yapıyorum ve yapmaya da devam edeceğim. Kütüphane müdürümün de bu yolda çalışmalarına devam ettiğine inanıyorum.

Kütüphanedeki bulanık belgelerin kitapların ve kaynaklarının korunması ve restorasyonu için bir yöntem kullanıyor musunuz?

Kitapların muhafazasını bulundukları kitap odalarında koymuş olduğumuz nem alma cihazları ile sağlıyoruz. Özellikle el yazmalarının bulunduğu odalarda sıcaklığı sabit bir değerde tutmaya çalışıyoruz. Onun dışında eskimiş yıpranmış tahribatlar uğramış kitaplara, ciltlere buradaki kütüphane bir şey yapamıyoruz. Dolayısıyla bazı cilt evleri var. Çalıştığımız bir adam var. Ben bazen çok aciliyeti olan, gerçekten artık çok son haddeye ulaşmış olan kitapları ciltlemeye götürüyorum. Kendisine telefon açıyorum geliyor ve ona kitapları vererek ciltlenmesini, temizlenmesini ya da onarmasını istiyoruz. Bu işi çok ustaca yapıyorlar. Ciltlenmeye giden eserleri yaklaşık 3-4 hafta veya bir ay sonunda bize getiriyorlar. Size şunu söylemek istiyorum, bu şey bu şekilde bitmeyecek, kütüphanemizde çok çok fazla eskimiş, yıpranmış onarım ihtiyacı olan kitaplarımız, gazetelerimiz, dergilerimiz var. El yazmalarını katmıyorum, onlar kendi başına muhafaza edilmesi gerekir. Parçalanmış yıpranmış çok fazla kitabımız var. Onarımlarının yapılması gerekiyor. 1940-1960 yıllarından kitaplarımız mevcut. Bunların dijital ortama aktarılması gerekmektedir ve görüşülüyor. 60 binden fazla kitap var ve bunların hızlı bir şekilde onarılması gerekiyor.

Kütüphanede kaybolan ya da zarar gören kitap oldu mu nasıl bir süreç izliyorsunuz?

Ben burada göreve başladığımdan beri verilen her kitabın kaydını tutuyorum. Patrikhanenin dışına kitap vermiyoruz. Patrikhanenin içinde görevli din adamlarına

veriyoruz. Elimden geldiği kadar takibini yapıyorum. Üzümlere söylüyorum ki göreve gelmeden önceki dönemde çok fazla kitap kaybolmuş. Yaklaşık kütüphanede 1200 kitap eksik. Kitap almaya gelenler ne kitabı istediklerini biliyorlar. Bunları araştırıp buluyorum, kütüphanemizde ya var ya yok ya da bizde görünüyor ama bulamıyoruz. Bizden önce verilen kitapların takibini yapmam çok zor.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilise 'sinin kütüphanesinin İstanbul'un dini ve kültürel mirası açısından önemi nedir?

Fener Rum Patrikhanesi İstanbul'un en eski kurumudur. Dolayısı ile İstanbul'un tarihini varlığını dile getirebilecek ya da hissettirebilecek en önemli bir kurum olduğunu düşünüyorum. İster ayinleri olsun, isterse kütüphanesi olsun, ister inanç sistemi olarak çok önemli bir kurum. Kütüphanesinin zengin olduğunu düşünüyorum. Çünkü taktir edersiniz ki yedi tepe İstanbul'da, dediğimiz sınırlar içerisinde en eski kurumlardan biridir.

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Aya Yorgi Kilise 'sinin kütüphane çalışması için gelecekte planladığınız projeler ve hedefleriniz var mı?

Bazı eksiklerimiz, özellikle birkaç parça şey var ki acilen giderilmelidir. Bunların başında katalog sistemimiz yok. Şu an kullandığımız sistem Excel programına kayıt ediyoruz. Online sistemde görmek isteyenler buraya gelmek zorunda kalıyorlar. Bunun acilen online sistemine geçmesi gerekmektedir. Kütüphanemizin bir sitesi var. Bu siteye katalog sistem eklenirse araştırmacıların işini kolaylaştırır. Diğer ise yıpranmış eskimiş kitaplarımızın onarılması gerekiyor. Aynı zamanda gazetelerimiz var. Gazetelerimizin dijital ortama aktarılması gerekmektedir. En son da el yazma kitaplarında online sisteme geçirilmesi gerekir. Araştırma yapmak isteyen insanlara kitapları vermek doğru değil, online da bakılması daha doğru olur. Orijinalini görmek isteyenlere müsaade edildiğinde görebilir ve dokunmasına izin verilmemelidir.

Uzman 6

2012'den beri Patrikhanenin bünyesindeki hediyelik eşya dükkânı işletiyorum. Her gün buradayım dolayısı ile patrikhanenin işleyişini ve günlük hayatı takip etme şansım oluyor. Kadıköy doğumluyum Beyoğlu'nda yaşıyorum. Buranın bir üyesiyim. Fener bölgesinde bulunan İstanbul Rum Patrikhanesi Rum halkının son 50 yıldır azalması ile cemaat kaybı yaşadı. Etraftaki birçok Rum yaşamlarını yitirdi, göçtü ya da İstanbul'da farklı yerlere göçtüler. Kiliselerde ayinlere genelde turistler katılmaktadır.

İstanbul'daki Rum azınlıkların sayısı çok az, onlarda genelde büyük ayinlere katılıyor. Mesela 30 Kasım buranın önemli bayramıdır ve o gün gelirler. Genelde paskalyada herkes kendi kilisesine gider. Resmiyette buraya kayıtlı olan cemaat sayısı çok az. Fener balat bölgesinde 13 adet kilise var ve arkadaşlarımızın söylediğine göre, boş kiliseye ayin yapıyoruz diyorlar. Bende resmiyette Beyoğlu'na kayıtlıyım ve yönetim kurulu üyesiyim.

Aya Yorgi Kilisesi'nin tarihi hakkında ne söyleyebilirsiniz? Bu kilisenin cemaatiniz için önemi nedir?

Kilisemiz 2. yüzyılda yapıldı. Kadınlar manastırı olarak kullanıldı. 1600 yılında patrikhane buraya gelmeye karar verildiği zaman kadınlar başka bir yere taşındı. 420 yıldır patrikhane buradır. 1600 yılından sonra bina yangın ve depremlerden dolayı tadilat gördü. Patrikhanenin bu hali 1835 yılında patrik 6. Guligoryus zamanında yapıldı. 1994 yılında tekrar tadilat gördü. Aya Yorgi Kilisesi'nin içerisinin dizaynı diğer kiliselere göre farklıdır.

Kilisenizin kuruluşundan bu yana yaşadığı önemli tarihi olaylar nelerdir?

Kilisemiz pek çok tarihi olay görmüştür. En önemli olayların başında 1921 Yunan isyanında Patrik Ligoryonusun patrikhanenin kapısında asılmış olması, birçok patriğin seçiminin burada yapılması, çoğu sinotun burada toplanması ve pek çok yabancı devlet adamlarının burayı ziyaret etmesi sayılabilir.

Kilisenizde düzenlenen dini ayinler ve törenler hakkında bilgi verebilir misiniz? Özellikle sizin için en önemli olanlardan bahsedebilirsiniz?

Patrikhane manastır statüsünde çalışmaktadır. Her sabah orfozu ayin yapılmaktadır ve akşamda esperinoz dediğimiz dua 10-15 dakika sürer. Her cumartesi büyük akşam ayini yapılır. Pazar ayini vardır. Belli başlı büyük günlerde ayinler düzenlenmektedir. Buranın en önemli ayinleri, Paskalya ve Noel Bizans geleneğine göre düzenlenir. 30 Kasım ayini, kilisenin kurucusu havari Anderasin anısına yapılır. Papadan temsilciler gönderilir, bazen papa yeni seçildi ise kendisi katılır. İçeride bazı azizelerin rötükleri var ve onların belli günleri vardır. Aziz Vasilyüz, Aziz Kligoryus ve Aziz Altın Ağızlı Yuhanna, kilise babası olarak bilinir. 1 Ocak-27 Ocak-13 Kasım günlerinde büyük ayinler yapılır. Sağ nefte üç azizlerimiz var. Efemyam, salamoni ve solomani. Bunlarında günleri 1 Ağustos-11 Temmuz -17 Aralık'tır. 1 Eylül'de çok önemlidir. Çünkü kilisenin yılbaşısıdır. 900 yıllık ikona çıkartılır, süslenir ve cemaate

sunulur. Diğer önemli bir günde, Paskalyanın orucunun ilk pazar günü ortodoksluk bayramıdır. Büyük bir önemle kutlanır. Hem farklı metropolitler ve bazen de yurtdışından rütbeli din görevlileri katılır. Patrik hazretlerinin kendisinin yönettiği 7-8 ayın vardır. Paskalya, noel, denize hac atma töreni, ortodoksluk bayramı ve paskalyanın 50. günü bizzat kendisi yönetir. Diğer ayinlere katılıyorsa da tahtta oturur.

Kiliseniz cemaat üyeleri arasında nasıl bir dayanışma ve birliktelik sağlar?

Kilisemiz Rum cemaati için en önemli kilisedir. Cemaatimizin sayısı oldukça az. Her cemaat ayinlere kendi kiliselerinde katılıyorlar ama asıl önem verdiği, değer ve saygı gösterdiği kilise burasıdır.

Aya Yorgi Kilisesi'ne özgü ritüel veya gelenekler var mı? Varsa, bunlar nelerdir?

Kilisenin Patrikhane olmasından dolayı temizliği bile diğer kiliselerden farklıdır. Her gün temizlik yapılır. İkonalar silinmesi ve toz alınması diğer kiliselerde yoktur. Her sabah yedi de kandillerin yakılması da farklıdır. Papazların ayinlerdeki tütsüleri kaç kez sallanacağından, okuyucuların bir ilahi kaç kez nasıl söyleyeceğine kadar her türlü ayrıntı düşünülür. Zangoçlar kilisede görevlidirler ve her ayini gördükleri için ayin pratikleri çok yüksektir.

Kilisenizdeki dini liderlerin rolleri ve görevleri nelerdir?

Kilisemizdeki dini lider, tüm Ortodoksların ruhani lideridir. Dört tane tarihsel patrikhanemiz vardır. İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs. Bu dördü kendi aralarında eşittir. Buranın patriği eşitlerin arasında birinci statüdedir. Diğerleri Rusya, Gürcistan, Romanya ve Sırbistan bu kilisenin verdiği beratlarla patrikliğe yükselmiş kiliselerdir. Birde otosefal kiliseler de vardır. Onlarda buranın verdiği beratlarla yükselmiştir. Mesela Ukrayna kilisesine otosefallik törenide 2020 Ocak ayında burada yapılmıştır. Tabi ki patrik hazretleri buranın başı olmasından dolayı farklı bir kilisedir. Buradaki ayinleri patrik hazretleri bazen, tahtta oturarak gerçekleştirir. Metropolitler gelir ve patriğin izni ile onlar ayini yapabilir. Ondan sonraki statü papazdır ve onlar metropolit olmadan da ayin yapabilir. Yurtdışından bir papaz gelip burada ayin yapamaz, patrikhanenin rütbe vermiş olması gereklidir. Bazen alınganlık yapabiliyorlar ama geleneğe uygun olmadığı için izin verilmez. Kilisenin geleneksel heyeti var. Papazlarda kendi aralarında aldıkları eğitime ve verdikleri hizmetlere göre rütbeleri

olur. Onların altında da papaz yardımcıları vardır ayin yapamazlar ama yardımcı olurlar.

**Kilisenizin genç nesiller üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
Gençlerin katılımı nasıl teşvik ediliyor?**

Kilisemiz gençlere ulaşamadığı için etkileyemiyoruz. Bunun için Patrik hazretlerinin yıllardır verdiği en büyük çabası gençleri cemaate getirmek ve kiliseye yakın tutabilmektir. Gençler için geziler, toplantılar düzenleyerek cemaate katmaya çalışıyor. Gençleri dine yakın tutmak artık çok zor ve bu bütün dünyada böyle.

Cemaatinizde önemli bayramlar ve kutlamalar nasıl organize ediliyor?

Paskalya pazarı, bazı kiliselerde kuzu çevirme yapılır, yumurtalar boyanır. Bazı kiliselerde Noel ayini gece yapılır ama bizde sabah yapılmaktadır. 8 Eylül Meryem Ananın Doğumu, Göksu'da bir ayazmamız var ve Meryem Ananın Doğumuna atfedilmiştir. Oranın kilise heyeti, Kurtuluş ve Taksimden otobüsle katılmak isteyen cemaat üyelerini otobüslerle Göksu'ya götürdü ve sonrasında ikramlar yapıldı.

Kilisenizin sosyal sorumluluk projeleri var mı? Cemaat olarak toplumda nasıl bir rol üstleniyorsunuz?

Birkaç yıl önce Avrupa birliği programları yapıldı. Daha çok cemaatin kendini, Türk topluma tanıtması için projeler yapıldı. Rum cemaati nedir? Kaç kişidir? gibi bilgilerle tanıtıldı. Kayseri'ye, Ankara'ya Antakya'ya ve Samsun'a gidilerek oradaki okullarla iş birliği yapıldı ve tanıtım yapıldı.

Aya Yorgi Kilisesi'nin mimarisi ve iç dekorasyonu hakkında bir cemaat olarak bilgi verebilir misiniz?

Ortodoks kiliselerin özelliği dışarıdan sade, içeride bir Hristiyan'dan istenen şekilde, ruhunun zenginlikte olması gerekir. Patrik tahtı olsun, ikonastasis duvarı olsun, Hristiyan'dan istendiği şekildedir. Mimarisi üç nefli bazilika yapıdadır. 1994 yılında son tadilatını gördü. İkonastasis duvarı, cemaatle mutfakı birbirinden ayıran kısım, 18. yüzyılda ahşaptan otuz yılda yapılmış. Daha sonra üstü altınla kaplanmıştır. Kilise tahtı 1572 yılında yapıldı. Mugannilerin masası Heybeli adadaki kilisesinden getirildi. Anvon 1700 yıllarının başlarında, içerde önemli üç tane Bizans ikonası vardır. Bütün dünyada mozaik olup ta taşınabilir olanlardan iki tanesi buradadır. Biri Meryem Ana diğeri de vaftizci Yahya'dır. Vaftizci Yahya Hz. İsa'yı ilk vaftiz edendir. Sol nefte de 13.

yüzyıl Erdek'teki manastırdan, 1922 yılından önce kendini gösteren ahşaptan Meryem Ana ikonamız vardır. Patrikhanedeki en kutsal nesne ise İsa'nın çarmağa gerilmeden önce bağlanıp işkence gördüğü sütunun bir parçasıdır. Hatta zincirinin bağlı olduğu kısmın bir kısmı Kudüs de bir kısmı da Roma da olduğu söyleniyor. Üç kilisenin babasının rölikleri var ve bunlar çalınmıştır. 2004 Kasım da Papa tarafından onlar patrikhaneye iade edilmiştir.

Kilisenize ibadet etmeye gelen ziyaretçilere yönelik özel uygulamalarınız var mı?

Giyim kuşamlarına dikkat etmelidirler. Herhangi bir kiliseye gittiğinizde nasıl dikkat ediyorsanız buraya da aynı saygı gösterilmelidir. Özel uygulamalar var. Orta nef sadece ayinler sırasında açılıyor sağ ve sol tarafı gün içinde ziyaret edilebiliyor. Ayin esnasında sessiz olunması ve ayinlere eşlik edilmesi gereklidir. Bazı kişiler buraya geldiklerinde hacı olduklarını düşünüyorlar.

Patrik hazretlerinin patriki konutundan çıkıp kiliseye girmesi ve çıkması Bizans döneminin usulünün devamıdır. Geleneklerine bağlı şekilde devam etmektedir.

Aya Yorgi Kilisesi'nin, İstanbul'daki diğer kiliseler ve farklı inanç gruplarıyla ilişkileri nasıldır?

Aya yorgi kilisesi patriğin ilk kilisesi olduğu için özel günlerde diğer hristiyan inançlarından mesela Katoliklerden, kalvenislerden temsilciler geliyor. Kendi kıyafetleri ile buraya geliyorlar. Ülkelerinden geldiklerinde de burayı ziyaret ediyorlar. Geçenlerde şöyle bir şey oldu. Diğer cemaatten, Katoliklerden Ankara'dan geldiler, burada ben onları gezdirdim, anlattım. Az da olsa diğer cemaatlerle ilişkimiz oluyor. Patrik hazretlerinin hem Türkiye'den hem de özellikle yurt dışından sürekli misafirleri olur.

Cemaatinizin bugün karşı karşıya olduğu en büyük zorluklar nelerdir?

En büyük zorluk demografik sorun. Genç insanların olmaması. Papaz bulamıyoruz, muganni bulamıyoruz, cemaat ayinine katılacak insan bulamıyoruz. İstanbul'da Yunanistan'dan gelen, ya da Avrupa'nın, Amerika'nın başka yerlerinden gelen papazlar görev yapmaya başladı. Rum cemaatine üye olupta patrikhane bahçesinde görevli olan bir kişi var. Hepsi yurt dışarıdan gelmekte, en büyük zorluğumuz o. Maddi olarak bir sorunumuz yok, bakım, tadilat restorasyon işleri için devlet tarafından rahatlıkla izin alıp yapabiliyoruz. Cemaate ihtiyacımız var, özellikle genç cemaate çok ihtiyaç var.

Kilisenize dair özel hatıralarınız veya unutulmaz anılarınız var mı? Paylaşmak ister misiniz?

Küçükken babamla birlikte kiliseye geliyordum. Bir keresinde eski patrik Dimitrios'u gördüğümü hayal olarak hatırlıyorum.

Aya Yorgi Kilisesi'nin geleceğine dair beklentileriniz ve umutlarınız nelerdir?

Yüzyıllardır süren varlığını, birkaç yüzyıl daha mümkün olduğu kadar uzun sürdürmesini umut ediyorum. Şu anki bazı sıkıntılarımızın giderilmesi, cemaatimizin sıkıntılarının giderilmesi ve bütün dünya Ortodokslarında oynamakta olduğu önemli rolü oynamaya devam etmesini umut ediyorum.

Aya Yorgi Kilisesi adının nereden almaktadır? Ne anlama gelmektedir?

12. yüzyılda neden bu adı verildiğini bilmiyorum. İstanbul'da 10'a yakın kilisenin adı Aya Yorgi. Aya Yorgi 3. Yüzyılda Hristiyanlık için şehit olmuş bir din azizi. Roma ordusunda askerdi. İnancından dolayı şehit edildi. O zamanlar Hristiyan olmak suç sayılıyordu. Orduda rütbeli askerdi. O zamanlarda Hristiyanlara karşı zulümler uygulanıyordu. Yorgo; onun için Ortodokslarda çok rağbet edilen, çocuklara ismi verilen bir azizdir. 1600 yılında patrikhane İstanbul'a taşındığında neden özellikle bu kilisenin seçildiği hakkında fikrim yok. O dönemde burada cemaatin çok olması, etrafında surların olması, güvenli olmasından dolayı tercih edilmiş olabilir.

Aya Yorgi günü nedir? Aya Yorgi günü ne zamandır ve neler bugünde neler yapılmaktadır?

Aya Yorgi günü, Aya Yorgi kilisemizin de adı olduğu için şaşalı bir kutlama yapılmaktadır. Aya Yorgi'nin 23 Nisan'da şehit olmuştur. Şehit olduğu günü Aya Yorgi günü olarak kutluyoruz. Paskalya haftasının içine denk geliyorsa, paskalya haftası içerisinde kutlanmaz. Paskalya Pazar'ının ertesi günündeki pazartesi günü kutlanır. Öyle bir özelliği vardır. Patrik hazretleri değil, 3 metropolit birlikte ayini yaparlar. Patrik hazretleri içerde demah bölümünde ayine katılır ve orada dua eder. 3 metropolit kıdem sırasına göre ayini yaparlar. Gelenlere o gün Aya Yorgi'nin ikonası dağıtılır. Maalesef cemaat katılımı çok düşük olmaktadır. Genelde turistler, cemaate yeni katılan Ruslar, Ukraynalılar, Gürcüler daha çok katılmaktadır. Hafta içi değilse, insanlar o gün çalışmıyorsa, okul yoksa kendi evlerinin civarındaki kiliselere giderler.

Aya Yorgi de nasıl dilek dlenir?

Kilisede nasıl dilek dleniyorsa Aya Yorgi kilisesinde de aynı şekilde dilek dlenir. Mum yakılır ve mum yakıldığı sırada dilek tutulur. Aya Yorgi ikonesi, nartekste öpölerek dua edilerek dilek tutulur.

Aya Yorgi Kilisesine hangi gün gidilir?

Kilisede tadilat yoksa istisnasız her gün açıktır. Sabah 8.00 ile akşam 16.30 saatleri arası dua edilebilir, mum yakılabilir, ziyaret edilebilir.

Son olarak bu akademik çalışmada bulunmasını istediğiniz, eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Söylenebilecek olan her şeyi söyledim sanırım, şu an için ekleyebileceğim bir şey yok.